

**HOCALAR İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI**

Hüseyin TUNCA
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA

Uşak
2010

HOCALAR İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI

Hüseyin TUNCA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Coğrafya Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2010

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

HOCALAR İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Hüseyin TUNCA

Coğrafya Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2010

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA

İnceleme sahası olarak Afyonkarahisar ili Hocalar ilçesinin seçildiği bu çalışmada sahanın beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma konumuzu oluşturan Hocalar ilçesi Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu Bölümünde yer almaktadır.

Hocalar ilçesi Afyonkarahisar il merkezine 100 km uzaklıktadır. İl merkezinin güneybatısında kurulmuş olup; güneyinde Denizli'nin Çivril ilçesi, doğusunda Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi, kuzeydoğusunda Afyonkarahisar'ın Sinanpaşa ilçesi, güneybatısında Uşak'ın Sivash ilçesi, kuzeybatısında Uşak'ın Banaz ilçesi ile çevrilidir.

Hocalar ilçesi yönetim açısından 1990 yılına kadar Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesine bağlı kalmıştır. 20.05.1990 tarihinde 20523 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3644 sayılı kanun ile ilçe statüsü kazanmış, 21.08.1991 tarihinde ilçe olmuştur.

Hocalar ilçesinin yüzölçümü 524 km²'dir. İdari bakımdan ilçe merkezine bağlı 1'i kasaba, 14'ü köy yerleşmesi olmak üzere toplam 15 yerleşim birimi bulunmaktadır. Hocalar ilçe merkezinde 3 mahalle bulunmaktadır. Köyler toplu dokulu olmakla beraber, Yeşilhisar Kasabası önceleri toplu dokulu iken günümüzde vadi boyunca uzanmıştır. 2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Hocalar ilçe merkezi nüfusu 2317 kişi, kır nüfusu 8974 kişi, sahanın toplam nüfusu 11291 kişidir.

Hocalar'ın denizden ortalama yüksekliği 1090 m'dir. İlçe sınırları dâhilinden Hamam Çayına dökülen Gömü Deresi geçmektedir. Sahadaki bazı dereler ise Yeşilhisar kasabasından geçerek batıya doğru yönelir ve Banaz Çayı'na dökülürler.

Hocalar'ın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Hocalar İlçe merkezi olduktan sonra hizmet sektöründe gelişme yaşanmıştır. Sanayi sitesi bulunmamakla beraber tamirci atölyeleri konutların zemin katında faaliyet göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Nüfus, İklim, Tarım, Eğitim, Hocalar, Göç

ABSTRACT**HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF HOCALAR DISTRICT**

Hüseyin TUNCA

Geography Department

UŞAK UNIVERSITY, SOCIAL SCIENCES INSTITUTE, SEPTEMBER, 2010

Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA

In this research, Hocalar county of Afyonkarahisar has been studied properties of human and economic geography. Hocalar county is located in Inner Western Anatolia of the Aegean Region.

Hocalar County is 100 km away from hometown of Afyonkarahisar. It has been established in the southwest of hometown and it is surrounded by Çivril County of Denizli in the South, Sandıklı County of Afyonkarahisar in the east, Sinanpaşa County of Afyonkarahisar in the northeast, Sivasslı County of Uşak in the southwest and Banaz County of Uşak in the northwest.

Hocalar County has adhered to Sandıklı County of Afyonkarahisar in the term of management until 1990. Published in the Official Gazette dated 05.20.1990 on 20 523 3644 enacted a new law which has gained the status of the district, the district has been in 08/21/1991.

The area of Hocalar County is 524 km². 1 town and 14 village totally 15 residential unit is administratively due to Hocalar County. There are three districts in the town center. Although villages is located collectively Yeşilhisar Town where was located collectively in the past lies along the valley today. (In 2009) Population is 2317 in Hocalar, 8974 in rural area. Totally there are 11291 people.

Hocalar is average height of 1090 meters from sea. Gümü Brook which spills Hamam Stream is in this area. Some Streams goes by Yeşilhisar town gravitates to west and pours to Banaz Stream.

Hocalar's economic is based on agriculture and animal husbandry. But then service sector has been developed. Although there isn't any industrial estate, repair workshop has been stated on the ground floor of the houses.

Key Words: Population, Climate, Agriculture, Education, Hocalar, Migration

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Hüseyin TUNCA'nın "Hocalar İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" başlıklı tezi ..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zahit YILDIRIM .....

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Cemil YÜCEL

ÖNSÖZ

Hocalar ilçesinin beşeri ve ekonomik yapısını inceleyen bu çalışma bölgesel coğrafya yöntemiyle hazırlanmıştır. Bu çalışma ile idari yönden Afyonkarahisar iline bağlı olan Hocalar ilçesinin köyleriyle beraber coğrafi açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Coğrafi yöre araştırmaları, yerelde var olan sorunları saptayabilecek ve ülkemizi her bakımdan daha iyi tanımamızı sağlayacak önemli çalışmalardandır.

İnceleme sahasında beşeri ve ekonomik kaynakların çeşitliliği azdır. Sahada coğrafi yapıdan dolayı ekonomik etkinlikler fazla çeşitlenmemiştir. Var olan kaynaklar da yeterince değerlendirilmemektedir. İnceleme sahasında ekonomik gelişmişliğin yeterli olmaması ilçe dışına göçü meydana getirmiştir. Bu araştırmanın Hocalar ilçesine gelecekte yapılacak yatırımlara rehberlik etmesi açısından iyi bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Araştırmamızda yardımları olan, Hocalar Belediyesi ile Hocalar Kaymakamlığı ve çalışanlarına teşekkür ederiz. Ayrıca bu araştırmada bana her zaman yol gösteren sayın hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA'ya ve araştırmam esnasında çeşitli yardımları olan sayın Prof. Dr. Lütfi ÖZAV, sayın Yrd. Doç. Dr. Selahattin POLAT, sayın Yrd. Doç. Dr. Basim SAATÇİ, sayın Yrd. Doç. Dr. Yahya KADIOĞLU'na ve Uşak Üniversitesi Coğrafya Bölümünde görevli bütün bilim insanlarına teşekkürü borç bilirim. Yetişmemde büyük emeği olan Uşak Eğitim Fakültesi'nde görevli tüm hocalarıma, ve burada adını tek tek saymamın mümkün olmadığı pek çok dostuma benden yardımlarını esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Hüseyin TUNCA

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hüseyin TUNCA
Doğum Yeri ve Tarihi : SANDIKLI/01.07.1980
Lisans Öğrenimi : Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş/İstihdam

2002 UŞAK/Banaz Susuz İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni
2006 UŞAK/Karahallı Cumhuriyet İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

İletişim:

e-posta Adresi : tunca03@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZ GEÇMİŞ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
PROBLEM.....	1
AMAÇ.....	1
ÖNEM.....	1
VARSAYIMLAR.....	2
SINIRLILIKLAR.....	2
YÖNTEM.....	3
GİRİŞ.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ ÖZELLİKLERİN ORTAYA ÇIKMASINDA ETKİLİ OLAN FİZİKİ COĞRAFYA FAKTÖRLERİ

1.1. Jeolojik Özellikler.....	7
1.2. Jeomorfolojik Özellikler.....	11
1.3. İklim Özellikleri.....	14
1.3.1. Sıcaklık.....	15

1.3.2. Yağışlar	18
1.3.3. Basınç ve Rüzgarlar.....	21
1.4. Hidrografik Özellikler.....	23
1.5. Toprak Özellikleri.....	24
1.6. Bitki Örtüsü Özellikleri	25

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS ÖZELLİKLERİ.....	29
2.1.1. Tarihi Gelişim.....	30
2.1.2. Nüfus Artışı.....	33
2.1.3. Nüfus Hareketleri.....	37
2.1.3.1. Doğumlar ve Ölümler.....	38
2.1.3.2. Göçler.....	39
2.1.3.2.1. İç Göçler.....	39
2.1.3.2.2. Dış Göçler.....	41
2.1.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri.....	42
2.1.4.1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grupları.....	42
2.1.4.2. Nüfusun Eğitim Durumu.....	47
2.1.4.3. Aile Büyüklüğü.....	50
2.1.4.4. Nüfusun Beslenme ve Sağlık Durumu.....	51
2.1.4.5. Nüfus Yoğunluğu.....	54
2.1.4.6. Çevre Kirliliği.....	54
2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ.....	55
2.2.1. Yerleşmenin Genel Özellikleri.....	55
2.2.2. İlçe Merkezinde Arazi Kullanımı.....	56
2.2.3. Yerleşme Şekilleri.....	57
2.2.3.1. Şehir Yerleşmeleri	58
2.2.3.2. Köy Yerleşmeleri	59

2.2.3.2.1. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler	60
2.2.3.2.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler.....	60
2.2.3.2.3. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler	62
2.2.3.2.4. Adlarına Göre Köyler.....	63
2.2.3.3. Geçici Yerleşmeler.....	63
2.2.4. Mesken Tipleri.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. GENEL ÖZELLİKLER.....	69
3.2. TARIM.....	70
3.3. HAYVANCILIK	78
3.3.1. Küçük Baş Hayvancılık	80
3.3.2. Büyük Baş Hayvancılık	81
3.3.3. Kümes Hayvancılığı	82
3.3.4. Arıcılık	83
3.3.5. Balıkçılık.....	84
3.3.6. Hayvan Hastalık ve Zararlılarıyla Mücadele.....	84
3.4. ORMANCILIK	85
3.5. TİCARET	85
3.6. SANAYİ	87
3.7. MADENCİLİK.....	89
3.8. ULAŞIM	90
ARAŞTIRMA SAHASININ TEMEL SORUNLARI VE BAŞLICA ÇÖZÜM	
ÖNERİLERİ.....	94
KAYNAKÇA.....	100

Tablolar Listesi	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Afyonkarahisar Sıcaklık Değerleri (1927–1997).....	16
Tablo 2: Hocalar Sıcaklık Değerleri (1966–1997).....	16
Tablo 3: Afyonkarahisar'da Don Olaylı Günlerin Ortalama, Başlama ve Son Bulma Günleri.....	18
Tablo 4: Afyonkarahisar Ortalama Sisli Günlerin Yıl İçinde Değişimi.....	18
Tablo 5: Afyonkarahisar Meteoroloji İstasyonu Aylık, Mevsimlik ve Yıllık Yağış Değerleri	19
Tablo 6: Afyonkarahisar İstasyonu Ortalama, En Düşük ve En Yüksek Basınç Değerleri	22
Tablo 7: Afyonkarahisar İstasyonu Egemen Rüzgâr Yönleri ve Hızları.....	22
Tablo 8: Hocalar Orman Şefliğinin Yetki Alanı ve Dâhilinde Kalan Sahaların Durumu	28
Tablo 9: Hocalar İlçe Merkezi ve Bağlı Yerleşim Birimlerinin 1940–2009 Yılları Nüfus Sayımına Göre Nüfus Durumları	33
Tablo 10: 1990–2000 Yılları Nüfus Sayımları Sonuçları.....	34
Tablo 11: Hocalar İlçesi Yıllık Nüfus Artış Hızı	34
Tablo 12: Hocalar İlçesi Geniş Yaş Grupları Nüfus Verileri (2009).....	38
Tablo13: Afyonkarahisar İli Yıllara Göre Göç İstatistikleri.....	40
Tablo 14: Hocalar İlçe Merkezi Kadın Erkek Nüfusu.....	43
Tablo 15: Hocalar İlçesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2009)	45
Tablo 16: 1965 Yılı Hocalar Bucağı Nüfus ve Okuma Bilenlerin Sayıları.....	48
Tablo 17: 2009 Yılı Hocalar İlçesi ve Köyleri Eğitim Durumu.....	49
Tablo 18: Hocalar İlçesi Hane Halkı Büyüklüğü, Su Şebekesi ve Hijyenik Kanalizasyon Verileri.....	50
Tablo 19: İnceleme Sahası Bakteriyel Tahlil Sonuçları.....	53
Tablo 20: Afyonkarahisar'da Evsel Atık Su Oluşumuna Sebep Olan Tesisler.....	54

Tablo 21: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşim Birimleri.....	61
Tablo 22: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşmelerin Oranları.....	62
Tablo 23: Hocalar İlçe Merkezi ve Bağlı Bulunduğu Yerleşim Yerlerinin Eski-Yeni İsimleri.....	63
Tablo 24: İnceleme Sahasında Tarım ve Hayvancılığın Yerleşim Birimlerine Dağılımı.....	72
Tablo 25: Hocalar İlçesi Arazi Varlığı.....	73
Tablo 26: Tahıl, Yem Ve Baklagil Ekim Alanları ve Toplam Üretim.....	74
Tablo 27: Sebze-Meyve Ekim(Ağaç Adedi) Alanları ve Toplam Üretim.....	75
Tablo 28: Endüstri Bitkileri ve Yumrulu Bitkilerin Ekim Alanları İle Toplam Üretimleri.....	76
Tablo 29: Hocalar ve Çevresinde Sulama Verileri.....	76
Tablo 30: Tarım Alet Ekipman Varlığı (Adet).....	77
Tablo 31: 2007 Yılı Hayvansal Üretim ve Verim Miktarı.....	79
Tablo 32: 1998–2007 Yıllarındaki Küçükbaş Hayvan Sayıları.....	80
Tablo 33: 1998–2007 Yıllarındaki Büyükbaş Hayvan Sayıları	82
Tablo 34: 1998 Yılı Hocalar İlçesindeki Arı Kovanı Sayıları.....	83
Tablo 35: Hayvan Aşılama Verileri.....	84
Tablo 36: Afyonkarahisar Şehri ve İlçe Merkezlerinde Toplam Nüfus İle Ticaretle Uğraşanların Sayısı.....	86
Tablo 37: Afyonkarahisar İlindeki İlçelere Göre Şirket Dağılımları ve Girişimci Nüfus Oranı.....	87
Tablo 38: Hocalar İlçesi Maden Bilgileri.....	90
Tablo 39: İlçe Merkezine Bağlı Kasaba Ve Köylerin Uzaklıkları.....	92

Şekiller Listesi

Şekil 1: Araştırma Sahasının Konum Haritası.....	6
Şekil 2: İnceleme Sahasının Jeoloji Haritası.....	8
Şekil 3: Hocalar İlçesi Ortalama Sıcaklıklar İle En Yüksek Ve En Düşük Sıcaklıklar.....	17
Şekil 4: Thornthwaite Formülüne Göre Afyonkarahisar'ın Su Bilânçosu Grafiği....	20
Şekil 5: Gömü Deresi Uzun Yıllar Aylık Ortalama Akım Değerleri.....	24
Şekil 6: Hocalar İlçesi Orman Arazi Dağılımı.....	28
Şekil 7: Hocalar İlçesinde 1940–2009 Yılları Arasında Nüfus Artışı.....	35
Şekil 8: Araştırma Alanının Yıllara Göre Nüfus Verileri.....	36
Şekil 9: Hocalar İlçe Merkezi Kadın, Erkek Nüfusunun Yıllara Göre Dağılımı.....	44
Şekil 10: Hocalar İlçesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus Piramidi (2009).....	46
Şekil 11: Hocalar İlçe Nüfusunun Geniş Aralıklarla Gruplandırılması (2009).....	47
Şekil 12: Geleneksel Bir Konutun Krokisi(Hocalar İlçe Merkezi).....	68
Şekil 13: Tarım Arazilerinin Dağılımı.....	71
Şekil 14: Hocalar İlçesi Tarım Arazileri Dağılımı.....	73
Şekil 15: İnceleme Sahasının Ulaşım Haritası	92

Fotoğraflar Listesi

Fotoğraf 1: Çalca Köyü ile Uluköy Arasındaki Araziler Üzerindeki Faydan Bir Görünüm.....	9
Fotoğraf 2: Çalışma Alanında Fındık Tepe Üzerinde Oluşmuş Yamaç Döküntüsü ve Yabani Fındık ile Ihlamur Ağaçlarından Görünüm.....	10
Fotoğraf 3: Hocalar ve Çevresi Uydu Görüntüsü.....	12
Fotoğraf 4: İlçe Merkezinden Geçen Bağirsak Deresi.....	13
Fotoğraf 5: Güre Köyü Güneyinde Kalkerli Arazi Üzerinde Yetişmekte Olan Ardiçlar.....	26
Fotoğraf 6: İnceleme Sahasında Kesilen Ormanlık Arazi Üzerinde Gelişen Ladenler.....	27
Fotoğraf 7: Yeşilhisar Kasabasında, Akmonya Şehrindeki Menoraya Benzer Şekil.....	31
Fotoğraf 8: Akmonya'da Bulunmuş Olan Menora.....	31
Fotoğraf 9: Hocalar İlçe Merkezi Çöp Toplama Alanı.....	52
Fotoğraf 10: İlçe Merkezi Hocalar'ın Kuzey Batısından Bir Görünüm.....	57
Fotoğraf 11: Hocalar İlçe Merkezinde Eski Bir Konutun Modern Konuta Dönüştürülmesi.....	64
Fotoğraf 12: Hocalar İlçe Merkezinde Düz Damlı Evler.....	65
Fotoğraf 13: Yeşilhisar Kasabasındaki Modern Evlerden Bir Görünüm.....	66
Fotoğraf 14: Davulga Köyünde Tamamen Taş Yapı Bir Bina.....	67
Fotoğraf 15: Hocalar İlçe Merkezinde Ladenlerle Çevrilmiş Küçük Bir Tarla.....	74
Fotoğraf 16: Hocalar İlçe Merkezindeki Süt Toplama Merkezi.....	79
Fotoğraf 17: Yörede Ladenlerden Yapılmış Hayvan Barınağı (Eğrek).....	81
Fotoğraf 18: İlçe Merkezindeki Tamir Atölyeleri.....	88
Fotoğraf 19: Hocalar İlçe Merkezindeki Tekstil Atölyesi.....	89

KISALTMALAR

AAT : Atıksu Arıtma Tesisi

Att : Acil Tıp Teknisyeni

B : Belediye

BB : Büyük Baş

BM : Bucak Merkezi

cm : Santimetre

Coğ : Coğrafya

DMİGM : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ : Devlet Su İşleri

E : Doğu

Edb : Edebiyat

Enst : Enstitü

Fak : Fakültesi

ha : Hektar

İÖO : İlk Öğretim Okulu

KB : Küçük Baş

KGM : Karayolları Genel Müdürlüğü

kg. : Kilogram

km. : Kilometre

km² : Kilometrekare

m. : Metre

M.T.A : Maden Tetkik Arama Enstitüsü

N : Kuzey

Ön. Ver. : Önce Verilmiş

PTT : Posta Telefon Telgraf

S : Güney

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TL: Türk Lirası

TİM : Tarım İşletme Müdürlüğü

TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

Tük: Türkiye İstatistik Kurumu

Üniv : Üniversitesi

W : Batı

Yay : Yayınları

YİBO : Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

I.PROBLEM

Hocalar ilçesi bu güne kadar, hakkında ayrıntılı bir coğrafi araştırma yapılmadığından incelenmesi gereken bir alandır. Sahada ekonomik faaliyetlerin dar olması ilçe dışına göçlere neden olmuş ve olmaktadır. İş imkânı bulamayan gençler; İzmir, Denizli, Uşak ve Sandıklı gibi merkezlere göç etmektedir. Yörede sağlık ve eğitim faaliyetlerinin de yetersiz olması önemli problemlerdir. Yörede en temel geçim kaynağı olan hayvancılığın çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bunlar hayvan hastalıkları, canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin pazarlanması, otlakların ve yem sanayisinin yetersiz olması şeklinde sıralanabilir. Hocalar ve çevresinde coğrafi yapının etkisi ile ulaşımda da bazı sıkıntılar yaşanması yöre ile ilgili sorunlar içerisinde eklenebilir.

II. AMAÇ

Hocalar ilçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası adlı tez konusu seçilirken yörenin fiziki coğrafya özellikleri yanında, beşeri ve ekonomik özelliklerini ortaya koyan bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır. Bu araştırmayla yörenin mevcut coğrafi durumunu ortaya koymak, tespit edilen sorunlar ve bunlarla bağlantısı olan diğer konulara çözüm önerileri sunmak; yörede var olan potansiyel kaynakları ve bu kaynakların değerlendirilmesi için gerekli önerileri sunmaktadır. Ayrıca hiç incelenmemiş olan Hocalar ve çevresi ile ilgili ilk çalışma olması nedeniyle gelecekteki yöre ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılara önemli bir yol haritası hazırlanması amaçlanmıştır.

III. ÖNEM

Hocalar İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası adlı bu çalışmamız ilçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerini kapsayan fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya alanında inceleme sahasının özelliklerinin toplandığı önemli bir kaynak olacaktır. Saha ile ilgili ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma sahada önemli bir kaynak teşkil

edecektir. Toplanan veriler kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşların yöre ile ilgili yapacakları çalışmalarda da kaynak olarak da kullanılabilen bir çalışma olma özelliği de taşımaktadır.

IV. VARSAYIMLAR

Hocalar ilçesi kurulduğu coğrafya itibari ile engebeli bir araziye sahiptir. Sahanın engebeli olması tarım arazilerini daraltmış ve bölge insanı, daha çok hayvancılık faaliyetlerine yönelmiştir. İnceleme sahasında sanayi sektörü ve hizmet sektörü fazla gelişmemekle birlikte daha çok hayvancılık ve tarım en önemli geçim kaynağıdır. Yörenin ekonomik açıdan gelişmesi bölgede tarım ve hayvancılığın yanında sanayinin desteklenmesi yörenin ekonomik göstergelerinin daha iyi olmasında faydalı olacaktır. Ayrıca yem bitkilerinin yetiştirilmesi ve bunların yörede kurulan yem sanayisi ile işlenmesi yörede hayvancılığa destek olacağı gibi mandıra ve et kombineleri ile hayvan ürünlerini işleyen tesislerin kurulması sahaya yapılabilecek en önemli yatırımlar olacağı ve yöre ile ilgili problemlerin azalmasında, araştırma alanında yaşanan mevsimlik ve daimi göçlerin de azalmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

V. SINIRLILIKLAR

Araştırma sahasının daha önce çalışılmaması ve ilçenin Sandıklı'ya bağlı bir yerleşim yeri iken, bu ilçeden ayrılarak ilçe statüsü kazanması gibi sebepler inceleme sahasında ki bilgileri sınırlandırmıştır. 1990 yılında Hocalar'ın, ilçe statüsü kazanması ile birlikte kendisine bağlı bir kasaba ve dört köy yerleşmesi ilçeden ayrılarak Sandıklı ilçesine bağlanmışlardır. Bu da yöre ile ilgili bazı verilere ulaşılmasında, bu verilerin kullanılmasında ayrıca yorumlanmasında zorluklar ortaya çıkarmıştır. Hocalar ilçesi ve bağlı yerleşim birimlerinin önceki yıllarda değerlendirilirken Sandıklı ilçesi verileri doğrultusunda değerlendirilmesi araştırmayı zorlaştıran diğer bir sebeptir. Sahanın küçük olması ve ana güzergâhlara uzak olması araştırmacıların dikkatini çekmemiştir. Uzun yıllar bucak statüsünde olan yöre Sandıklı ile ilgili yapılan araştırmalarda kısa bir şekilde bahsedilmiştir. Sonuç olarak bu da alanın kendi özellikleri ile incelenip, verilerin yorumlanmasında engel teşkil etmiştir.

Meteoroloji istasyonunun belli bir dönem rasat yaptıktan sonra inceleme sahasından kaldırılması ile Afyonkarahisar Meteoroloji Müdürlüğünden yararlanılmıştır. İlçeyle ilgili ekonomik göstergelerin ve istatistikî verilerin olmayışı, ekonomik gelişimin günümüze doğru incelenmesindeki en büyük sorundur. Aynı sorun beşeri faktörler için de geçerlidir.

VI. YÖNTEM

Bu araştırma coğrafya biliminin temel ilkelerine bağlı kalınarak hazırlanmıştır. Araştırmada uygulanacak metotlar da ilk önce, araştırma sahasını doğrudan ilgilendiren literatür taraması yapılmıştır.

Literatür taraması yapıldıktan sonra alan araştırmalarına geçilerek, yörede gezi ve gözlem yapılmış ayrıca yöre halkıyla mülakatlar yapılmıştır. İnceleme sahasında anket uygulamaları da yapılmış ve bu anketler çalışmada yorumlanarak kullanılmıştır. Araştırma esnasında Devlet Su İşleri, Maden Tetkik Arama Enstitüsü, Türkiye İstatistik Kurumu, Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Hocalar ve Yeşilhisar Sağlık Ocakları, Hocalar ve Yeşilhisar Belediyeleri, Hocalar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Hocalar İlçe Nüfus Müdürlüğü, Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü, Sandıklı Esnaf ve Sanatkârlar Odası başkanlığının verilerinden ayrıca sahanın bağlı olduğu Afyonkarahisar'daki resmi kurumlardan veri toplanarak çalışmada kullanılmıştır. 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli topografik haritalar üzerinde yöre incelenmiştir. Araştırma sahasının fiziki ve beşeri özelliklerini ortaya koyabilmek için harita, grafik ve tablo gibi şekiller bilgisayar ortamında çizilmiştir. Ayrıca yörenin incelenmesinde uydu görüntülerinden de yararlanılmıştır.

Veriler elde edildikten sonra coğrafya ilminin temel düşünce ilkeleri olan dağılım, bağlantı ve sebep-sonuç ilkeleri ile ifade tekniklerine bağlı kalınarak bu çalışma ortaya çıkarılmıştır.

GİRİŞ

Çalışma Alanının Konumu, Sınırları ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Hocalar, Afyonkarahisar ilinin 100 km. güneybatısında bulunmaktadır. Sandıklı'ya 38 km., Banaz'a 35 km. mesafede kurulmuş olup, güneyinde Denizli'nin Çivril ilçesi, doğusunda Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi, kuzeydoğusunda Afyonkarahisar'ın Sinanpaşa ilçesi, güneybatısında Uşak'ın Sivaslı ilçesi, kuzeybatısında Uşak'ın Banaz ilçesi ile çevrilir. Hocalar'ın toplam yüzölçümü 524 km²'dir (Şekil 1).

Yerleşim yeri olarak İç Batı Anadolu Bölümünde olan Hocalar, çevre yerleşimlere nazaran orman ve fundalıklarla kaplıdır. Akarsu kenarlarında kavak ağaçları bulunur. Toplam alanın büyük bir kısmı kültüre elverişli olmayan mera, ormanlık ve dağlık-taşlık alanlardan oluşur. İlçe merkezinin doğusunda Çal Dağı (1451 m.), batısında Burgaz Dağı (1930 m.), kuzey-kuzeydoğusunda Ahır Dağı (1914 m.) ve güneybatısında Akdağ (2449 m.) vardır. Bölgedeki diğer önemli yükseltilerden birisi de sahayı Sandıklı Ovası'ndan ayıran Kirseli Dağı'dır (1574 m).

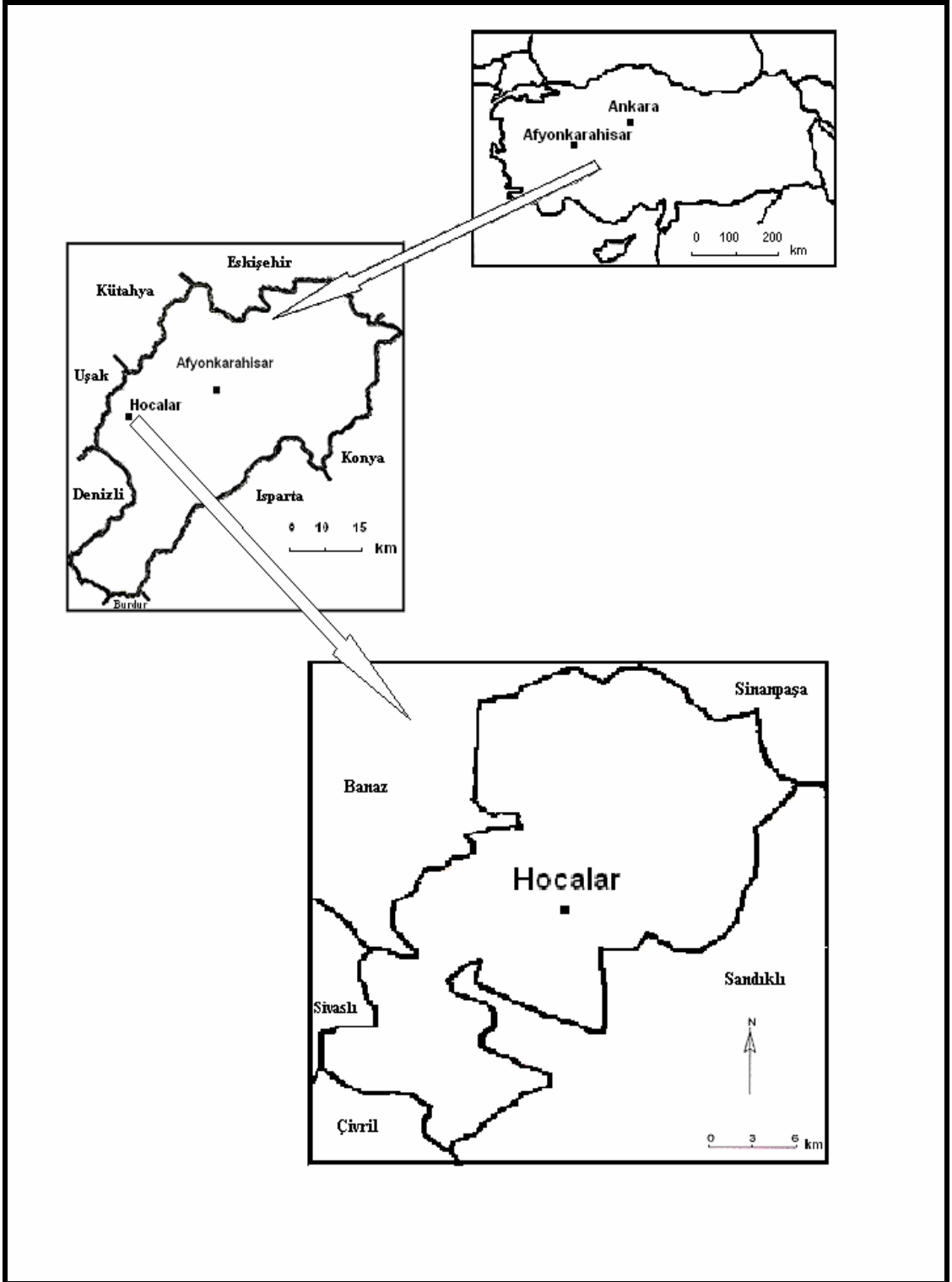
Hocalar, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde nahiye merkezidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında köy statüsünde olan Hocalar, 1939 yılında bucak merkezi, 1972 yılında belediye, 20.05.1990 tarihinde 20523 sayılı resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3644 sayılı kanun ile yeni bir ilçe statüsü kazanmıştır. 21.08.1991 tarihinde de Hocalar Belediyesi halka hizmet vermeye başlamıştır.

İnceleme alanı yüksek yapı arz eden jeomorfolojik birimlerden meydana gelir. Yöredeki belirli yükseltileri dağlık ve tepelik alanlar oluşturur. Araştırma sahasının doğusunu ve batısını kaplayan yükseltiler daha alçak olup vadiler aracılığı ile inceleme sahasının doğusundaki ve batısındaki düz alanlara geçit vermektedirler. Sahanın en önemli yükseltileri kuzeyde yer alan Ahır Dağları'dır. Güneyde yer alan yükseltiler Ahır Dağları kadar olmasa da yükseltileri fazladır ve yöreyi güneyde bulunan dalgalı düzlüklerden ve çöküntü ovalarından ayırmaktadır. Güneydeki bölgeler ile bağlantı ise Kufi Boğazı ile sağlanmaktadır.

İç Batı Anadolu eşiğinde yer alan Hocalar'da yazlar kurak ve sıcak, kışlar soğuk ve yağışlı olup, yaz aylarında sıcaklık 30 °C' ye kadar çıkarken, kış aylarında ortalama sıcaklık 0°C ve altında seyretmektedir. Yıllık sıcaklık ortalaması 11,4 °C'dir. Yıllık ortalama yağış miktarı Afyonkarahisar'da 434 mm.dir.

İnceleme sahsında yerleşmelerin geneli kuzeyde yer alırken güneyde beş kır yerleşmesi görülür. Hocalar ilçe merkezi; yerleşmelerin ortasında yer almaktadır. İlçe merkezine en uzak yerleşim Avgancık Köyü (24 km), en yakın yerleşim ise Devlethan Köyü'dür (3 km).

Çalışma alanında en yaygın ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Özellikle hayvancılık coğrafi şartların da etkisi ile geçmişten günümüze yörede en yaygın ekonomik faaliyettir.

Şekil 1: Araştırma Sahasının Konum Haritası.

1.BÖLÜM

BEŞERİ ÖZELLİKLERİN ORTAYA ÇIKMASINDA ETKİLİ OLAN FİZİKİ COĞRAFYA FAKTÖRLERİ

1.1. Jeolojik Özellikler

Hocalar çeşitli zamanlarda meydana gelen jeolojik ve jeomorfolojik birimler tektonik, epirojenik hareketler ve bu hareketlerin sonucunda oluşan aşınım ve birikim süreçleri ile şekillenmiştir. Özellikle dış kuvvetlerin etkisi ile saha çok engebeli bir yapıya sahip olmuştur.

Hocalar'ın da içinde bulunduğu Afyonkarahisar ili ve çevresini içine alan bölgede; farklı litolojik ve tektonik özelliklere sahip kuşaklar yer almaktadır. Bu kuşaklar Toros ve İç Toros tektonik kuşaklarıdır. Sahada iki temel kaya topluluğu mevcut olup bunlar Paleozoyik ve Mesozoik birimler ile Neojen örtüsü altında geniş alanlar kaplayan Afyonkarahisar metamorfittleridir. Çalışma alanında genel olarak Neojen örtüsü altında bulunan metamorfittler yaygındır¹ (Şekil 2).

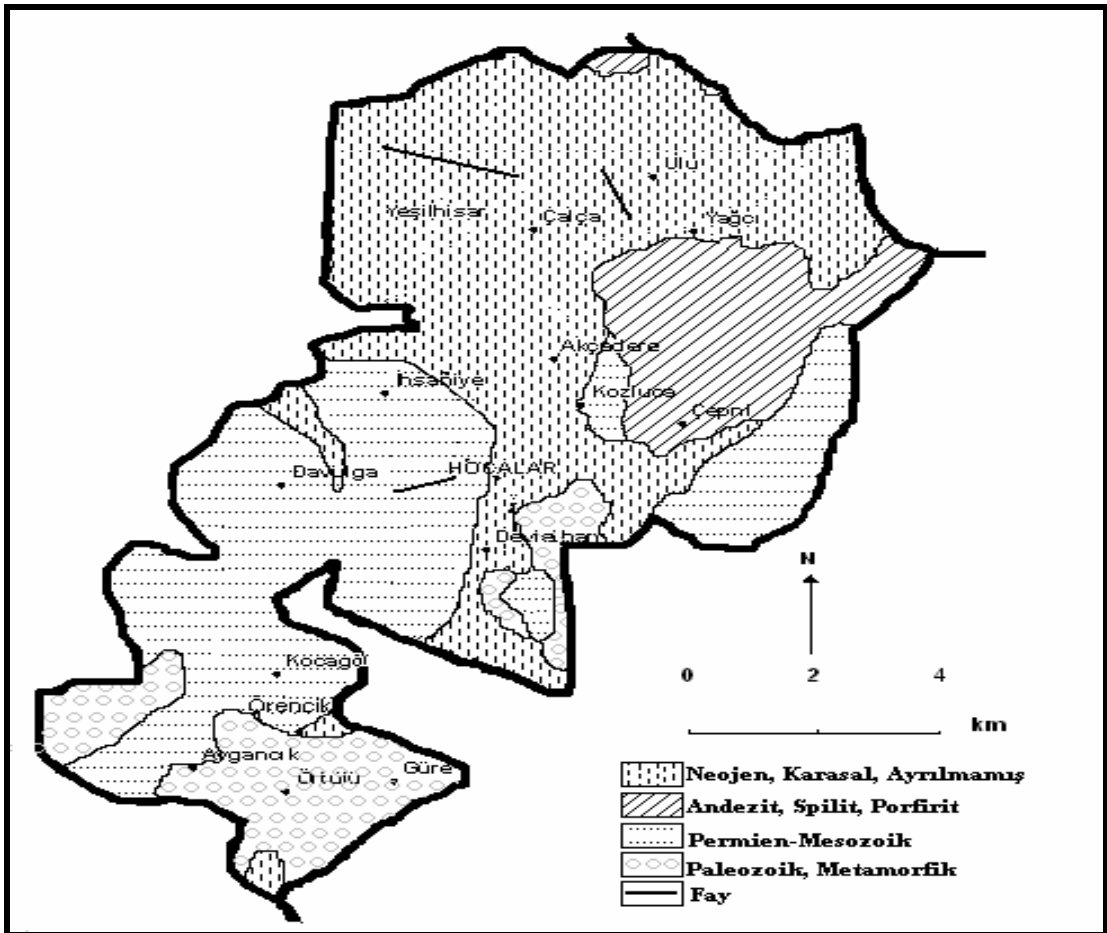
Afyonkarahisar toprakları üçüncü jeolojik zamanda (Neojen) oluşmuştur. Ancak birinci zamandan (Paleozoik) kalma 1.500m.'nin üzerinde dağ dizileri vardır. Ahır Dağları bu dağ dizilerindedir ve inceleme sahasına hâkim olan bir yükselti olup bölgedeki diğer yükselti onun devamı şeklindedir. Üçüncü zamanda volkanik oluşumlar ortaya çıkmıştır. Araştırma sahasının kuzeyinde yer alan ve Ahır Dağları'nın uzantısı olan bazı yükselti volkanik kökenli arazilerdendir. Ayrıca çalışma alanında genç Paleozoik ve yaşlı Mesozoik yapıları da mevcuttur².

¹ Yaşar Kibici, Ahmet Yıldız, Metin Bağcı, **Afyon Kuzeyinin Jeolojisi ve Mermer Potansiyelinin Araştırılması** (Afyonkarahisar: Türkiye III. Mermer Sempozyumu [Mersem 2001] Bildiriler Kitabı, 2001), s.75

² Yaşar Kibici, Ahmet Yıldız, Metin Bağcı, **Afyonkarahisar ve Dolayının Jeolojisi** (Ankara: Afyonkarahisar Kütüğü Cilt 1 Afyon Kocatepe Üniv. Yay. No: 35, 2001).

Saha, genellikle dalgalı ve vadilerle yarılmış plato düzlükleri görünümünü arz eder³. Plato düzlükleri ile kaplı saha Sandıklı Ovası'nın batısında yer almaktadır ve buradaki Paleozoik araziler tamamen karasal olan kırmızı renkli formasyonlardan oluşmaktadır. Burada genellikle kuvars, kalker ve kumtaşları çakılları yer almaktadır⁴.

Çalca Köyü doğu kısmında K-G yönünde kalkerlerle volkanik kayalar ayıran düşey doğrultulu fay gözlenmiştir. Fay aynası vadi boyunca yer yer belirgin bir şekilde gözükmemektedir. Ayrıca yine inceleme sahasının kuzey batısında kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda başka bir fay bulunmaktadır. Yörede en önemli kırık arazileri bunlardır* (Fotoğrafi 1).

Şekil 2: İnceleme Sahasının Jeoloji Haritası

³ Besim Darkot, Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası** (İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No:2365, 1995), s.12.

⁴ Mehmet Ardos, **Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi** (İstanbul: Çantay Kitapevi, 1995), s.58.

* DSI'nin yörede yapmış oldukları çalışmalarda kullanılan 1/25000 Ölçekli harita üzerinde tespit edilmiştir.

Araştırma sahasında yapılan inceleme sonucunda Yağcı Köyü yakınlarında yamaç döküntüleri göze çarpar. Yağcı Köyünden Yıldız Mahallesi'ne doğru uzanan vadinin sağ tarafında yer alan yamaç döküntüleri arasında yabani fındık (*Corylus*) ve ıhlamur (*Tilia*) ağacı gözlenmiş olup bu tepeye de Fındık Tepe denildiği adının da buradan geldiği saptanmıştır. Kayşat konisi olarak da bilinen yamaç döküntüsü eğimli araziler de görülmekte olup, dik bir yamaç üzerinde gelişmiş iri boyutlu malzemenin meydana gelmiştir. Bu malzeme volkanik kökenlidir ve bazaltlardan oluşmaktadır. Yabani fındık (*Corylus*) ve ıhlamur (*Tilia*) ağacı Hocalar ve çevresinde başka sahalarda bulunmamaktadır. Fındık Tepe'nin üzerinde bulunan yamaç döküntüsü, bu ağaçları hayvan ve insanların zararlarından korunmuştur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 1: Çalca Köyü İle Uluköy Arasındaki Araziler Üzerindeki Faydan Bir Görünüm

İlçe merkezinin kuzeyindeki düz arazilerde görsel depolar bulunmaktadır. Araştırma sahası Ahır Dağları ve Burgaz Dağı arasında

boşaltılmış bir havzadır. Burgaz Dağı'nın kuzeyindeki tepelerden başlayan havza Ahır Dağı eteklerine kadar uzanmaktadır.

İnceleme sahasında genel olarak kalkerli ve volkanik araziler vardır. Kalkerli araziler inceleme alanının güney bölgelerinde görülmektedir. Burgaz Dağı ve eteklerinde görülen kalkerli araziler üzerinde ardıç türleri gelişmiş ve kuzeyde yoğun bir şekilde görülen karaçamın yerini güneyde bu ağaçlar almıştır. Ayrıca Burgaz Dağı'nda mermerler vardır. Çoğunluğu adi mermer olan alanda mermer ocakları açılmış olup şuan işletilen ocaklar bulunmaktadır.

Fotoğraf 2: Çalışma Alanında Fındık Tepe Üzerinde Oluşmuş Yamaç Döküntüsü ve Yabani Fındık İle Ihlamur Ağaçlarından Görünüm.

Ahır Dağları ve uzantısındaki tepelerde magmatik kayalara rastlanmıştır. Yörede bulunan diğer kayaç türleri ise; bazalt, konglomera, çakıl taşı, kumtaşı, killi kireçtaşı, şist ve mermerlerdir. Yörede bulunan kayaç türleri yöre halkı tarafından

evlerin alt katlarında veya bahçe duvarlarında yapı malzemesi olarak kullanılmaktadırlar.

1.2. Jeomorfolojik Özellikler

Araştırma sahası İç Anadolu'nun kendine özgü geniş çanağı ile Asıl Ege bölümünün çöküntü ovaları arasında yer alan bir eşik durumundadır. Hocalar çevresi de İç Batı Anadolu eşiği diye adlandırılan bu topografik ünite üzerinde yer almaktadır⁵.

Araştırma sahası Banaz Platosu ve Sandıklı Ovası arasında eşik görünümündedir. Dalgalı bir görünüm arz eden saha kuzey-güney taraflarına doğru engebenin ve yükseltinin arttığı bir yöredir. Ahır Dağları'ndan doğan dereler tarafından yöredeki düzlükler parçalanmıştır. Ayrıca çalışma alanında Ahır Dağı'nın yanında Burgaz Dağı*, Çal Dağı, Kirseli Dağı ve kısmen de yörenin güneydoğusunda yer alan Akdağ araştırma alanının diğer önemli yükseltileridir. Bu dağlardan doğan küçük dereler sahanın parçalanmasında etkili olmuştur. Saha genel olarak engebeli bir özellik göstermektedir ve dağlar, tepeler, vadiler, boğazlar ile azda olsa düzlükler yörede önemli yeryüzü şekillerini oluşturmaktadır (Fotoğraf 3).

Araştırma sahasında en yüksek birimler bölgenin kuzey kesimlerindeki Ahır Dağları'dır. Bu dağlar Afyonkarahisar ile Uşak ilinin güneybatı ve batıdaki doğal sınırını oluşturur. Ahır Dağları üzerinde yer alan Toklu sivrisi ve Büyükkavuşak zirveleri yörenin en yüksek yerleridir. Afyonkarahisar ilinin batısında yer alan Ahır Dağları'nın ortalama yüksekliği 1914 metredir.

Çalışma alanının bir kısmını içine alan Akdağ, Pre-Pliosen temel üzerine Mesozoik formasyonlardan oluşmuştur. Akdağ, genel olarak ince taneli, silisli ve marnlı kalkerlerden meydana gelmiştir. Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve bir kısmı Hocalar ile Kızılören ilçeleri sınırları içerisinde yer alan Akdağ'ın zirvesinin yüksekliği 2500 m.dir. Akdağ bugün milli park olarak koruma altına alınmıştır. Üzerinden çıkan derelerin, dağı dar ve derin bir biçimde yarması sonucu çok engebeli bir topografya ortaya çıkmıştır. Akdağ tamamıyla iğne yapraklı ağaçlarla ve

⁵ Lütfi Özav, **Sivashlı İlçesi'nin Coğrafi Etüdü** (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniv. Yay. No: 30, 2002), s.4.

* Burgaz Dağı bazı kaynaklarda Burkaz, Bulgaz olarakta geçmektedir. 1/100.000 ölçekli Topografya Haritası Uşak L23 nolu paftada ve bazı kaynaklarda Burgaz adı kullanıldığından çalışmamızda bu dağ Burgaz adıyla anılmıştır.

meşelerle kaplıdır. Sandıklı ve Çivril Ovalarını birbirinden ayıran bu dağ, kireçtaşlarından oluşmuştur⁶.

Fotoğraf 3: Hocalar Ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Sahayı Sandıklı Ovası'ndan ayıran kütleli birimler Hocalar ilçesinin doğusunda yer alan Çal Dağı ve yine Sandıklı Ovası'nın batısında uzanan Kirseli Dağlarıdır.

Çalışma alanı genel olarak platolarla kaplı bir saha olup bu platolar üzerinde tarım arazileri ve ormanlık-taşlık sahalar bulunmaktadır. Ayrıca platolar üzerinde hayvan yetiştiricileri için önem arz eden meralarda yaygın bir şekilde bulunmaktadır.

İnceleme sahasının dağlık ve engebeli olması sahada birçok derenin oluşmasına neden olmuştur. Bu dereler çoğunlukla sularını Ahır Dağları'ndan alırken, inceleme sahasının etrafındaki Burgaz, Akdağ, Çal Dağı gibi dağlardan beslenen derelerde vardır. Dereler kar, yağmur suları ve pınarların yanı sıra yörede bolca bulunan çeşmelerden de

⁶ <http://www.bolcana.org/tatil/afyon-sit-alanlari.html> (06.02.2010 tarihinde alınmıştır.)

beslenmektedir. Bu çeşmeler inceleme sahasının kuzey bölgelerinde Ahır Dağı eteklerin de çok sayıda bulunmaktadır. Yöre halkı bu çeşmelerden içme ve kullanma suyu olarak faydalandığı gibi ayrıca hayvanların ve tarım arazilerinin sulanması için kullanmaktadır.

Yöredeki dereler ilkbaharda eriyen kar ve yağmur suları ile bol suya kavuşur, ancak yazları cılızlaşıp kururlar. Düzgün rejimli olmayan bu akarsuları şu şekilde sıralayabiliriz:

Bağırsak Dere: Ahır Dağları'ndan suyunu toplamaktadır. Kar ve yağmur suları ile beslenen bağırsak dere ilçe merkezinden geçmektedir ve Gömü Deresi'ne karışmaktadır (Fotoğraf 4).

Gömü Deresi: Ahır Dağları'ndan beslenen Gömü Deresi* birçok küçük derenin birleşmesiyle oluşmuştur. Suyunun bir kısmını da Çal Dağı ve Burgaz Dağı'ndan alan dere Hamam Çayı ile birleşerek Kufi Çayına karışır.

Fotoğraf 4: İlçe Merkezinden Geçen Bağırsak Dere.

---

*İnceleme sahasına ait 1/25000'lik topografya haritasında Gömü Deresi, Kömi olarak geçmektedir. Çalışmada DSİ kayıtlarında geçen Gömü ismi kullanılmıştır.

Kufi Çayı: Büyük Menderes'in kolu olan bu çay, Kumalar eteğinden doğar. Suyu çeşitli sıcak su kaynakları ile çoğalarak büyür. Yöredeki derelerinde karıştığı Kufi Çayı Büyük menderese suyunu boşaltır. Ayrıca Ahır Dağları'ndan doğan bazı dereler ise Yeşilhisar kasabasından geçerek Banaz Çayına dökülmektedir.

İnceleme sahasında Yağcı Köyü mevkiinde bulunan Karagöl sahada göl olarak sayabileceğimiz tek su birikintisidir. Karagöl; Hocalar ilçesi sınırlarındaki Yağcı ormanları içinde yer almakta olup 800 m²'lik alan kaplayan gölün derinliği 5 metredir. Suyunun siyah olmasından dolayı Karagöl olarak adlandırılmıştır⁷.

Araştırma sahasında sulama amaçlı kullanılmak üzere devletin yaptığı gölet bulunmamakla birlikte, Örtülü Köyü yakınlarında halkın yaptığı bir avgan* vardır. Çukurak Gölü olarak bilinen avganı, yöre halkı arazilerini ve hayvanlarını sulamak için yapmıştır.

Hocalar ve çevresinde ova bulunmamakla birlikte, ova özelliği taşıyabilecek en düz alan Çayır olarak adlandırılan mevkidir ve ilçe merkezinin kuzeybatısını oluşturmaktadır. İlçe merkezine ait tarım arazilerinin geneli burada toplanmıştır. Ayrıca Ahır Dağları'ndan doğan derelerin oluşturmuş olduğu vadi tabanlarında düzlükler vardır.

1.3. İklim Özellikleri

Bir sahanın ikliminin ortaya konulmasında yalnız o yerdeki sıcaklık, basınç ve rüzgârlar yahut sadece nem ve yağış yeterli değildir. Sahanın ikliminin tespiti ancak tüm elamanlarının bir arada değerlendirilmesi sonucu bir fikir verir⁸. Sahanın iklim özelliklerini ortaya koyabilmek için iklim elamanlarını değerlendirerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada iklim elemanları ayrı ayrı incelenerek çeşitli iklim özellikleri belirtilecektir. Hocalar Meteoroloji İstasyonu'nun 31 yıllık (1966–1997 arası) rasat sonuçlarından faydalanılmıştır. Tek tek yıllık değerler yerine ortalama değerlere ağırlık verilmiş ayrıca Afyonkarahisar Meteoroloji İstasyonu'ndan da yararlanılmıştır.

⁷ **Afyon İl Yıllığı**, Afyonkarahisar Valiliği Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar,2001, s.44.

* Avgan; Yağmur ve kar sularının biriktiği gölcük.

⁸ Ahmet Ardel, Ajun Kurter, ve Yusuf Dönmez, **Klimatoloji Tatbikatı** (İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No:1123, 1969), s.266.

Araştırma sahasının iklimi, Ege Bölgesi ve İç Anadolu Bölgeleri arasında Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş iklimi niteliği taşımaktadır. Araştırma sahasında geçiş iklimi özelliği taşımasına rağmen daha çok karasal iklimin özelliği belirgin bir şekilde görülmektedir. Genel olarak yazlar kurak ve sıcak, kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir kış aylarında yağışlar kar şeklinde düşmektedir.

Afyonkarahisar ve çevresi, coğrafi konumuna bağlı olarak iklim özellikleri bakımından farklar arz eden kuzeyde "Batı Rüzgârları Sistemi"nin etkisinde bulunan orta ve batı Avrupa'nın her mevsimi yağışlı "ılıman iklimi" ile Doğu Avrupa'nın "karasal iklimi" ve güneyde "Subtropikal Yüksek Basınç Rejimi"nin etkisinde bulunan her mevsimi kurak, tropikal bölge arasında bir geçiş kuşağında yer almaktadır. Diğer yandan, Afyonkarahisar ve çevresi farklı çevrelerden gelen hava akımlarının etkisinde kalmakla beraber, hava koşulları yıl içerisinde sürekli olarak değişiklik gösterir⁹.

1.3.1. Sıcaklık

Bir yörenin iklimin özelliklerini belirleyebilmek için o yöreye ait sıcaklık, basınç ve rüzgârlar ile yağış ve nem gibi iklim elemanları hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. İklimi, iklim elemanları belirlediğine göre iklim elemanlarını etkileyen faktörleri bilmek gerekmektedir. İklim elemanlarını etkileyen etkenler; coğrafi faktörler (rejional ve lokal iklim faktörleri) ve planeter faktörler (makroklima faktörleri) olarak iki büyük grupta toplanmaktadır¹⁰.

Afyonkarahisar ili mevsimsel olarak kış döneminin çok nemli, ilkbaharın nemli-yarı nemli, yaz mevsiminin tam kurak ve sonbaharın ise yarı kurak-yarı nemli iklim koşullarına sahiptir. Böylece Afyonkarahisar ve çevresi ülkemizin "Karasal Geçiş Tipi" iklimi özelliklerini taşır¹¹.

Afyonkarahisar'ın uzun yıllık sıcaklık gidişlerine bakıldığında ekstrem değerlerin etkili olduğu yılların birkaç yıl üst üste devam etmediği ve sonraki yıllarda normal değerlere yakın bir değer seyrettiği görülmüştür. Bu durum, Afyonkarahisar ilindeki

⁹ Özer Yılmaz, **Afyonkarahisar İli Coğrafyası** (Ankara: Afyonkarahisar Kütüğü Cilt I. Afyon Kocatepe Üniv. Yay., 2002). s.21.

¹⁰ Sırrı Erinç, **Klimatoloji Ve Metotları** (İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No: 994, 1969), s.294.

¹¹ Asaf Koçman, **Türkiye İklimi** (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları No: 72, 1993), s.79.

istasyonların iklim özelliklerindeki genel gidişinde büyük değişikliklerin olmadığını yansıtmaktadır¹².

Afyonkarahisar meteoroloji istasyonunun uzun yıllık verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 11.1 °C'dir. En soğuk ay olan Ocak ayında ortalama sıcaklık 0.2 °C'dir. En sıcak ay olan Temmuz ayında ise ortalama sıcaklık değeri 22.0 °C'dir. Gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı, hemen hemen bütün yıl boyunca görülür ve bazen 20 °C'nin üzerine çıkar (Tablo 1).

Tablo 1: Afyonkarahisar Sıcaklık Değerleri (1927–1997)

İstasyon	Aylar												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	
Afyonkarahisar													
Ort. Sıcaklık (°C)	0.2	1.6	5.1	10.3	14.9	18.9	22.0	21.8	17.6	12.2	6.8	2.3	11.1
Ort. Mak. Sic. (°C)	4.4	6.2	10.7	16.3	21.1	25.5	29.1	29.3	23.1	19.3	12.6	6.5	17.2
Ort. Min. Sic. (°C)	-3.7	-2.7	-0.2	4.0	7.8	10.8	13.2	13.1	9.4	5.3	1.5	-1.5	4.8
En Yük Sic. (°C)	17.4	20.2	26.4	30.2	33.0	35.5	39.8	38.0	34.6	39.8	25.3	20.3	31.3
En Düş. Sic. (°C)	-27.0	-25.3	-17.0	-7.6	-3.1	1.0	4.0	2.4	-3.2	-79.0	-23.1	-27.2	-27.2

Kaynak: Afyonkarahisar Meteoroloji Bölge Müdürlüğü

Nemin az olması, özellikle soğuk hava kütesinin olduğu dönemlerde yerden ışıma yoluyla sıcaklık kaybını artırır. Bu nedenle Afyonkarahisar ilinde özellikle gece saatlerinde sıcaklık çok düşer ve sık sık don olayı meydana gelir.

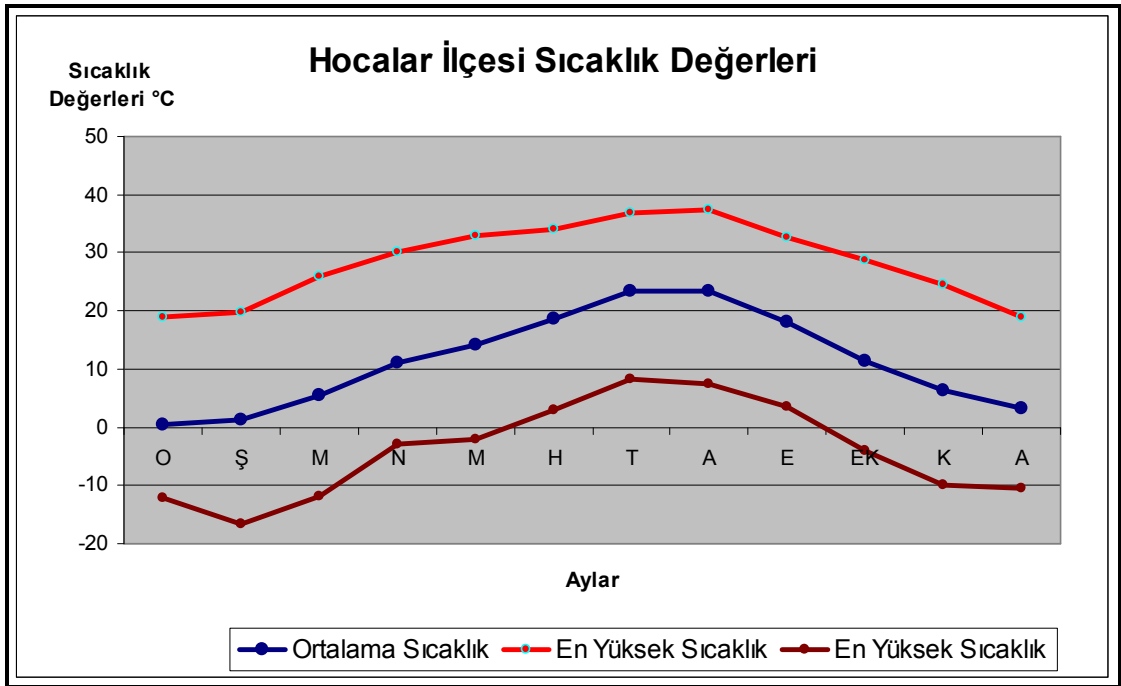
Tablo 2: Hocalar Sıcaklık Değerleri (1966–1997)

Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurları	AYLAR												YILLIK
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Hocalar 1090m. (1966–1997)	Ortalama Sıcaklık(°C)	0,5	1,2	5,4	11,1	14,2	18,6	23,3	23,3	18,0	11,4	6,2	3,3	11,4
	En Yüksek Sıcaklık(°C)	19,0	19,7	26,0	30,2	33,0	34,0	36,8	37,4	32,6	28,8	24,6	19,0	37,4
	En Düşük Sıcaklık(°C)	-12,2	-16,5	-12	-3	-2,2	3	8,4	7,5	3,4	-4	-10	-10,4	-16,5

Kaynak: Afyonkarahisar Meteoroloji Bölge Müdürlüğü

¹² Yılmaz, 2002, Ön. ver., s.22.

İlçe merkezinde 1966–1997 yılları arasında ölçüm yapan meteoroloji istasyonunun (1090 m) verilerine göre en yüksek sıcaklıklar ortalaması temmuz ve ağustos aylarındadır (23,3 °C). En düşük ortalamalar ise ocak ayındadır (0,5°C). Yıllık ortalama sıcaklıklar 11,4 °C dir. En yüksek sıcaklık 37,4°C ile ağustos en düşük sıcaklık ise -12,2°C ile ocak ayında görülmüştür. Yine aynı yıllar arasında en yüksek sıcaklık temmuz ayında 37,4°C'ye kadar çıkmışken, en düşük sıcaklık -16,5°C ile şubat ayında gerçekleşmiştir. Hocalar'da gece ve gündüz arasındaki fark ise 22.8'dir (Tablo 2, Şekil 3).

Şekil 3: Hocalar İlçesi Ortalama Sıcaklıklar İle En Yüksek Ve En Düşük Sıcaklıklar.

Afyonkarahisar'da don olayı ortalama başlama tarihi olarak aralık ayının 22'si, ortalama son bulma tarihi de Şubat ayının 25'i olarak karşımıza çıkmaktadır. En erken ve en geç başlama ve son bulma tarihleri dikkate alındığında, Afyonkarahisar'da don olayının çoğunlukla Aralık-Şubat arasındaki dönemde meydana geldiği görülmektedir (Tablo 3). İnceleme sahasının yükseltisinin ve ikliminin bu rasatlara yakın olmasından dolayı don olayı aynı verilerle kabul edilebilir.

Afyonkarahisar’da, ortalama sisli gün sayısı 28,5 gün kadardır. Sisli günlerin kış aylarında (Aralık 10,5 gün, Ocak 10,7 gün) veya kış mevsimine yakın aylarda (Kasım 3,6 gün) artışı, radyasyon sislerinin şehirde etkili olduğunu göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 3: Afyonkarahisar'da Don Olaylı Günlerin Ortalama, Başlama ve Son Bulma Günleri.

Meteoroloji İstasyonu	Yükseklik	Rasat Süresi (Yıl)	Başlama Tarihi			Son Bulma Tarihi			Yıllık Ort. Don. G. Sayısı
			En Erken	En Geç	Ortalama	En Erken	En Geç	Ortalama	
Afyonkarahisar	1021	51	09.11.1956	13.02.1930	22.Aralık	06.01.1955	29.03.1948	25.Şubat	16.4

Kaynak: DMİGM.

İklim, sahada beşeri ve fiziki çevreyi etkilediği gibi, özellikle tarımsal faaliyetler üzerinde de etkili olmuştur. Tahıl ve haşhaş ekimlerinin yoğun olduğu sahada, sıcaklık ve yağış durumları ekip-biçme sürelerini etkilemektedir. Bu durum ticaret hayatına da yansımaktadır.

Tablo 4: Afyonkarahisar Ortalama Sisli Günlerin Yıl İçinde Değişimi.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort. Sisli Gün Sayısı	10.7	1.8	0.9	0.3	0.0	0.0	-	-	0.0	0.7	3.6	10.5	28.5

Kaynak: DMİGM.

1.3.2.Yağışlar

Yurdumuzda yağışların çoğu yağmur olarak düşer. Onun için içme ve kullanma suyu ile yerüstü ve yeraltı sularının başlıca kaynağını yağmurlar oluşturur¹³. Araştırma sahasının yağış değerleri hakkında bilgi elde edebilmek amacıyla Afyonkarahisar istasyon değerleri dikkate alınmıştır.

¹³ Cemalettin Şahin, **Türkiye Fiziki Coğrafyası** (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay., 2002), s.73.

Afyonkarahisar ilinde yağışın mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde, Akdeniz-İç Anadolu geçiş tipinde olduğu ancak karasallığın nispeten artmış olması nedeniyle, İlkbahar yağışlarının fazla olduğu dikkati çeker.

Aşağıdaki çizelgeye bakıldığında Afyonkarahisar ilinde yıllık yağış ortalaması 434,6 mm'dir. Kış yağışlarının maksimum olduğu istasyonlar Dinar, Dazkırı ve Hocalar'dır. Yağış yoğunluğunun ilkbaharda toplandığı Afyonkarahisar yağış oranı %33,6'dır. Yaz mevsiminde yağış değerleri düşmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Afyonkarahisar Meteoroloji İstasyonu Aylık, Mevsimlik ve Yıllık Yağış Değerleri

Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurlar	Aylar											Yıllık	
		XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		XI
Afyonkarahisar	Ortalama Yağış (mm)	46,9	43,0	40,0	44,8	44,7	57,1	40,1	20,8	10,0	20,1	32,7	23,8	434,6
	% Oranı	10,9	10,0	9,4	10,6	10,5	13,4	9,5	4,9	2,6	4,7	7,8	5,7	100,0
	Mevsimlik	Kış		130,3	İlkbahar			146,6	Yaz		70,9	Sonbahar		76,6
	Yağış (mm) % Oranı	Kış		30,4	İlkbahar			34,4	Yaz		16,9	Sonbahar		18,3

Kaynak: DMİGM

Afyonkarahisar ilinin Akdeniz İklim Bölgesi ile İç Anadolu Karasal Geçiş Tipi arasında yer alması nedeniyle farklı bir yağış rejiminin etkisi altında bulunmaktadır. Yıllık yağışlı gün sayısına bakıldığında en yüksek değer 128.1 gün ile Afyonkarahisar'da olduğu ve diğer istasyonlarda ise yılın 95.5 ile 101.9 gün arasında değişen sayıda yağışlı geçtiği anlaşılmaktadır. En az yağışlı mevsim olan yaz döneminde konveksiyonal olaylar çok kuvvetli olmamakla beraber düşük oranda da olsa yağışlar görülür¹⁴.

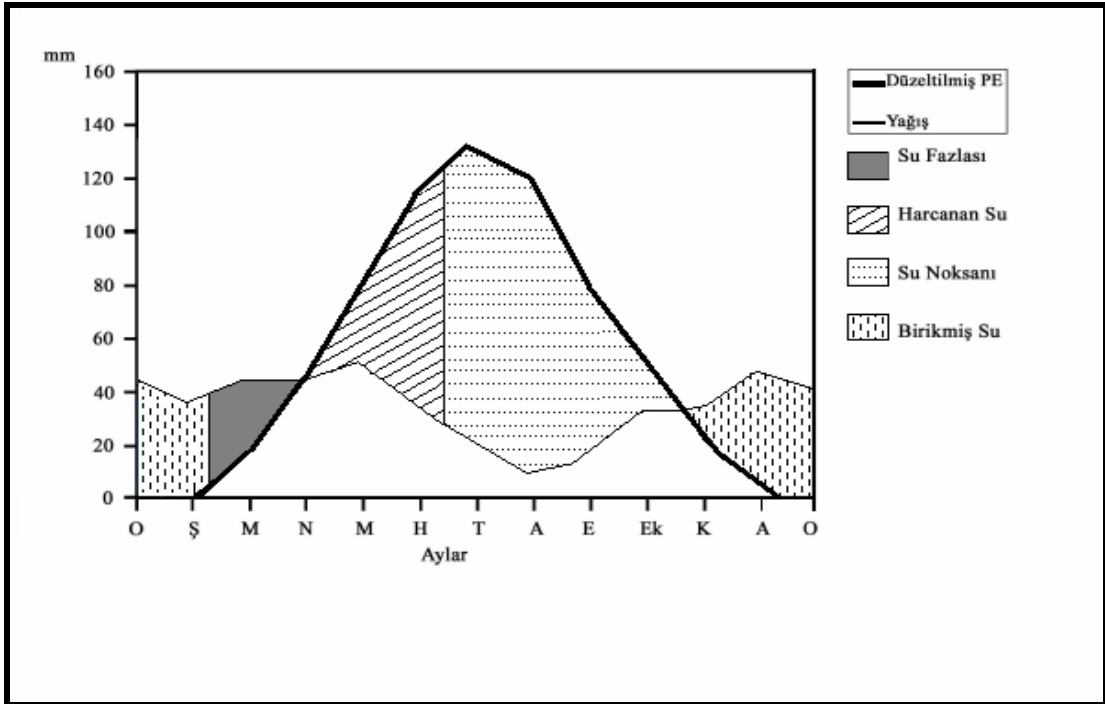
Afyonkarahisar'da özellikle kış aylarında yağışlara ve sıcaklık düşüşüne neden olan cephesel etkilerin egemen olması ile birlikte karasallık ve yükseklik etkileri, burada yağışların zaman zaman kar şeklinde düşmesine neden olmaktadır. Yıl içerisinde kar

¹⁴ Özer Yılmaz, **Afyon ve Çevresinin İklim Özellikleri** (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniv. Yay., 1999), s. 46.

yağışları Ekim ayında başlar ve Aralık ayından itibaren etkili olmaya başlar. Ocak ayında maksimum düzeye ulaşır. Bu ayda kar yağışlı gün sayısı Afyonkarahisar’da 4,5 gündür. Afyonkarahisar ilinde kar yağışları bazı yıllar Nisan ayına kadar devam etmiştir. Yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 15.4 gündür¹⁵.

Kar yağışlarının en fazla olduğu Aralık, Ocak ve Şubat aylarında kar örtüsü kalınlığı da en yüksek değere ulaşır. Uzun yıllık rasatlara göre, en yüksek kar örtüsü kalınlığı Aralık ayında Afyonkarahisar'da 88.0 cm., olarak tespit edilmiştir¹⁶.

İnceleme alanında istasyonların yağış etkinliğini açıklamak için Thornthwaite formülüne göre grafikler hazırlanmıştır. Yağış ve buharlaşma ilişkisine dayanan ve toprakta depolanan su miktarı, su fazlası, sarf edilen su miktarı ile bunların başlama ve bitiş tarihlerini göstermesi açısından önemli olan Thornthwaite formülü, istasyonlara uygulandığında Afyonkarahisar il genelinde su ihtiyacını ve suya olan bağımlılığı görmekteyiz.

Şekil 4: Thornthwaite Formülüne Göre Afyonkarahisar'ın Su Bilânçosu Grafiği.

¹⁵ Yılmaz, 1999, Ön. ver., s. 65.

¹⁶ Yılmaz, Aynı, s. 66.

Afyonkarahisar meteoroloji istasyonunun verilerine göre yapılan ölçümlerde il genelinde su fazlası olan veya pek az olan karasal koşullara yakın iklim tipi hâkimdir. Bu iklim tipinde, yılın beş ayında (haziran, temmuz, ağustos, eylül, ekim) su noksanlığı yaşanmaktadır. Bu durum Hocalar'ın tarımsal faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 4).

1.3.3. Basınç ve Rüzgârlar

Basınç ve rüzgâr verileri için Afyonkarahisar istasyonundan yararlanılmıştır.

Batı rüzgârları kuşağının etki alanı içerisinde bulunan Ülkemiz ve dolayısıyla Afyonkarahisar yöresinin basınç koşullarını, yıl içinde etkili olan hava kütlelerinin ait olduğu aksiyon merkezleri düzenlemektedir. Böylelikle Afyonkarahisar ilinde yeryüzüne yakın tabakalarda basınç dağılışı ve sirkülasyon durumu, bölgenin basınç koşullarının yıl içinde gösterdiği özellikler ile ilgilidir. Böylece Afyonkarahisar ili bütün yıl boyunca farklı çevrelerden gelen hava kütlelerinin ve basınç sisteminin etkisinde kalmaktadır¹⁷.

Orta ve Doğu Avrupa üzerinde yerleşen termik yüksek basınç merkezi, Ekim ayından itibaren derinleşip genişleyerek yayılan kontinental polar (cP) hava kütleleri, kuzey ve kuzeydoğu yönlü hava-akımları şeklinde, Afyonkarahisar ilini de içine alan Batı Anadolu'yu etkiler. Bu etkiye bağlı olarak sıcaklıklar düşer, basınç değerleri yükselir. Buna göre Afyonkarahisar ilinde Eylül ayından itibaren basınç yükselmeye başlar ve en yüksek ortalama değere Ekim ayında ulaşılır. Yükseltiye bağlı olarak basınç değerinin düşmesi nedeniyle ortalama en yüksek basınç değeri bu ayda 901.2 mb'ye ulaşır. Kasım ayından itibaren düşmeye başlar. Ekim ayında görülen en yüksek basınç değerleri ilin karasallık derecesi ile birlikte yükselti ve genel atmosfer sirkülasyonu ile ilgilidir (Tablo 6).

Ortalama basınç değerlerinin aylık değişimleri küçük boyutlarda olurken en yüksek ve en düşük basınç değerleri arasındaki salınımların fazla olması özellikle kış aylarında yüksek olması sonucunu doğurmuştur.

---

¹⁷ Yılmaz, 1999, Ön. ver., s. 24.

Tablo 6: Afyonkarahisar İstasyonu Ortalama, En Düşük ve En Yüksek Basınç Değerleri

Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurlar	AYLAR												YILLIK
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Afyonkarahisar (1929-90)	Ortalama Basınç(mb)	897,3	897,0	896,7	898,4	897,6	897,5	896,6	897,2	899,7	901,2	900,8	899,2	898,3
	En Yüksek Basınç(mb)	918,6	913,0	913,3	909,9	907,9	906,5	905,0	906,0	910,0	912,4	916,5	916,3	918,6
	En Düşük Basınç(mb)	869,1	875,3	871,9	880,3	880,5	886,0	805,9	887,1	888,0	886,1	881,7	874,2	869,1

Kaynak: DMİGM

Çizelgeye göre, kış mevsiminde basınç değişimlerinin daha fazla olduğu görülür. Bu değişimin nedeni Orta ve Doğu Avrupa üzerinde yerleşen termik yüksek basıncının yanı sıra bu mevsimde İç Anadolu Platosunda yüksek bir basınç sırtının egemen olmasıdır. Bu sırtın batıya doğru eşik bölgesi olan Afyonkarahisar ve çevresine doğru etkilerinin sokulması ile sıcaklıklar düşer ve basınç koşullarında yükselmeler oluşur.

Afyonkarahisar ilinde rüzgâr rejimini atmosfer sirkülasyonu ve basınç koşullarının mevsimlik değişimi ile topografik faktörler belirler. Başka bir ifade ile basınç koşullarını tayin eden hava kütlelerindeki değişime bağlı olarak, mevsimlere göre rüzgârın yönü ve frekansı da değişmektedir (Tablo 7).

Tablo 7: Afyonkarahisar İstasyonu Egemen Rüzgâr Yönleri Ve Hızları

Meteoroloji İstasyonları		OCAK		NİSAN		TEMMUZ		EKİM		YILLIK	
		Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans (%)	Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans (O)	Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans (%)	Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans	Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans
Afyonkarahisar	I. E.Yön	S22,5° E	46,2	N42,8°W	62,0	N27°W	58,6	N27,0°W	36,9	S22,5°E	40,4
	II. E.Yön	N81°W	31,4	-	-	-	-	S22,5°E	27,2	N31,5°W	27,1

Kaynak: DMİGM

Nitekim rüzgâr rasat verileri incelendiğinde, basınç değişimleri ile rüzgâr frekansları ve esiş yönleri arasındaki bağlantıyı görmek mümkündür.

Afyonkarahisar ili'nde egemen rüzgâr yönü mevsimlere ve topografik koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Böylece Afyonkarahisar ve çevresini etkisine alan basınç merkezlerine bağlı sirkülasyon koşullarının da yıl içinde mevsimlere göre değiştiği görülür. Buna göre Afyonkarahisar'da egemen rüzgâr yönü SE, Bolvadin'de NW, Dinar'da NE ve Emirdağ'da SW'dir (Şekil 5).

1.4. Hidrografya Özellikler

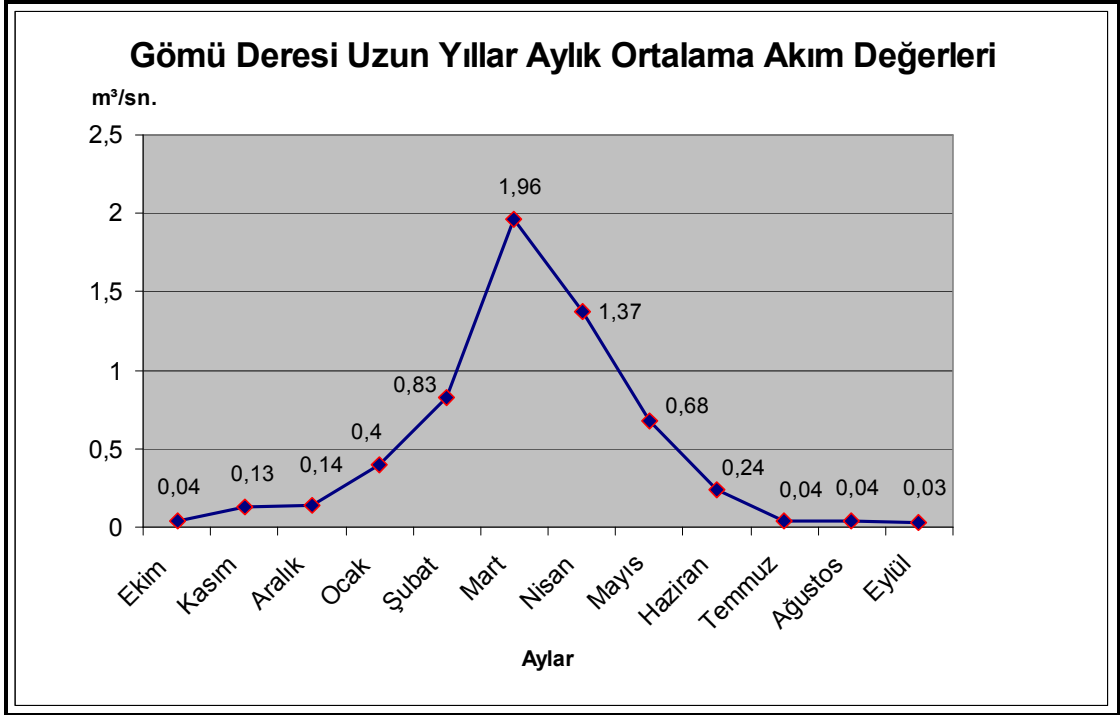
Akarsular şehir ve köylerin gelişmesinde etkilidir. İnceleme sahasındaki yerleşmelerde bu durum bariz olarak görülmektedir. Genel olarak vadi tabanlarında akarsu kenarlarında veya bir çeşme etrafında yerleşmeler kurulmuş ve gelişmiştir. Bu da göstermektedir ki hidrografik durum yerleşme kalıplarını yakından etkiler.

Afyonkarahisar'ın yerüstü su kaynakları potansiyeli 941 hm³/yıl, yeraltı su kaynakları potansiyeli 315 hm³/yıl'dır. Toplam su yüzeyi (doğal göl, baraj, gölet, akarsu) 43201 ha'dır.

Araştırma sahasında belirgin bir yaz kuraklığı görülmektedir. Bundan dolayı da özellikle tarımsal faaliyetler için akarsular ve yeraltı sularına ihtiyaç duyulur. Yörenin özellikle kuzeyinde kaynak suları fazla olmakla beraber tarım arazilerinin yoğunlukta olduğu Çayır mevkiinde su sıkıntısı yaşanmakta olup, buralarda kuru tarım yapılmaktadır. Aynı su sorunu plato düzlüklerinde de görülür. Su sıkıntısının yaşanmadığı yerler genel olarak vadi tabanları ve Ahır Dağı etekleridir ama buralarda da tarım arazileri çok dardır. Çayır mevkiinde ve Hocalar ilçe merkezinin kuzeyinde tarım arazilerini sulamak için Devlet Su İşleri, Hocalar Belediyesi'nin talebi üzerine sondaj çalışması yapmış fakat yeterli su bulunamamıştır. İnceleme sahasında 1.940 hektar (%17,7), arazi sunabilirken 8.835 hektarlık (%80,8) arazi ise kuru tarım arazisidir.

Araştırma alanının tek gölü Yağcı ormanları içersinde yer alan Karagöl'dür. Karagöl 800 m²'lik alan kaplar ve derinliği 5 m'dir. Gölün içersinde kamışlar, 100-200 yaşları arasında ağaçlar vardır.

Çalışma sahasında irili ufaklı birçok dere bulunmaktadır. Bu akarsular şunlardır; Bağırsak Dere, Gömü Deresi, Kufi Çayı'dır. Büyük menderes inceleme sahası içersinde olmasa da sahadaki birçok akarsuyun döküldüğü nehirdir. Hidrografik özellikleri anlatırken Gömü Deresi'nin yıllık akım verileri kullanılmıştır (Şekil 6).

Şekil 5: Gömü Deresi Uzun Yıllar Aylık Ortalama Akım Değerleri

1.5. Toprak Özellikleri

İnsan, hayvan ve bitkilerin beslenmesinde doğal bir kaynak olan ve ulusların gelişmesine büyük katkıda bulunan önemli bir varlık olan toprak; çeşitli kayaların fiziksel yönden parçalanması, kimyasal ayrışması sonucunda oluşan, bitkilere durak yeri olan ve besin maddesi temin eden, kara yüzeyini bir kaç mm. ile birkaç cm. arasında saran ve ayrıca bünyesinde solucan ve bakterilere varıncaya kadar çeşitli fauna ve flora barındıran canlı bir ortamdır¹⁸. Toprak inorganik ve organik maddelerin meydana gelmesi, birbirleriyle karışması ve toprak yapısı içerisinde yerlerini alması ve bir seri fiziksel, kimyasal ve biyolojik olaylar sonucunda oluşur¹⁹.

İnceleme sahasında iklim, topografya ve ana kaya etkisine bağlı olarak gelişmiş toprak tipleri görülür. Kireççe zengin olan kahverengi orman toprakları yörede en yaygın toprak tipidir. Özellikle Ahır Dağları üzerinde görülen bu toprak tipi koyu renkli olup organik madde bakımından zengindir²⁰.

¹⁸ İbrahim Atalay, **Türkiye Coğrafyası** (İzmir: Ege Üniv. Basımevi, 1994), s.221.

¹⁹ Barış Mater, **Toprak Coğrafyası** (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2004), s.8.

²⁰ Afyonkarahisar İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, (Ankara; 1974), s.12.

Afyonkarahisar ili'nde iklim, topografya ve ana kaya etkisine bağılı olarak gelişmiş büyük toprak tipleri görülür. Yüzey sularının tabanlarında veya tesir alanlarında akarsular tarafından taşınıp depolanan materyaller üzerinde oluşan A,C profilli topraklardır²¹. Alüvyon topraklar sahada en az rastlanan toprak tipidir. Vadi tabanlarında görülen bu topraklar üzerinde tarım arazileri yaygındır.

Sahada kestane renkli topraklar görülmektedir. Kestane renkli topraklar doğal bitki örtüsü kısa ot ve çalı olan bir örtü altında gelişme göstermiştir. Bu topraklar sahada meralarda yaygındır²².

1.6. Bitki Örtüsü Özellikleri

Herhangi bir alanda bitki örtüsünün tutunması, gelişmesi ve mevcudiyetinin devam etmesi, o alanın iklim, toprak, ana materyal, topografya ve biyotik faktörler gibi ortamı oluşturan ekolojik şartlara bağılıdır²³. Araştırma sahasında da sözü edilen faktörler bitki örtüsünün gelişiminde, dağılımında ve mevcudiyetini koruyabilmesinde etkili olmuştur.

Besin zincirinin ilk aşaması nedeniyle bitkiler yaşamın vazgeçilmezidir. Bitkilerin yetişme ve dağılma koşullarını birçok faktör etkilemektedir. Bu faktörlerin başlıcalarını ise iklimik şartlar, edafik koşullar, orografik özellikler ve biyotik etkiler oluşturmaktadır²⁴. Sözü edilen faktörler araştırma sahasında bitki örtüsünün varlığını ve dağılımını etkilemiştir. Sahada bitki örtüsünü tayin eden önemli bir unsur da sahanın topografik özelliği ve arazinin jeolojik yapısıdır. Hocalar ve çevresinin önemli bir kısmı ormanlarla kaplıdır. Ormanlar sahanın kuzey bölgeleri ağırlıklı olmak üzere güney bölgelerinde yaygındır. Orman bakımından en fakir saha ilçe merkezi Hocalar ve çevresi ile Çepni Köyü'nün bulunduğu alandır.

Araştırma sahası bitki özellikleri bakımından Avrupa-Sibiryaya ve İran-Turan flora alanı içinde kalmaktadır²⁵. Çalışma alanının doğal bitki örtüsü kara ikliminin el verdiği kuru orman topluluklarıdır. Dağlık alanlarda varlığını sürdürmekte olan bu ormanlar

²¹ Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Afyonkarahisar İli Arazi Varlığı, İl Raporu, Ankara, 1992.

²² Afyonkarahisar İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, (Ankara, 1974), s.12.

²³ Atalay, Ön. ver., s.11.

²⁴ Reşat İzbirak, **Bitki Coğrafyası** (Ankara: Ankara Üniv. Dil Tarih Coğrafya Fak. Yay. No:266, 1976), s.18.

²⁵ Besim Darkot, Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası** (İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No: 2365, 1995), s. 79.

düzlüklerde tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Sahada dağlık kesimler Karaçam ve Ardıç ormanlarının yayılım alanıdır. Burada ormanın üst sınırı 1800 metrelere erişir. Vadi tabanlarında akarsu boylarında kavak ve söğüt ağaçlarına rastlanılır. Platolar ve yaylalar ise daha çok bozkır bitkileri ile kaplıdır.

Yörede hâkim ağaç türü soğuk iklime uyum sağlama özelliği gösteren karaçam (*Pinus nigra*) ağaçlarıdır. Özellikle sahanın kuzey kesimleri karaçam ormanları ile kaplıdır. Araştırma sahasının güneyinde ardıç (*Juniperus*) türleri ve andız (*Juniperus drupacea*) türlerine rastlanmaktadır. Ardıç türlerinden kokar ardıç ve boylu ardıçlar kalkerli araziler üzerinde yayılmıştır. Daha çok Burgaz Dağı üzerinde ardıç türleri yaygındır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Güre Köyü Güneyinde Kalkerli Arazi Üzerinde Yetişmekte Olan Ardıçlar.

Yörede meşe (*Quercus*) ormanlarda yaygındır. Sahanın orta kesimlerinde yaygın olarak görülen meşeler genel olarak Çal Dağı üzerinde görülür. Ayrıca yabani fındık (*Corylus*) ve ıhlamur (*Tilia*) da Yağcı-Eldizan yolunun sağ tarafındaki Fındık Tepe

üzerinde bulunur. Yamaç döküntüleri arasında korunaklı bir alanda hayvan ve insanların zararlarından korunmuştur. Sahada daha çok kuzeyde yer alan ve Ahır Dağları'ndan doğan derelerin açtığı vadi tabanlarında ise kavak ve söğüt ağaçları vardır.

Ormanların tahrip edildiği sahalarda ladenler (*Cistus*) ve sığırkuyrukları (*Verbascum*) yaygınlaşmıştır. Ayrıca sahadaki meralar üzerinde kekik (*Thymus*) bitkisi de yaygındır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: İnceleme Sahasında Kesilen Ormanlık Arazi Üzerinde Gelişen Ladenler.

Yörede Cumhuriyetin ilk yıllarında ormanlar büyük tahribatlara uğramıştır. Savaştan yeni çıkmış yöre insanı ormandan geçimini sağlamaya çalışmıştır. Özellikle o dönemde başta Sandıklı olmak üzere birçok merkeze halk sahadan odun kesip satmıştır.

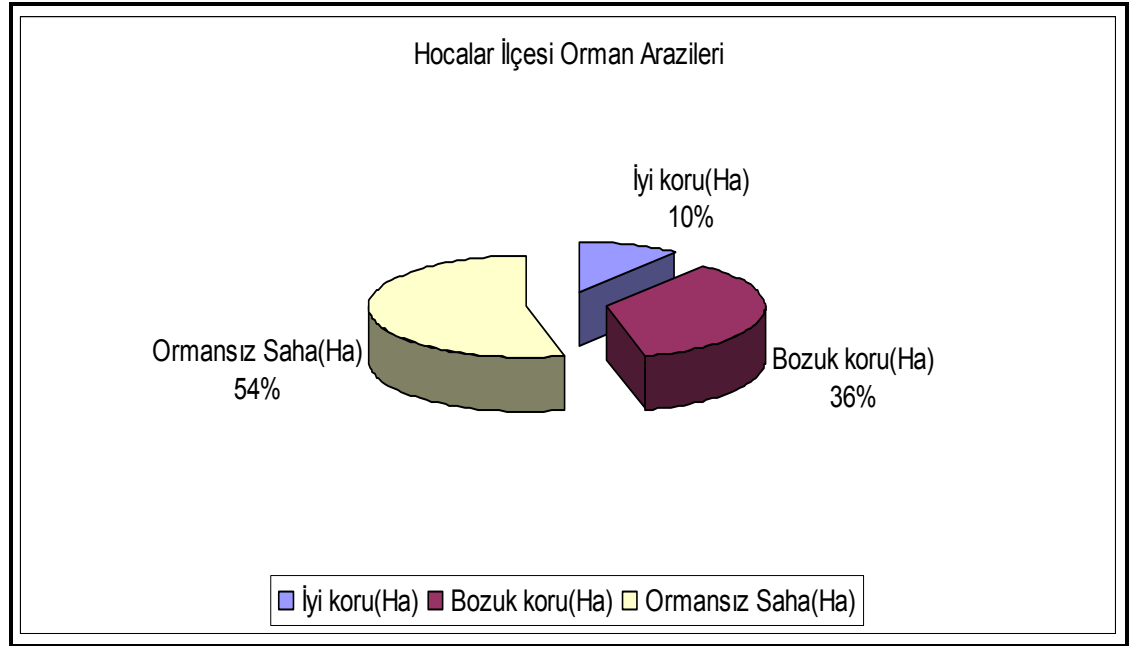
İnceleme sahasında bir orman işletme şefliği bulunmaktadır. Hocalar Orman İşletme Şefliği 1943 yılında kurulmuş olup işletme şefliğinin kapsadığı toplam alan 59156,0 hektardır. Şeflik, Eskişehir Orman Bölge Müdürlüğüne bağlı Afyonkarahisar Orman İşletme Müdürlüğü'nün görev ve sorumluluk alanı içerisinde bir birim olarak faaliyet göstermektedir.

Tablo 8: Hocalar Orman Şefliğinin Yetki Alanı ve Dâhilinde Kalan Sahaların Durumu

Seri adı	İyi kuru(ha)	Bozuk kuru(ha)	Ormansız Saha(ha)	Genel toplam (ha)
Hocalar	6002,0	21203,0	31950,0	59156,0

Kaynak: Hocalar Orman İşletme Şefliği.

Hocalar Orman Şefliğinin yetki alanı ve dâhilinde kalan sahalardaki toplam alan 59156 hektardır. Bu alanın % 54'ü ormansız saha olup 31950 hektardır. Bozuk kuru ise 21203 hektar olup genel toplamın % 35,8'idir. İyi kuru olan alanlar toplam alanın %10,2'sini oluşturur ve 6002 hektardır (Tablo 8, Şekil 7).

Şekil 6: Hocalar İlçesi Orman Arazi Dağılımı

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Coğrafya biliminin iki temel ögesinden birini oluşturan insanın, dolayısıyla nüfus topluluğunun çevre ile olan ilişkilerinin açıklanabilmesi için nüfus miktarı, hareketleri ve nüfusun ekonomik özellikleri gibi birçok niteliklerin ortaya konulması gerekmektedir²⁶.

İnceleme sahasının çok eski dönemlere ait nüfus özelliklerini açıklayıcı bilgilerin olmaması, alanın nüfus özelliklerinin Cumhuriyet dönemi ile sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Hocalar ilçesi Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesine bağlı bir kaza iken 1992'de Sandıklı'dan ayrılarak ilçe statüsü kazanmıştır. Bu tarihten itibaren saha ile ilgili daha sağlıklı verilere ulaşılmıştır.

Çalışma alanının nüfusuyla ilgili sağlıklı veriler tam olarak toplanamamıştır. Bunda Hocalar'ın idari sınırlarının değişmesi etkilidir. Bu da bize hem nüfusla ilgili verilere ulaşmada zorluk teşkil etmiş hem de verilerin sıhhatini azaltmıştır. Özellikle bu yerleşmeler ayrılmadan önceki nüfus verileri ve ayrıldıktan sonraki nüfus verilerinde tutarsızlıklar vardır.

İnceleme alanına bağlı iken ilk ayrılan yerleşme Yazıtepe Köyü'dür*. 1971 yılında Hocalar Bucağından ayrılarak Uşak'ın Banaz ilçesi'ne bağlanmıştır. Hocalar ilçesinden ayrılan diğer yerleşmeler ise şunlardır; Yavaşlar kasabası, Yeniköy (Nasuhoğlu), Çevrepınar (Kirter), Arızlar ve Yanıkören köyleridir. Bu köyler Hocalar Bucağı'nın ilçe statüsü kazanmasından sonra Sandıklı ilçesine bağlanmışlardır.

İnceleme sahasında nüfusun çoğunluğu ilçe merkezi, Yeşilhisar kasabası ve Çalca Köyü'nde toplanmıştır. İnceleme sahasında bulunan yerleşmelerin geneli Yörükler tarafından kurulmuş olup farklı tarihlerde yöreye gelmiş ve yerleşmişlerdir. Yöredeki yörükler Sarıkeçili, Karakeçili ve Çepni boylarına mensupturlar. Yörük taifelerinden

²⁶ Ali Tanoğlu, **Nüfus ve Yerleşme** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, 1966), s.27

* Yazıtepe Köyü'nün eski ismi Dola Köyü'dür.

olmayan ve yöreye en son yerleşen halk İhsaniye Köyü halkıdır. Yöreye Balkanlardan Osmanlı Devleti'nin son döneminde gelmişlerdir.

2.1.1. Tarihi Gelişim

Hocalar ilçe merkezinin kuruluşu kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynaklarda 1300'lü yıllarda kurulduğu yer almaktadır. Devlethan ve Çepni Köyleri Hocalar ilçe merkezinden daha önce kurulmuş yerleşmelerdir. Hatta yöredeki bazı yerleşmelerde bu köylerden koparak kurulmuştur.

Mahalli araştırmalara göre Hocalar isminin verilmesine ilişkin rivayet şu şekildedir; yerleşim yerine ilk olarak üç kardeşin geldiği ve buraya yerleştikleri, bunların babalarının 'Hoca'(ulema) olduğundan, dışardan bu merkeze gelenlerin nereye gidiyorsun diye sorulduğunda "Hocagil'e" gidiyoruz, buradan dışarıya gidenlere sorulduğunda "Hocagil'den" geliyoruz diye belirttiklerini, zamanla bu yerleşim yerindeki nüfusun çoğalması ve dışardan bu yere başkalarında gelmesi sonucu "Hocalar" adı altında bir yerleşim merkezi meydana gelmiştir. İhtimaldir ki bu yöreye yerleşen hocanın Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli yeri olan Anadolu erenlerindendir²⁷.

Çalışma alanı ilk olarak Hititlerin hâkimiyetine girmiştir. Hititlerin hakimiyetinden sonra yöreye Frigler hakim olmuştur. Yörenin en eski yerleşmesi Diocleia'dır. Yeşilhisar kasabasında olduğu sanılan Diocleia, Frigler döneminde Akmonya şehrine bağlı bir kasabadır. Banaz'ın Ahat Köyü sınırlarında yer alan Akmonya yerleşmesine bağlı Diocleia bir dönem Kral yolunun da geçtiği önemli bir yerleşme olmuştur. Frig hakimiyetinden sonra Lidya ve pers hakimiyetine giren yöre daha sonra roma imparatorluğunun hakimiyet alanına girmiştir. Roma İmparatoru kenti ziyareti sırasında bronz kent sikkesi bastırmıştır²⁸. Yeşilhisar kasabası Asar mevkiinde bu dönemden kaldığı tahmin edilen kale yerleşmesinin izleri bulunmaktadır. Asar mevkiinde kale kalıntıları içersinde bulunan bir şekil Akmonya da bulunan menorayı andırmaktadır (Fotoğraf 7-8).

²⁷ Hocalar İlçesi Tanıtım Dergisi 1999

²⁸ Afyonkarahisar Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, **Afyon 2001 Yıllığı** (Ankara: Miza Ajans, 2001), s.118

Fotoğraf 7: Yeşilhisar Kasabasında, Akmonya Şehrindeki Menoraya Benzer Şekil

Fotoğraf 8: Akmonya'da Bulunmuş Olan Menora

Yöreye Türklerin hâkim oluşu Selçuklular'ın Anadolu'ya yaptıkları akınlar sonucu olmuştur. Emir Afşin'in Eskişehir ve Honaz Kalelerini ele geçirdiği dönemde Bizans, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak üzere harekete geçti. Malazgirt Savaşı'nda

Bizans orduları yenilince 1071'de Anadolu Selçuklulara açılmış oldu ve Afyonkarahisar, Akdağ kesimine dek Dolathan* ve Emirsanduk kuvvetlerince ele geçirildi. Kale ve ören yeri bulunan Devlethan Köyü'nün 1073 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Böylece ilçe toprakları Türklerin eline geçti. 1113 yıllarında 1.Kılıçaslan'ın oğlu Mesut zamanında Türkmen oymakları Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bunlardan Çepni oymağı, Hocalar, Çepni Köyü'ne yerleştirilmişlerdir²⁹. Yöredeki bazı köyler Çepni Köyü'nden ayrılarak kurulmuştur. Özellikle Eldizan Yaylası Çepni Köyü'nün yaylak sahası iken günümüz de yine aynı köye bağlı Yıldız Mahallesi olmuştur.

Kösedağ Savaşında (1243) Anadolu Selçukluları Moğollara yenilince Anadolu'nun siyasi birliği bozuldu, çeşitli beylikler ortaya çıktı. Bu beyliklerin çoğu Moğollara ağır vergiler ödüyordu. Bu beyliklerden Sahipata Beyliği Afyonkarahisar'da kuruldu. Daha sonra Eşrefoğulları beyliği ve Germiyanogulları beyliği hüküm sürmüştür. Hocalar ve çevresinin de bu dönemlerde bu beyliklerin eline geçmiştir. Selçuklu hâkimiyetinden sonra Germiyanogulları'na geçmiş olan ilçe toprakları 1429'da Germiyan Hükümdarı Yakup Bey'in vasiyeti ile II. Murat zamanında tamamen Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir³⁰.

Milli mücadele yıllarında Hocalar ilçesinin Kozluca Köyü yakılmış, Kör Süleyman adlı kişi boğazından süngü ile kesilmiştir³¹. İstiklal savaşı süresince Türk karargâhı Hocalar ilçe merkezi ile Kozluca Köyü arasında kurulmuştur. Savaş yıllarında özellikle bazı köyler boşaltılmış ama daha sonra tekrar köylerine dönmüşlerdir.

İnceleme sahasında en yeni yerleşme İhsaniye Köyü'dür. Bu köy Osmanlı Devleti zamanında Balkan göçmenlerinden kurulmuştur ve zamanla bölge şartlarına uyum sağlamış bir muhacir yerleşmesidir. Balkanlardan göçen halk devlet tarafından Hocalar ilçe merkezinin arazisi üzerine yerleştirilmişlerdir.

Hocalar, Cumhuriyetin ilk yıllarında köy statüsünde iken; 1939 yılında bucak olmuş ve aynı yıl nahiye müdürü atanmıştır. 1942 yılında Hocalar'da ilk defa Sulh Ceza Mahkemesi hizmet vermeye başlamıştır. 1964 yılında ise mahkeme kaldırılmıştır. 5

* Devlethan köyünün ismi Selçuklu komutanlarından Dolathan'dan gelmektedir.

²⁹ http://www.hocalar.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=63 (12.03.2010 tarihinde alınmıştır).

³⁰ http://www.hocalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=1021 (05.07.2010 tarihinde alınmıştır).

³¹ <http://www.sandikli03.com/2007/10/milli-mucadele-doneminde-sandkl-yunan.html> (25/10/2010 tarihinde alınmıştır).

Haziran 1972 tarihinde belediye kurulmuş ve 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe statüsü kazanmıştır³².

2.1.2. Nüfus Artışı

İnceleme sahasının nüfusu hakkında doğru bilgi elde etmek ve daha gerçekçi yorumlar yapabilmek ancak periyodik şekilde yapılan nüfus sayımları ile mümkün olmuştur³³. İnceleme sahasında nüfus verilerinin toplanmasında bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun sebebi Hocalar ilçesine daha önce bağlı olan 6 yerleşmenin ayrılmasıdır. Bu yerleşmelerin ayrılışları farklı tarihlere rastlamaktadır, bu da verilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde zorluklar çıkarmıştır.

Tablo 9: Hocalar İlçe Merkezi ve Bağlı Yerleşim Birimlerinin 1940–2009 Yılları Nüfus Sayımına Göre Nüfus Durumları

YERLEŞİM BİRİMİ	Nüfus Sayısı(1940)	Nüfus Sayısı(2009)	Nüfus Artışı	Artış Oranı
Hocalar Merkezi	898	2317	1419	0,2
Yeşilhisar Kasabası	1184	2084	900	0,1
Akçadere Köyü	591	802	211	0,05
Avgancık Köyü	96	277	181	0,2
Çalca Köyü	846	1052	206	0,03
Çepni Köyü	844	925	81	0,01
Davulga Köyü	363	692	329	0,1
Devlethan Köyü	559	680	121	0,03
Güre Köyü	270	435	165	0,08
İhsaniye Köyü	294	192	-102	-0,05
Kocagöl Köyü	112	254	142	0,1
Kozluca Köyü	400	319	-81	-0,02
Örencik Köyü	214	236	22	0,01
Örtülü Köyü	215	303	88	0,05
Uluköy	343	494	151	0,06
Yağcı Köyü	93	229	136	0,2
Toplam Nüfus	10478	11291	813	0,01

Kaynak: T.Ü.İ.K.

Hocaların kırsal yerleşmelerinde nüfus artışı 1985'lere kadar devam etmiştir. Göçler nedeniyle kırsal yerleşmelerdeki bu artış günümüzde tersine dönmüştür. İnceleme alanında nüfusun en kalabalık olduğu yerleşme ilçe merkezi Hocalar'dadır

³² http://www.hocalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=1021 (01.02.2010 tarihinde alınmıştır).

³³ Özav, 2002, Ön. ver., s.53.

(2317 kişi). Hocalar ilçe merkezinin genel nüfusa oranı %21'dir. Hocalar ilçe merkezinden sonra en kalabalık nüfus Yeşilhisar kasabasıdır ve 2084 kişi ile genel nüfusun % 17'sine tekabül etmektedir. Köyler içerisinde nüfusun en kalabalık olduğu köy, Çalca Köyü olup nüfusu 1052 kişidir ve %9'luk oranla genel nüfus içerisinde yer almaktadır. Sahada en az nüfus Yağcı Köyü'ndedir (229 kişi) ve genel nüfusun %2'sidir (Tablo 9).

Tablo 10: 1990–2000 Yılları Nüfus Sayımları Sonuçları

	1990 Genel Nüfus Sayımı			2000 Genel Nüfus Sayımı			Artış Oranı (%)
	Şehir N.	Kırsal N.	Toplam	Şehir N.	Kırsal N.	Toplam	
Afyonkarahisar	95.643	48.633	144.276	128.516	72.594	201.110	23,30
Hocalar	2.730	14.486	17.216	2.646	10.178	12.824	2,36

Kaynak: T.Ü.İ.K.

Afyonkarahisar ilinde 1990–2000 yılları arasında nüfus artışı binde 23,30 olarak gerçekleşmiştir. Hocalar'da ise aynı yıllar arasında nüfus artışı binde 2,36 olmuştur (Tablo 10). 2009 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre sahada nüfus artışı -10,4 olmuştur. Aynı yıl ilçe merkezinde -26, belde ve köylerde ise -6,3 oranında nüfus artışı olmuştur (Tablo 11).

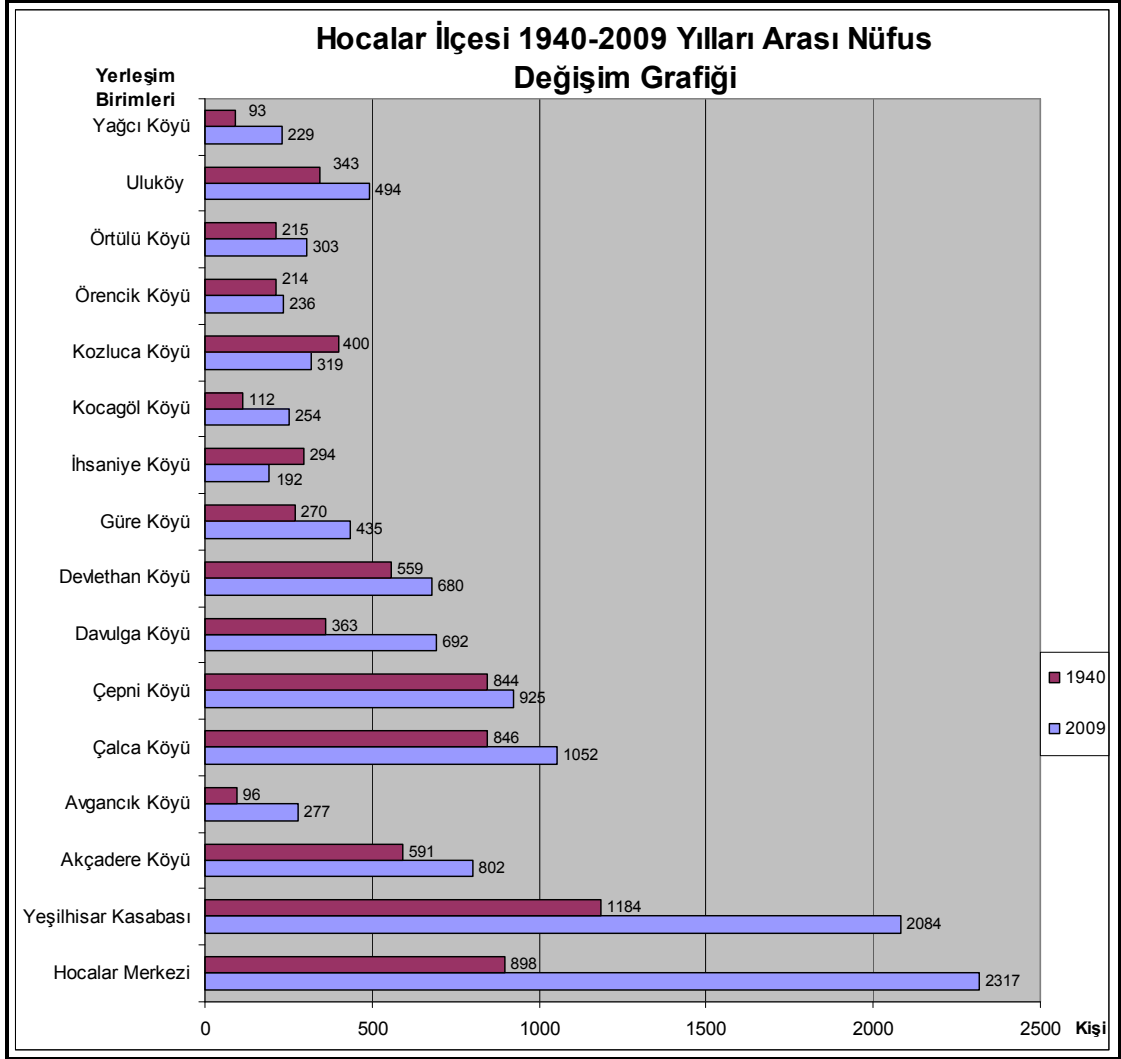
Tablo 11: Hocalar İlçesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

İl ve ilçe	1990 Genel Nüfus Sayımı			2000 Genel Nüfus Sayımı			Artış Oranı (%)
	Toplam	İl/ilçe Merkezleri	Belde ve Köyler	Toplam	İl/ilçe Merkezleri	Belde ve Köyler	
Hocalar	11 291	2 317	8 974	-10,4	-26,0	-6,3	

Kaynak: T.Ü.İ.K.

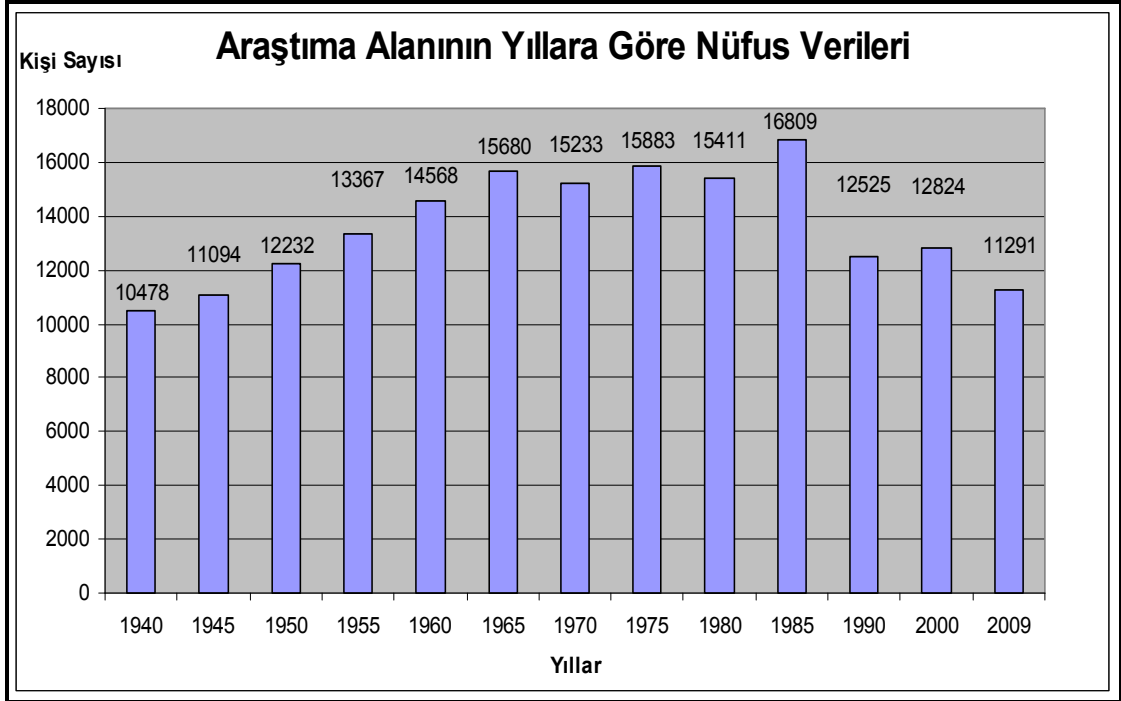
Çalışma sahasının nüfus sayım yıllarına göre nüfusu 1940 yılından itibaren çalışmamızda kullanılmıştır. Bunun temel nedeni inceleme alanımız olan Hocalar ve çevresi 1939 yılına kadar Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesine bağlı köy yerleşmesi olmasından dolayı 1940 yılından önceki nüfus verilerine ulaşamamıştır. Yöredeki

yerleşmelerde 1940'dan bu güne en büyük artış ilçe merkezinde gerçekleşmiştir (Şekil 8).

Şekil 7: Hocalar İlçesinde 1940–2009 Yılları Arasında Nüfus Artışı

Araştırma sahasının tek kasabası olan Yeşilhisar kasabasının nüfusu 1965 yılına kadar ilçe merkezi olan Hocalar'dan daha fazladır. Daha sonraki yıllarda da Yeşilhisar kasabasının nüfusunun bazı sayım yıllarında ilçe merkezinden daha çok nüfusa sahiptir (1985).

Şekil 8: Araştırma Alanının Yıllara Göre Nüfus Verileri

Çalışma sahasının 1940–2009 yılları arasındaki nüfus verilerine bakıldığında nüfusun 1985 yılında 16809 kişi ile en fazla yükselişi gösterdiği bulgusu elde edilmektedir. 1985 yılında idari olarak Hocalar’a bağlı Yavaşlar kasabası, Çevrepınar, Yanıkören, Yeniköy ve Arızlar Köyleri bu nüfusa dâhildir. Bu yerleşmeler 1990 yılında Hocalar’dan ayrılarak Sandıklı ilçesine bağlanmıştır. 1990 yılında araştırma alanında nüfus 12.525 kişiye düşmüştür, bunda da en önemli neden yukarıda ismi geçen yerleşmelerin Hocalar ilçesinden ayrılmasıdır. Sahada nüfus verilerinde buna benzer bir olay 1965 yılları ile 1970 yılları arasında yaşanmıştır. 1965 yılı nüfus sayımlarında Hocalar Bucağı nüfusuna dâhil olan Yazıtepe Köyü 1970’li yıllarda Uşak’ın Banaz ilçesi nüfusuna dâhil olmuştur. Bu dönemde de Hocalar’ın nüfusunda önemli bir düşüş yaşanmıştır (Şekil 9).

Hocalar ve çevresinde 2000 yılından sonra nüfusta düşüşler yaşanmış bunda etkili olan nedenlerin başında ekonomik faktörler gelmektedir. Bunun yanında azda olsa sosyal nedenlerin etkisi vardır. Özellikle nüfus göçler sonucunda düşmektedir. Yörede küçükbaş hayvancılığın ekonomik gelir kaynağı olarak eskisi kadar cazip olmaması bu göçleri tetiklemiştir.

İlçe merkezinin nüfus verileri incelendiğinde kadın nüfus erkek nüfustan hep fazla olmuştur. 1970 yılına kadar ilçe merkezinde nüfus artış göstermiş 1980’de nüfusta bir düşüş yaşanmış daha sonra tekrar artış göstermiştir, 1990 sayımlarında nüfus 2730’a düşmüştür.

İnceleme sahası İşgal yıllarında diğer bölgelerde olduğu gibi, gerek erkek nüfusun silah altına alınması, gerekse de açlık, kıtlık ve sefaletten dolayı artan ölümler nedeniyle yöre nüfusu oldukça azalmıştır. Ayrıca yöreden Trablusgarp, Balkan, 1.dünya savaşı ve kurtuluş savaşına katılmış birçok nefer olmuş ve yine birçok şehit vermiştir. Bu savaşlar sonucunda erkek nüfusu sahada azalmıştır. Bu şehitlerin isimleri bugünkü hükümet konağının önündeki şehitler anıtında yazılıdır.

Araştırma alanı Osmanlı döneminde tamamen Türklerden oluşmaktadır ve yörede Rum ve Ermeni nüfusa rastlanmamaktadır. Nüfusun geneli yörüklerden meydana gelmektedir. İstisna olarak İhsaniye Köyü söylenebilir.

Çalışma alanımızda yapılan araştırmalar sonucunda il sağlık müdürlüğünün ve adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri arasında fark tespit edilmiştir. İl Sağlık Müdürlüğü verilerine göre sahada 11046 kişi varken adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 11291 kişi Hocalar ve çevresinde yaşamaktadır.

2.1.3. Nüfus Hareketleri

Dinamik bir süreç olan nüfus, doğumlar, ölümler ve göç olaylarına bağlı olarak sürekli bir değişim halindedir³⁴. Nüfus hareketlerine yol açan bu faktörler nüfusun yıllara göre değişiklik arz etmesine neden olur.

Hocalar ilçe merkezi ve bağlı bulunduğu yerleşim birimleri 1990 yılına kadar Afyonkarahisar-Sandıklı ilçesi’ne bağlı iken bu tarihte Hocalar ilçe merkezi bir kasaba 14 köy ile Sandıklı ilçesinden ayrılarak yeni bir idari bölge olmuştur. Bu da daha önce bağlı bulunduğu Sandıklı ilçe merkezinin kırsal nüfusunda çok ciddi bir şekilde azalma göstermiştir.

---

³⁴ Tanoğlu, 1966, Ön. ver. s.29

2.1.3.1. Doğumlar ve Ölümler

Doğumlar ve ölümler nüfusun temel değişkenlerinden birini oluşturur. Nüfus artışı doğumlar, ölümler ve göçlerin birlikte etkisiyle oluşan dinamik bir süreçtir³⁵.

Bir yerdeki genel doğum ile ölüm oranı arasındaki fark nüfusun doğal artışını ifade etmektedir³⁶. Doğurganlık, belli bir nüfus içinde vukuu bulan canlı doğum sayısını ifade etmek için kullanılan bir terimdir³⁷. Araştırma sahasında demografik yapıyı açıklarken, Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü verileri kullanılmıştır.

Genel doğurganlık hızı; canlı doğum sayısının, 15–49 yaş arasındaki doğurgan kadın nüfusa bölünmesiyle ortaya çıkan orandır. Sahada 2009 yılında 15–49 yaş kadın sayısı 2667'dir. İlçede toplam 132 doğum olayı meydana gelmiştir. Aynı yıl genel doğurganlık hızı ‰ 49,49 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl kaba doğum hızı ise ‰ 11,95'tir. 1997 yılında canlı doğum sayısı 189'dur. Bu dönemde kaba doğum hızı ‰ 16,91'dir. Sahada genel doğurganlık hızı ‰ 66,06'dır. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi inceleme sahasında genel doğurganlık hızında düşüş meydana gelmiştir. 12 senelik arada ilçede canlı doğum sayısında 57 kişilik bir azalma görülmüştür. Bu ‰ 16,57'lik bir orana tekabül etmektedir (Tablo 12).

Tablo 12: Hocalar İlçesi Geniş Yaş Grupları Nüfus Verileri (2009)

Kurum	Canlı Doğum Sayısı	15–49 Yaş Kadın Sayısı	Yıl Ortası Nüfus	Kaba Doğum Hızı (1000'de)	Genel Doğurganlık Hızı (1000'de)
Hocalar Merkez Sağlık Ocağı	93	1745	7306	12,73	53,30
Yeşilhisar Sağlık Ocağı	39	922	3740	10,43	42,30
İlçe Toplamı	132	2667	11046	11,95	49,49

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü

Bu verilere bakıldığında nüfus artış hızı ve genel doğurganlık hızı düşmüştür. Bu gerilemenin sebebi olarak ülkemizin modern aile yapısına doğru gitmesiyle

³⁵ Özav, Ön. ver.,s.61.

³⁶ Hayati Doğanay, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, (Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1994), s.151.

³⁷ İbrahim Atalay, **Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya**, (İzmir: META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2005), s.5.

açıklanabilir. Ayrıca önemli bir sebepte ekonomik nedenlerdir. Çalışma sahasında iş imkânı bulamayan gençler çevre il ve ilçelere göç etmektedirler.

Araştırma sahasında genel ölüm oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Sahada 2005 yılında genel ölüm değerleri %2,9 iken 2005 yılı itibariyle Türkiye genelinde %6,2 olarak gerçekleşmiştir. Ölüm oranlarının düşük olması yaşam koşullarının iyileşmesi yanında, tıp hizmetlerindeki gelişme ve bu gelişmelerden faydalanma oranına da bağlılık göstermektedir.

2.1.3.2. Göçler

Göçler insanların ailesiyle veya bireysel olarak ya da topluca yaşadıkları yerlerden sürekli veya geçici olarak ayrılıp, başka yerlere gitmesi eylemidir³⁸. Nüfusun siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini açıklamada göçler önemli yer tutmaktadır. Bu bakımdan nüfusun önemli göstergelerinden biri de göçlerdir³⁹. Ülkemizde özellikle kırsal alandan kopan nüfusun şehirlere yönelmesi tarzında karşımıza çıkan göç, şehirsiz çekicilikten ziyade kırsal iticilikten kaynaklanmaktadır⁴⁰. Göçler özellikle nüfus yapısı ve miktarı üzerinde oldukça etkilidir. İnceleme sahasındaki göçlerin büyük bir bölümü, ekonomik nedenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Ekonomik nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçler, nüfus ile geçim kaynakları arasındaki dengesizlik sonucu kendiliğinden oluşan çabalar olarak yorumlanmaktadır⁴¹. Araştırma sahasında göçler dış ve iç göç olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Ayrıca iç göçler içerisinde mevsimlik göçlerden bahsedilmiştir.

2.1.3.2.1. İç göçler

Nüfus hareketleri denilince akla göçler gelir. Göçler nüfusun azalmasında, çoğalmasında ve ülke içinde dağılımında önemli rol oynar. İnsanlar yaşadıkları alanları zaman zaman terk ederek başka sahalara giderler. Bu hareketin temelinde birden fazla

³⁸ Cemalettin Şahin, Hayati Doğanay, Nihat Ali Özcan, **Türkiye Coğrafyası**, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay., 2005), s.301.

³⁹ Hayati Doğanay, **Türkiye Beşeri Coğrafyası** (Erzurum: Atatürk Üniv. Fen Edebiyat Fak. Yay. No:98, Edebiyat Kesimi Yay. No:62, Coğrafya Böl. Yay. No:6 1989), s.165.

⁴⁰ E.Murat Özgür, **Türkiye Nüfus Coğrafyası** (Ankara: GMC Yayınları, 1998), s.33.

⁴¹ Erol Tümertekin, **Beşeri Coğrafyaya Giriş**, (İstanbul: Erenler Matbaası, 1984), s.121.

neden yer almaktadır. Zorunlu ve isteğe bağlı olarak gerçekleşen göç hareketi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Göç; coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir⁴². İç göç ise bir ülkede yaşayan nüfusun bir yerden diğer bir yere çalışmak, daha iyi hayat şartları bulmak için yaptıkları göçlerdir⁴³. Araştırma sahasında görülen iç göç hareketlerine baktığımızda, göçlerin kırsal yerleşmelerden ilçe merkezine ve diğer merkezlere doğru olduğu görülmektedir.

Tablo13: Afyonkarahisar İli Yıllara Göre Göç İstatistikleri

Büyüklik sıra no	İl	1975–1980		1980–1985		1985–1990		1995–2000	
		Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı	Net göç	Net göç hızı
41	Afyonkarahisar	- 13 379	-25,4	- 15 855	-26,5	- 25 779	-37,7	- 16 616	-22,5

Kaynak: T.Ü.İ.K.

İnceleme sahasında araştırmalar sonucunda göçler mülakat usulüne göre tespit edilmiş fakat ortalama göç oranlarında il merkezi Afyonkarahisar verileri kullanılmıştır. Afyonkarahisar ili 1975–1980 yıllarında net göç -13379 iken net göç hızı -25,4'tür. 1995–2000 yılları arasında bu sayılar ve oranlar şöyle değişmiştir; net göç -16616 iken net göç hızı -22,5 olarak seyretmektedir. Bu veriler inceleme sahasının göç istatistikleri hakkında az çok bilgi vermektedir (Tablo 13).

Örencik, Örtülü, Avgancık Köyleri Çivril'e yakın olduklarından dolayı; yaz aylarında Çivril'e elma toplamaya gitmektedirler, bu şekilde mevsimlik göçler sonucu da Çivril'e göç eden aileler olmuştur. Bu köylerin halkının büyük çoğunluğu Çivril ve Denizli'ye göç etmişlerdir. Bu da göçlerde coğrafi bölgelerin yakınlığının hangi üst yerleşim yeri daha yakınsa o tarafa kaydığının kanıtıdır. Araştırma sahasında yaptığımız incelemeler sonucunda sahanın doğu kısmında yer alan Çepni Köyü halkının çoğunun Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi'ne; Avgancık, Örtülü ve Örencik Köyleri'nin daha

⁴² İnan Özer, Kentleşme, **Kentleşme ve Kentsel Değişim**, (Ankara: Ekin Kitapevi, Başak Matbaacılık, 2004), s.11.

⁴³ Atalay, Ön. ver., s.29.

yakın oldukları için güneydeki Denizli'nin Çivril İlçesi'ne, Davulga, İhsaniye Köyleri ve Yeşilhisar kasabası ise araştırma sahasının batı kısmında yer aldığı için Uşak merkeze ve Banaz ilçesine doğru bir göç sergilediği görülmüştür.

Yörede çok fazla doğal afet olmadığı için araştırma sahasında doğal afetlerden dolayı göçler yaşanmamıştır. Akçadere Köyü'nde sel felaketi yaşanmış fakat can kaybı olmamış sadece tarım arazileri hasar görmüş ve hayvanlar telef olmuştur.

Hocalar ve çevresinde yaşanan diğer bir göç geçici göçlerdir. Bu göçler genel olarak yaz aylarında yaşanan göçlerdir ve mandalina toplamak veya seralarda çalışmak için yapılmaktadır. Bu göçlerde erkekler çoğunlukta olmakla birlikte azda olsa kadın nüfusu yer alır.

2.1.3.2.2. Dış göçler

Türkiye, 1961 yılından beri dünyada meydana gelen sanayileşme hareketlerine bağlı olarak başta Avrupa olmak üzere yabancı ülkelere sistemli olarak işgücü göndermektedir. Yapılan göçler gidilen ülkenin işgücü ihtiyacına ve işgücü isteyen ülkelere göre yıldan yıla değişmektedir. Ekim 1961'de Federal Almanya ve Türkiye arasında yapılan bir anlaşma ile Avrupa'ya göç hareketleri başlamış ve günümüzde de devam etmektedir⁴⁴. Bu yıllarda tek kişinin ve genelde aile reisinin, belli bir süreliğine gitmesi olarak başlayan yurt dışı göçler, daha sonra ailenin diğer fertleri ve akrabaların katılmasıyla çoğalmıştır.

İnceleme sahasında yurt dışına göçler genelde Almanya'ya olmuştur. Bu göçler 1980'li yıllara kadar artış gösterirken 1980'li yıllardan sonra Avrupa ülkelerinin işçi alımlarını azaltmaları sonucu gerilemiştir. İlk yapılan göçler devlet eliyle gerçekleşirken, günümüzde ise bu ülkelerde çalışanların çocuklarını Türkiye'den evlendirmelerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Son yıllara gelindiğinde gerek Avrupa da var olan ekonomik sıkıntılar gerekse Avrupa'daki yeni neslin kültürel olarak evlendikleriyle uyum sorunu yüzünden bu göç hareketleri iyice azalmıştır.

Çalışma alanında dış göçler en fazla Yeşilhisar kasabasında yaşanmıştır. Yeşilhisar kasabasında halkın yarıya yakını yurt dışına gitmiştir ve kasabada her ailenin yurt dışında akrabası bulunmaktadır. Bu vatandaşlarımız yaz aylarında kasabaya

---

⁴⁴ Özgür, Ön. ver., s.54.

gelmektedirler bu da nüfusu iki katına çıkarmaktadır. Yeşilhisar kasabasının yaz aylarında nüfusu ilçe merkezinden daha kalabalık olmaktadır. Ayrıca Yeşilhisar kasabasından Antalya ve buraya bağlı yerleşim yerlerinde seralarda çalışmak için göç eden birçok hane halkı vardır.

İnceleme sahasında yapılan mülakat çalışmalarında yaz aylarında 5000'i aşkın insan yurt dışından Yeşilhisar kasabasına gelmektedir. Bu rakam abartılı olmakla beraber inceleme sahasında ki Yeşilhisar kasabasının %50'sinin yurt dışında olduğu ve her aileden yurt dışına çalışmaya giden vatandaşlarımız olduğu mülakatlar sonucunda elde edilmiştir.

İnceleme sahasında Almanya'yla beraber Fransa ve azda olsa da diğer Avrupa ülkelerine göçler yaşanmıştır. Yurt dışına yapılan göçlerin bir kısmında ya emekli olduktan sonra ya da iş imkânlarının azalması sonucu geri dönüş olduğu görülmektedir. Ayrıca ilk giden bazı işçiler biraz para kazandıktan sonra geri dönüş yapmışlardır. Geriye dönenlerin çoğunu yaşlılar oluşturmaktadır. Orda büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak nüfus kalmayı tercih etmektedir.

2.1.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2.1.4.1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş grupları

Belli bir nüfus kitlesinde 100 veya 1000 kadına isabet eden erkek sayısı genel cinsiyet oranını ifade etmektedir⁴⁵. Nüfusla ilgili sosyal ve ekonomik sorunların belirlenmesinde bu tip verilere ihtiyaç duyulmaktadır⁴⁶.

Bilindiği gibi erkeklerde hemen her yaşta ölüm oranı aynı yaştaki kadınlara nazaran daha yüksektir⁴⁷. Ülkemizde ve diğer toplumlarda her 100 kız çocuğuna karşılık 103–115 arasında erkek çocuğu dogmasına rağmen, sonraları meydana gelen sosyal olaylar, iş kazaları savaşlar ve erken ölümler sonucu erkek nüfus azalmakta ve kadın nüfusu artmaktadır⁴⁸. İnceleme sahasında genç ve dinamik nüfus fazladır. Doğum oranları son yıllarda düşmektedir bu da nüfus piramidinin alt kısmının daralmasına neden olmuştur.

⁴⁵ Tandoğan, Ön. ver., s.111.

⁴⁶ Özav, Ön. Ver., s.67.

⁴⁷ Tandoğan, Ön. ver., s.110.

⁴⁸ Ersin Güngördü, **Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası** (Ankara: Nobel Yay. Dağıtım, 2001), s.6.

Tablo 14: Hocalar İlçe Merkezi Kadın Erkek Nüfusu

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1940	399	499	898
1960	618	710	1328
1970	1190	1204	2394
1980	980	1045	2025
2009	1170	1147	2317

Kaynak: [T.Ü.İ.K.](#)

Hocalar ilçe merkezinde kadın erkek nüfusun dağılışına baktığımızda uzun yıllar kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu fakat 2009 yılına gelindiğinde erkek nüfusun kadın nüfusu geçtiği görülmektedir. Buna göre; 1940 yılında ilçe merkezinde erkek nüfusu 399 iken kadın nüfusu 499'dur ve kadın erkek nüfus arasındaki fark 100 kişidir. 1960 yılında erkek nüfus 618 kişi, kadın nüfus ise 710 kişidir. 1960 yılında kadın ve erkek nüfusu arasındaki fark 92 kişidir. 1970 ve 1980 yıllarında da kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu görülmüştür. 2009 yılında ise erkek nüfusu 1170 kişi iken kadın nüfusun 1147 kişidir. İlçe merkezinde 2009 yılında erkek nüfusu kadın nüfusunu geçmiştir ve iki nüfus arasında fark 23 kişidir (Tablo 14, Şekil 10).

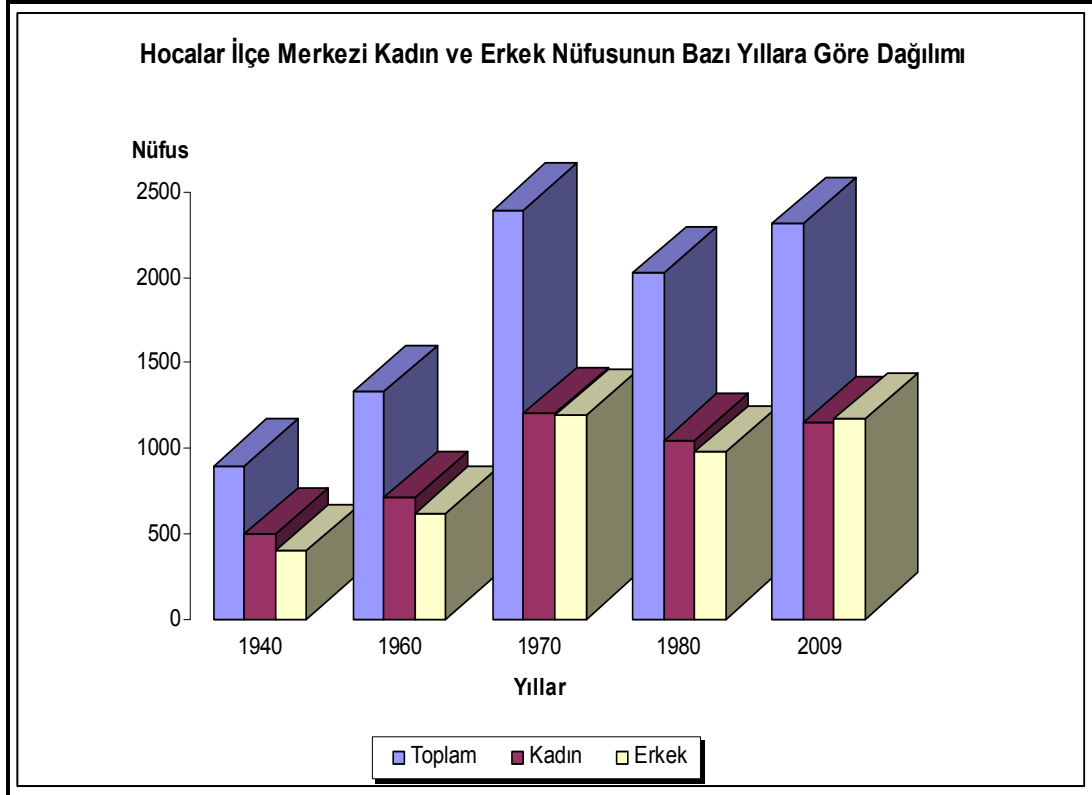
Bir toplumda kadın ve erkek nüfusu arasındaki oransızlık doğum oranının düşük olmasına sebep olur. Erkeklerin çalışma hayatına kadınlara göre daha fazla katıldığını göz önünde bulundurursak, kadın-erkek oranının çalışabilir nüfusa etki yapabileceğini söyleriz⁴⁹.

Yaş grubu yapısının demografik, askeri, siyasi, sosyal ve iktisadi bakımdan büyük önemi vardır⁵⁰. Özellikle sosyal ve ekonomik amaçlı kararların alınabilmesi büyük ölçüde yaş yapısının bilinmesine bağlıdır⁵¹. Araştırma sahasının nüfus piramidi incelendiğinde nispeten yaş gruplarına dengeli dağıldığını görmekteyiz.

⁴⁹Tandoğan, Ön. ver., s.111.

⁵⁰Tandoğan, Ön. ver., s.115.

⁵¹ Özav, Ön. ver., s.70.

Şekil 9: Hocalar İlçe Merkezi Kadın, Erkek Nüfusünün Yıllara Göre Dağılımı

2009 yılı Hocalar yaş grupları dağılımına baktığımızda 15–19 yaş grubundan itibaren bir azalma olduğunu görmekteyiz. Bu durum son 30 yıllık süre içerisinde çeşitli olgular sonucunda nüfus azalmasının meydana geldiğini bize göstermektedir. Bunu ülkemizde 1980’li yıllardan itibaren doğum oranının düşmeye başladığının göstergesi olarak değerlendirebiliriz⁵².

15–19, yaş grubu en fazla oranı teşkil etmektedir. Toplam nüfus içerisinde yaklaşık % 8,9 varan bir oranla temsil edilmektedir. 90+ yaş grubu ise % 0,1’lik değerle toplam nüfus içerisinde en az paya sahip olmaktadır. Son yıllarda doğurganlık oranını düşmesi en alt dilimlerde yer alan 0–4 ve 5–9 yaş gruplarının oranının azalmasına neden olmuştur. 0–4 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki oranının düşmesi ise son yıllardaki gelir ve eğitim seviyesinin yükselmesi sonucunda doğurganlık oranının azalması ile ilgilidir (Tablo 15).

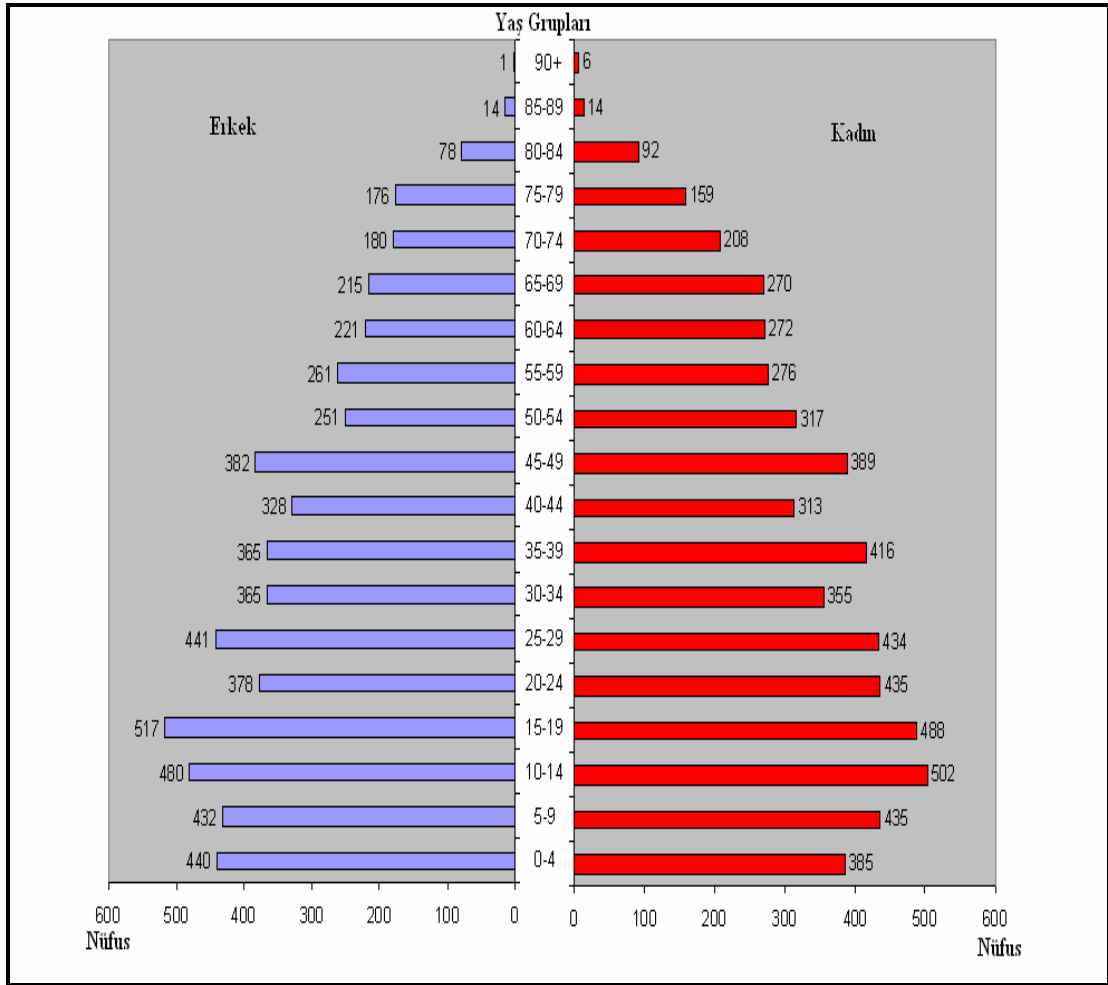
⁵²Tandoğan, Ön. ver., s.116.

Tablo 15: Hocalar İlçesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2009)

Yaş grubu	Toplam	%	Erkek	Kadın
0-4	825	7,3	440	385
5-9	867	7,6	432	435
10-14	982	8,7	480	502
15-19	1.005	8,9	517	488
20-24	813	7,2	378	435
25-29	875	7,7	441	434
30-34	720	6,4	365	355
35-39	781	7,0	365	416
40-44	641	5,6	328	313
45-49	771	6,8	382	389
50-54	568	5,0	251	317
55-59	537	4,8	261	276
60-64	493	4,4	221	272
65-69	485	4,3	215	270
70-74	388	3,4	180	208
75-79	335	3,0	176	159
80-84	170	1,5	78	92
85-89	28	0,3	14	14
90+	7	0,1	1	6
Toplam	11.291	100	5.525	5.766

Kaynak: T.Ü.İ.K.

Çalışma alanının genel nüfusunda kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. Nüfusun % 51 kadın (5766 kişi), % 49 erkek (5525 kişi)'dir. Yaş gruplarında kadın erkek dağılımlarında farklılıklar göstermektedir. Örneğin 20–24 yaş grubunda kadınlar fazla iken 25–29 yaş grubunda erkekler fazladır. 45–49 yaş grubundan sonraki yaş gruplarında belirgin bir kadın fazlalığı görülmektedir (Şekil 10). Ortalama hayat süresinin kadın ve erkeklerde farklılık gösterdiğini görmekteyiz. Kadın ömrünün fazla oluşu biyolojik ve sosyal nedenlerle açıklanmaktadır. Bu durum erkeklerin daha ağır işlerde çalışması, iş kazaları ve erkek nüfusun sorumluluk alması nüfusta ortalama yaşam süresini kısaltmıştır.

Şekil 10: Hocalar İlçesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus Piramidi (2009)

Çalışma alanında yaş grupları içerisinde en fazla yaş grubu erkeklerde 537 kişi ile 15–19 yaş grubudur, kadınlarda ise 522 kişi ile 10–14 yaş grubudur. Yaş gruplarında en az erkeklerde ve kadınlarda 85 yaş üzeridir.

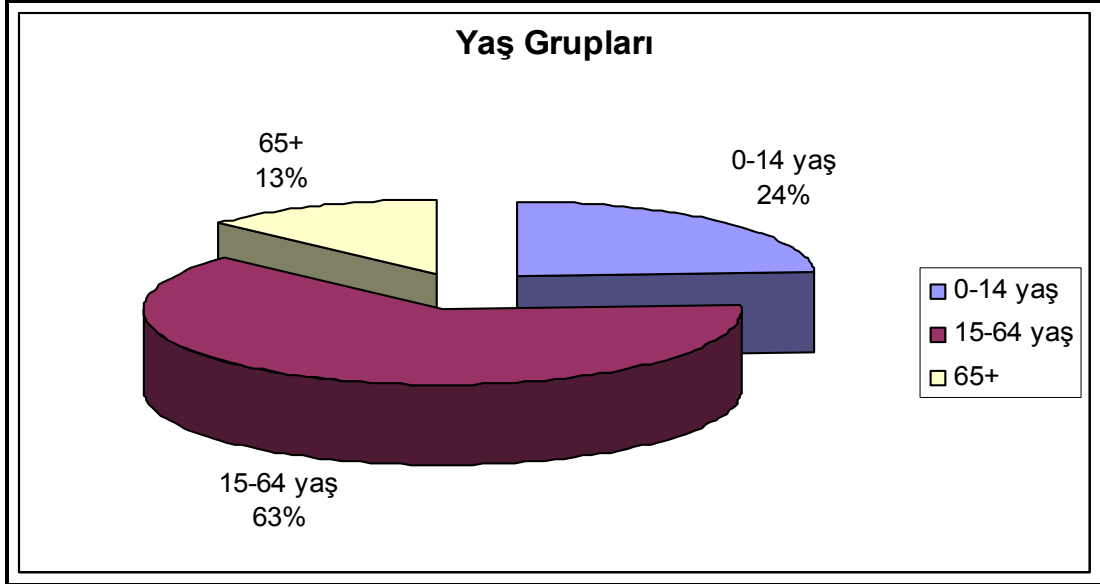
15- 64 yaş arasındaki çalışabilir nüfusa demografik aktif nüfus denilmektedir⁵³. İnceleme alanında bağımlılık oranı 2009 yılı verilerine göre % 37'dir. Buna göre saha nüfusunun % 37'sini bağımlı nüfus oluştururken geriye kalan % 63'lik kısım aktif nüfusu meydana getirmektedir.

Hocalar'da aktif nüfus oranının bu kadar düşük olmasının nedeni olarak sahadan son yıllarda yapılan göç hareketlerinde yetişkin nüfusun çalışmak amacıyla başka alanlara gittiği, çocuk ve yaşlı nüfusun sahayı terk etmediği gösterilebilir. Araştırma

⁵³ Atalay, Ön. ver., s.277.

sahasından özellikle 2000 yılından itibaren kırsal kesimde yoğun nüfus boşalması meydana gelmiştir.

Şekil 11: Hocalar İlçe Nüfusunun Geniş Aralıklarla Gruplandırılması (2009).

Araştırma sahasında nüfusun 0–14, 15–64 ve 65+ şeklinde geniş aralıklarla gruplandırılması özellikle aktif ve bağımlı nüfusun tespit edilmesinde büyük önem taşır. Üretim faaliyetlerine katılmadığı varsayılan 0–14 yaş grubu ile 65+ yaş grubu bağımlı nüfusu oluştururken, 15–64 yaş gurubunda bulunanlar ise aktif nüfusu meydana getirirler (Şekil 11).

Hocalar ve çevresinde 15–64 yaş grubu sahada en fazla olan yaş grubunu oluşturmaktadır ve 6979 kişi ile %63'lük dilime sahiptir. 0–14 yaş grubu ise 2639 kişi ile %24 tür. 65 yaş üstü ise 1428 kişi ve % 13 tür. Sahada bağımlı nüfusun oranı % 37 iken aktif nüfus % 63'tür.

2.1.4.2. Nüfusun Eğitim Durumu

Nüfusun miktarından başka önemli özelliklerinin başında eğitim durumu gelir. Günümüzde çağdaş eğitimde ve yüksek bilgiye sahip olamayan insanlar, kalkınmak için, itici bir güç kaynağı olamaz. Aksine başta işsizlik olmak üzere birçok soruna neden olur. Cumhuriyetin ilanından sonra tüm Türkiye'de olduğu gibi, Hocalar'da da eğitim

faaliyetleri millet mekteplerinde ve köy odalarında öğretmenler ve eğitimciler tarafından yapılmıştır.

Tablo 16: 1965 Yılı Hocalar Bucağı Nüfus ve Okuma Bilenlerin Sayıları

Yerleşim Birimleri	1965 Yılı Nüfusu	Okuma Bilen Nüfus	Oran (%)
Hocalar (Bucak Merkezi)	1460	654	44,7
Yeşilhisar Ahurhisar	2166	499	23
Akçadere	817	192	23,5
Arızlar	614	152	24,7
Avgancık	194	27	13,9
Çalca	1228	314	25,5
Çepni	1224	287	23,4
Çevrepınar (Kirter)	624	170	27,2
Davulga	579	70	12
Devlethan	726	274	37,7
Güre	329	25	7,5
İhsaniye	350	147	42
Kocagöl	222	14	6,3
Kozluca	566	108	19
Nasuhoglu	178	2	1,1
Örencik (Virancık)	378	106	28
Örtülü	300	66	22
Uluköy	479	59	12,3
Yağcı	185	36	19,4
Yanıkören (Yanıkviran)	84	17	20,2
Yavaşlar (B)	1773	610	34,4
Yazıtepe (Dola)	1204	277	23
Toplam	15680	4106	26,1

Kaynak: T.Ü.İ.K.

İnceleme sahasında eğitim öğretim ile ilgili veriler hakkında 1965 yılına ait okuma yazma oranları kullanılmıştır. Buna göre sahanın nüfusu 15680 kişi iken 4106 kişisi okuma yazma bilmekte olup o dönem bucak merkezi olan Hocalar ilçe merkezinin nüfusu 1460 kişi iken 654 kişi okuma yazma bilmektedir. Okuma yazma bilme oranı 1965 yılında Hocalar bucağına bağlı olan Nasuhoglu Köyü'nde 178 kişi içerisinde 2 kişi ile en az olan yerleşmedir. Günümüzde Hocalar ilçe merkezine bağlı yerleşmeler

içerisinde okuma-yazma oranı en düşük yerleşme Kocagöl Köyü'dür. Kocagöl Köyü'nde 222 kişi içersinde 14 kişi okuma yazma bilmektedir (Tablo 16).

1991 yılında Hocalar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kurulmuştur. İlçede 16 ilköğretim okulu, 1 lise bulunmaktadır. Toplam 2193 öğrenciye 93 öğretmenle eğitim verilmektedir. Ayrıca Halk Eğitim Merkezi bulunup, meslek edindirici kurslar açılmaktadır.

İlçe merkezinde bir ortaöğretim bir ilköğretim kurumu bulunmakla beraber ilköğretim kurumu Yatılı İlköğretim Bölge Okuluna (YİBO) dönüştürülmüştür. Hocalar yatılı bölge ilköğretim okulunda köylerden gelen öğrencilerin dışında ilçe merkezinden öğrencilerde eğitim görmektedir. Buradaki öğrenciler ilçeye bağlı bazı köylerden toplanan öğrencilerdir. YİBO'nun yurdu olarak kullanılan bina hastane için yapılmış fakat daha sonra YİBO'nun yurdu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Son yıllarda eğitim hizmetlerine büyük önem verilmektedir. Bölgenin kalkınmasında bu gelecek neslin eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllardaki eğitim alanındaki bu gelişmeler ilçedeki yatılı bölge okulunun Afyonkarahisar ikinciliği çıkarması ile sonuçlanmıştır. Bu sonuç hem öğretmenlerin öz verili çalışmaları hem de mülki amirlerin katkıları ve bölgenin zorunlu hizmet bölgesi olması dolayısıyla öğretmen ihtiyacının karşılanması sayesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca gelen öğretmenlerin genç ve dinamik olmaları bunu arttıran diğer bir sebeptir.

Tablo 17: 2009 Yılı Hocalar İlçesi ve Köyleri Eğitim Durumu

Cinsiyet	Okul Çağında Değil		Okur-Yazar Değil		Okur-Yazar		İlkokul	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	736	13,41	308	5,61	236	4,30	3220	58,67
Kadın	684	12,31	931	16,75	232	4,17	3213	57,81
Toplam	1420,00	12,86	1239,00	11,22	468,00	4,24	6433,00	58,24
	Ortaokul		Lise		Üniversite		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Erkek	534	9,73	381	6,94	73	1,33	5488	
Kadın	331	5,96	116	2,09	51	0,92	5558	
Toplam	865,00	7,83	497,00	4,50	124,00	1,12	11046,00	

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü

Hocalar Lisesi 1987 yılında Hocalar ilköğretim okulu binasında eğitim-öğretime başlamıştır. Hocalar Lisesinin ilk yıllarında öğrenci sayısı 60 civarında iken 2005–2006 öğretim yılına gelindiğinde çevre köylerle beraber 230 civarına ulaşmıştır. Yine aynı yıllar itibari ile toplam 500 civarında mezun vermiştir.

2009 yılında toplam nüfusun % 58,24'ü ilkokul, % 7,83'ü ortaokul, %4,50'si lise, % 1,12'si üniversite mezunudur. Eğitim çağını bitirenlerden % 11,22'si okur-yazar değil, % 4,24'ü ise okur-yazardır. Okul çağında olmayan nüfusun oranı ise % 12,86'dır (Tablo 17).

2.1.4.3. Aile büyüklüğü

Yerleşmelerin nüfus özellikleri hakkında fikir edinmemizi sağlayan kriterlerden birisi de ailelerin sahip olduğu nüfus miktarıdır⁵⁴. Hocaları ilçesinde 2009 yılı içerisinde sağlık ocakları kayıtlarına göre 11046 kişi 2488 hanede yaşamaktadır. Sahada ortalama aile büyüklüğü 4,44 kişidir. Hocalar ilçe merkezinde 18 hanenin aile büyüklüğü 10 kişinin üzerine çıkarken, 200 hanenin aile büyüklüğü 1 kişiye kadar düşmektedir (Tablo 18).

Tablo 18: Hocalar İlçesi Hane Halkı Büyüklüğü, Su Şebekesi ve Hijyenik Kanalizasyon Verileri

Kurum	Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	Su Şebekesi		Hijyenik Kanalizasyon	
		Şebeke Suyu Olan Hane Sayısı	Evi Su Şbk.sine Bağlı Ort. Nüfus	Hijyenik Knl. Ulaşan Hane Sayısı	Hijyenik Knl. Ulaşan Ort. Nüfus
Hocalar Merkez Sağlık Ocağı	4,58	1591	7286,78	1583	7250,14
Yeşilhisar Sağlık Ocağı	4,17	862	3594,54	830	3461,10
İlçe Toplamı	4,44	2453	10891,32	2413	10713,72

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü

⁵⁴ Özav, Ön. ver., s.76.

İnceleme sahasına bakıldığında geleneksel geniş aile tipleri olmakla beraber artık modern aile tipleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Eskiden ortalama 8–12 kişilik aileler günümüzde ortalama 3–6 kişidir. Bunda sahada ki tarımda makineleşme ve modern çağın getirdiği toplumsal değişim etkilidir.

Yerleşmeler arasında hane halkı büyüklüğünün farklılık göstermesi çok çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenler göç, tarımda makineleşme, doğum kontrol yöntemlerinin uygulanması ve artan gelir düzeyi hane halkı sayılarının azalmasına neden olmuştur⁵⁵.

2.1.4.4. Nüfusun Beslenme ve Sağlık Durumu

İnceleme sahasında perşembe günleri ilçe merkezi olan Hocalar'da halk pazarı kurulmaktadır. Yöre insanı temel besin ihtiyaçlarını daha çok bu halk pazarından karşılamakla beraber pazartesi Sandıklı pazarından ve yine perşembe günleri ise Çivril pazarından ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Özellikle inceleme sahasının güneyinde yer alan Güre, Örtülü, Avgancık ve Örencik Köyleri Çivril'e yakın oldukları için Çivril pazarından da ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Halk pazarında Çivril, Banaz, Sandıklı gibi merkezlerden getirilen sebze ve meyve satıldığı gibi yine çevre ilçe ve illerden giyim, kuru bakliyat, bazı alet edevat gelmektedir. Ayrıca yöre insanının yetiştirdiği fasulye, nohut gibi ürünlerde halk pazarında satılmaktadır. Özellikle Yağcı Köyü'nün fasulyesi araştırma sahasında lezzet olarak ün yaparken Güre Köyü'nün patlıcanı da ün yapmıştır. Yörede yetiştirilen bakliyat türü ürünlerde kış aylarında ilçe merkezinde kurulan pazarlarda ve çevre ilçelerde kurulan pazarlarda satılmaktadır. Mevsimsel olan salatalık, biber, domates gibi ürünler ise yaz ve sonbahar aylarının belli dönemlerinde satılabilmektedir. Fakat mevsimsel olarak yetiştirilen bu ürünler doğal ve sağlıklı olmasına rağmen pazar bulunmadığı ve yöre halkının ihtiyaçlarını genel olarak kendi tarlasından sağladığı için ekonomik olarak halka çokta yarar sağlamamaktadır.

İlçe merkezinde katı atık bertaraf tesisi bulunmamaktadır. Hocalar ilçe merkezinin çöpü ilçenin kuzeyinde bulunan orman işletmesinin yakınındaki arazide toplanmaktadır (Fotoğraf 9).

---

⁵⁵ Özav, Ön. ver., s.153.

Fotoğraf 9: Hocalar İlçe Merkezi Çöp Toplama Alanı

İnceleme sahasında sağlık hizmetleri Hocalar Sağlık Ocağı ve Yeşilhisar Sağlık Ocağı tarafından yürütülmektedir. Hocalar Sağlık Ocağında 2 doktor 1 sağlık memuru, 2 ebe, 3 hemşire, 2 att, 2 personel, 1 şoför, 1 sekreter; Yeşilhisar Sağlık Ocağında ise 1 doktor, 1 sağlık memuru, 1 ebe ve 1 hemşire bulunmaktadır.

Çalışma alanında görülen belli başlı hastalıklar ise üst solunum yolu enfeksiyonları, numbalji, dorsalji , genel durum bozuklukları ve ayrıca hayvancılıkla uğraşıldığı için burusella 'dır. Ayrıca trafik kazalarında 2009 yılı itibari ile temmuz ayında 40 kaza ve 112 vakası yaşanmıştır.

Sahada doktor sayısı yetersizdir. 3 doktor Hocalar ilçe merkezi ve köylerle beraber 15–16 bin nüfusun sağlık ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır. Ortalama doktor başına 5000 hasta düşmektedir. AB'nin 1 doktora önerdiği hasta sayısı ise 3500 civarında olduğundan bu sayı ile karşılaştırıldığında inceleme sahasındaki doktor sayısının oldukça yetersiz olduğu görülür. Ayrıca ekipman ihtiyacı ve sağlık malzemesi

eksikliği gibi sebeplerden dolayı hastalar Sandıklı ve Afyonkarahisar hastanelerine sevk edilmektedir. Hastane olarak yapılan bina ise günümüzde yatılı ilköğretim bölge okulunun yurdu olarak kullanılmaktadır. İnceleme sahasının diğer yerleşmelerde düşünüldüğünde tam teşkilatlı bir hastaneye ihtiyacı vardır.

Tablo 19: İnceleme Sahası Bakteriye Tahlil Sonuçları

		Bakteriyolojik Tahlil				
		Toplam	Sağlığa Uygun Olan Sayısı	Sağlığa Uygun Olan Oranı(%)	Sağlığa Uygun Olmayan Sayısı	Sağlığa Uygun Olmayan (%)
1997	İlçe Toplamı	49	42	85,71	7	14,29
2009	İlçe Toplamı	20	19	95,00	1	5,00
		Kimyasal Tahlil				
		Toplam	Sağlığa Uygun Olan Sayısı	Sağlığa Uygun Olan Oranı(%)	Sağlığa Uygun Olmayan Sayısı	Sağlığa Uygun Olmayan (%)
1997	İlçe Toplamı	14	14	100,00	0	0,00
2009	İlçe Toplamı	0	0	–	0	–

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü Verileri (1997–2009)

Araştırma sahasında içme suyu yeterli olup bütün yerleşmelerin içme suyu şebekeleri tamamlanmıştır. 1997 yılında Hocalar Sağlık Ocağı ve Yeşilhisar Sağlık Ocaklarının yapmış oldukları içme ve kullanma suyu analizleri sonucunda Hocalar Sağlık Ocağı 41, Yeşilhisar Sağlık Ocağı 8 olmak üzere toplam 49 bakteriye tahlil yapılmıştır. Bu tahliller sonucunda sağlığa uygun olan 42, sağlığa uygun olmayan 7 analiz tespit edilmiştir. İçme ve kullanma suyunun sağlığa uygun olma oranı % 85,71 iken sağlığa uygun olmayan oranı ise % 14,29'dur. Aynı yıl Hocalar Merkez Sağlık Ocağının yapmış olduğu kimyasal tahliller sonucunda toplam 14 tahlil yapılmış ve bu tahlillerin %100'ünün sağlığa uygunluğu tespit edilmiştir. Hocalar Merkez Sağlık

Ocağının 2009 yılında içme ve kullanma suyu analizleri sonucunda toplam 20 bakteriyolojik tahlil sonucunda sağlığa uygun olan 19, sağlığa uygunluk oranı %95 iken sağlığa uygun olmayan 1, sağlığa uygun olmayan oranı %5'tir (Tablo 19).

2.1.4.5. Nüfus Yoğunluğu

Toprak ve nüfus arasındaki ilişki derecesini ortaya koyan göstergelerden birisi de nüfus yoğunluklarıdır⁵⁶. Hocalar ilçesinin yüzölçümü 524 km²'dir. Buna göre; 1990 yılında sahanın nüfusu 12525 kişidir. Aynı yıl nüfus yoğunluğu 23,9 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında ise nüfusa bağlı olarak nüfus yoğunluğu da artmıştır. 2000 yılı nüfus verilerine göre Hocalar nüfusu 12824 kişidir. Sahada km²'ye düşen insan sayısı ise 24'tür. 2009 yılında ise nüfus yoğunluğunda düşüş yaşanmıştır. 2009 yılı nüfus verilerine göre ise Hocalar ilçesinde 11291 kişi bulunmaktadır ve km²'ye düşen insan sayısı 21'dir.

2.1.4.6. Çevre Kirliliği

Ülkemizde özellikle 1950 sonrasında gelişmeye sanayi bir taraftan doğal kaynakları kullanarak ürün verirken diğer taraftan çevre kirliliğine neden olmaktadır. Üretim faaliyetleri esnasında yeterli önlemler alınmadan hava, su ve toprağa bırakılan katı, sıvı ve gaz halindeki artıklar çevreyi yoğun şekilde kirletmektedir.

Tablo 20: Afyonkarahisar'da Evsel Atık Su Oluşumuna Sebep Olan Tesisler

Adı	Nüfus Bilgisi	Atık Su Miktarı m ³ /gün	Dejarj yeri	AAT Durum
Hocalar Belediyesi	2646	529,2	Bağırsak Dere	Yok

Kaynak: www.adybim.org.

Hocalar belediyesi ilçe sınırları içerisindeki evsel atıkları bağırsak dereye boşaltmaktadır. 2000 yılında ilçe merkezinde 2646 kişi bulunmaktadır ve atık su miktarı 529,2 m³/gün'dür (Tablo 20).

⁵⁶ Doğanay, Ön. ver., s.140.

İnceleme sahasında atık olarak daha çok evsel atıklar bulunmaktadır. Endüstriyel atıklar, jeotermal kirlilik, kimyasal gübre gibi atıklar sahada bulunmamaktadır. Kırsal yerleşmelerin bazılarında foseptik çukurları kullanılmaktadır. Bilindiği üzere foseptik çukurlar, toprağa aktardıkları atıklarla, kaliteli bir potansiyel olan yeraltı sularını ağır biçimde kirlenmektedir. Bu da yakın çevrede bulunan pınar veya çeşmelerin sularının kirlenmesinde daha da önemlisi kuyu sularının, özellikle de elle kazılan kuyuların sularının kirlenmesine neden olmaktadır. Bu da insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Şehirde kanalizasyon sisteminin olması önemli olmakla beraber atık suyun arıtılmadan deşarj edilmesi de önemli çevre sorunlarına neden olmaktadır. Atık su arıtma sistemi yaşamsal öneme sahiptir. Fakat inceleme sahasında atık su tesisi kurulmamıştır.

2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Yerleşmenin Genel Özellikleri

Ülkemizde bilindiği gibi nüfusu 2000'in üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye örgütü kurulmaktadır. İnceleme sahasında da ilçe merkezi Hocalar ve Yeşilhisar kasabası belediye örgütünün bulunduğu yerleşim birimleridir. Bu iki yerleşim dışında kalan diğer 14 yerleşim birimi ise köy statüsündedir.

Hocalar, güneyinde uzanan Burgaz Dağı masifinin uzantısı ile kuzeyinde yer alan Ahır Dağları arasında kalan engebeli arazi üzerinde kurulmuştur. Afyonkarahisar'ın güneybatısında yer alan ilçe merkezinde yerleşme toplu bir özellik gösterir. İlçe merkezi 3 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler Hürriyet Mahallesi, Şafak Mahallesi ve Yeni Mahalledir. Yörede diğer belediyelik olan Yeşilhisar kasabasında da üç mahalle bulunmaktadır.

Hocalar'ın köylerinde yerleşme dokusunda çok fazla bir farklılık görülmemektedir. Köylerde toplu yerleşme dokusu hâkimdir. Genelde köyler engebeli araziler üzerinde kurulmuştur. İnceleme sahasındaki köy yerleşmeleri toplu yerleşme özelliği göstermektedir. Bu köylerde yerleşme dokuları sık ve meskenler birbirlerine yakın olarak inşa edilmişlerdir. Hocalar üç mahalleden oluşmaktadır. Hocalar'a bağlı 14 köy, 1 kasaba bulunmaktadır. İlçe merkezi ile birlikte toplam 16 yerleşim biriminden meydana gelmektedir.

Araştırma sahasının ilçe merkezi olan Hocalar Cumhuriyetin ilk yıllarında köy, 1939 yılında bucak merkezi (nahiye), 1972 yılında belediye olmuştur. 20.05.1990 yılında 20523 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3644 sayılı kanun ile yeni bir ilçe statüsü kazanmış olup, 21.08.1991 yılında faaliyete başlamıştır. Şu an kaymakamlık konağı olarak kullanılan bina il özel idare tarafından iş merkezi olarak yapılmıştır. Hocalar ilçe merkezine ilk kaymakam 22.08.1991 tarihinde atanmıştır. İlk olarak kaymakamlık binası olarak belediye hizmet binası kullanılmıştır. 15 Eylül 1997'de kaymakamlık bugün ki binasına taşınmıştır.

İlçede PTT teşkilatı 1979 yılında devreye girmiştir. Haberleşme hizmetleri bakımından sahada herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Bütün yerleşmelerde telefon bağlantısı yer almaktadır. Günümüzde haberleşmenin gelişmesi GSM sistemlerinin her alanda yer alması cep telefonu bağlantılarının varlığı haberleşmeyi sahada en üst düzeylere çıkarmıştır.

2.2.2. İlçe Merkezinde Arazi Kullanımı

Hocalar ilçe merkezi toplu yerleşme özelliği göstermektedir. İlçede yer alan eski meskenler genelde iki katlı ve konutlar birbirine birleşik olarak inşa edilmişlerdir. İlçe merkezi çanak görünümünde olup ilk yerleşmeler bu çanağın doğusunda kurulmuştur. Günümüzde ise yerleşmeler çanağa yayılmıştır (Fotoğraf 10). Bu yeni yerleşmelerinin geneli ise üçer katlıdır.

İlçenin altyapı durumuna bakıldığında altyapı çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kanalizasyon ve su kanalları döşenmiş ve ilçe ihtiyacına karşılık verebilmektedir. Bütün lağımlar şehir içi kanalizasyon şebekesine bağlanmış olup bağırsak dereye akmaktadır. İlçe merkezinin en sık dokulu yerleşmeleri genel olarak eski mahalle olan Şafak mahallesinde yer almaktadır. Bu mahallenin yaslandığı ve ilçenin doğusunda yer alan tepelerden doğan dereler ıslah edilmiştir.

İlçe merkezinde şehir içi ulaşımı sağlayan yollar asfalt ve parke taşı döşenerek kaplanmıştır. Stabilize yollar ilçe merkezinde bazı kenar mahallelerde yer almaktadır. Şehirsiz fonksiyonların mekândaki dağılışına baktığımızda resmi binaların hepsi şehir merkezinde yer almaktadır ve Cumhuriyet Caddesinde toplanmıştır. Bu idari binalar

Belediye, Hükümet Konağı, İlçe Müftülüğü, İlçe Sağlık Ocağı, PTT, Banka şubesi ve diğerleridir.

İlçe alış-veriş merkezleri, yem ve gübre satan işletmeler, manifaturacılar, terziler, konfeksiyoncular, beyaz eşya satıcıları, inşaat malzemeleri satıcıları, kahvehaneler gibi ticarethaneler ilçe merkezinde çeşitli alanlara yayılmışlardır. İlçe merkezinde çok katlı iş hanı yoktur. İlçede oto tamircileri, hızar atölyeleri, sıcak demir işleyen atölyeler ve diğer küçük imalathaneler bulunmaktadır. Hocalar'da küçük sanayi sitesi bulunmadığından bu tür işletmeler genelde binaların dükkan katlarında hizmet vermektedir. Şehir içinde halkın boş zamanını geçirebileceği, park alanları mevcuttur. İlçe merkezinde belediye tarafından yapılmış sebze ve meyve pazarı yer almaktadır. Perşembe günü Hocalar pazarı kurulmakta ve halk haftalık meyve-sebze ihtiyacını buradan karşılamaktadır.

Fotoğraf 10: İlçe Merkezi Hocalar'ın Kuzey Batısından Bir Görünüm

2.2.3. Yerleşme Şekilleri

Yerleşmeler coğrafi açıdan kır ve şehir yerleşmeleri olarak incelenmektedir. Araştırma sahasında kır yerleşmeleri çoğunluğu meydana getirmektedir. Kırsal

yerleşmeler tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı ya da birinin diğerine göre ön plana çıktığı yerleşmelerdir⁵⁷. Yerleşim birimindeki insanların çoğu geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlıyorsa bu yerleşme kırsal yerleşmedir. Buna karşılık nüfusun çoğu geçimini sanayi ve hizmet sektöründe çalışarak sağlıyorsa kent yerleşmesi olarak tanımlanır⁵⁸. Bu durumda Hocalar ilçe merkezi ve Yeşilhisar kasabası şehrsel özellik taşıırken diğer 14 yerleşim birimi kırsal yerleşme özelliği göstermektedir. Şehrsel özellik taşıyan Hocalar ilçe merkezi ve Yeşilhisar kasabasında belediye örgütleri kurulmuş ve halka hizmet sunmaktadır.

2.2.3.1. Şehir Yerleşmeleri

Araştırma sahasındaki Hocalar ilçesi yöredeki köylerden yönetim, planlama, fonksiyon ve nüfus gibi kriterler yönünden farklılık göstermektedir. Çünkü eğitim, sağlık, banka, ticaret, ulaşım, idari hizmetler Hocalar'da toplanmıştır. Ancak adı geçen hizmetler onu köy olmaktan uzaklaştırmasına rağmen henüz şehir olmasını da sağlayamamıştır. Hocalar'da nüfusun çoğunluğu da geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Sonuç olarak araştırma sahasındaki Hocalar ilçe merkezi bütün kriterler göz önüne alındığında, büyük bir köy olmadığı gibi, şehirde değildir. Bu nedenle şehir ile köy arasında sayılabilecek bir kasaba yerleşmesidir.

İnceleme sahasında 1990–2000 yıllarına ait nüfus verileri incelendiğinde Hocalar merkez ilçesi, kasaba ve köylerinde nüfus artışı binde 2,36 olarak gerçekleşmiştir. Bu verileri göz önüne alındığında Hocalar merkez ilçenin 1990 yılında 2.730 olan nüfusu 2000 yılında 2.646'ya gerilemiştir. Aynı yıllar arasında kırsal yerleşmelerin nüfusunda da gerileme olmuş 14.486 olan kırsal nüfus 10.178 kişiye gerilemiştir. Yörede ki toplam nüfus ise 1990 yılında 17.216 iken 2000 yılında 12.824 olmuştur.

Afyonkarahisar ili dâhilindeki belediye, köy ve mahalle sayıları verilerine göre inceleme sahasında 2 belediye kuruluşu, 7 adet mahalle ve 14 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Son yıllarda mahalle sayısı artarak 9 mahalle sahada bulunmaktadır. Bu mahallerin 3 tanesi ilçe merkezinde, 3 tanesi Yeşilhisar kasabasında, 1 tanesi Kocagöl

⁵⁷ Atalay, Ön. ver., s.308.

⁵⁸ Şahin, Doğanay ve Özcan, Ön. ver., s.331.

Köyü'ne bağlı Bulutlar Mahallesi, 1 tanesi Çepni Köyüne bağlı Yıldız Mahallesi ile Davulga Köyüne bağlı Kesikler Mahallesi'dir.

Hocalar ilçesinde halk kütüphanesi bulunmakta olup belediye idari binasının alt katında hizmet vermektedir. Ortalama okuyucu sayısı 150 kişidir. İlçe halk kütüphanesinde kitap sayısı ise 6.041 adettir. Kitap adedinin az olmasına rağmen okuma oranının fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni kütüphanenin ilçedeki ilköğretim okuluna yakın olması ve öğrencilerin araştırmalarında kütüphaneden yararlanmaları etkilidir.

Hocalar ilçesi Afyonkarahisar iline bağlı ilçeler içerisinde gelişmişlik sıralamasında il bazında en son sırada yer almaktadır. Ülke genelinde ise Hocalar ilçesi 717'ci sırada yer almaktadır.

Çalışma alanında yörük kültürü devam etmektedir. Geleneksel kıyafetler özellikle düğünlerde kullanılmaktadır.

2.2.3.2. Köy Yerleşmeleri

Araştırma sahasındaki yerleşmelerin büyük çoğunluğunu köy yerleşmeleri oluşturmaktadır. Sahada bulunan 16 yerleşim biriminin 14'ü köydür. Köyler sahadaki yerleşmelerin % 88'ini teşkil eder. Uzun yıllar Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesine bağlı olan Hocalar ilçesi 1939 yılında nahiye olmuş bu dönemde ilçeye bağlı 21 köy yerleşmesi vardır. Bunlardan Yazıtepe (Dola Köy) 1971'te Uşak'ın Banaz ilçesinin, ilçe statüsü kazanması sonucu Banaz'a bağlanmıştır⁵⁹. Hocalar'ın ilçe olması ile Nasuhoğlu (Yeniköy), Arızlar, Çevrepınar, Yanıkören köyleri ve Yavaşlar kasabası Sandıklı'ya bağlanmıştır. Bunlardan Arızlar, Nasuhoğlu idari taksim sırasında Sandıklı'ya bağlanmışken Çevrepınar, Yanıkören köyleri ve Yavaşlar kasabası kendi istekleri ile Hocalar'dan ayrılarak Sandıklı'ya bağlanmışlardır. Bu köylerin ayrılmasından sonra ilçe köy sayılarında bir daha değişiklik olmamıştır.

Hocalar ilçesine bağlı yerleşmeler içerisinde sadece Yeşilhisar kasabasında belediye teşkilatı vardır. Yeşilhisar kasabası 1989 yılında belediye örgütlenmesine kavuşmuş olup bu tarihten itibaren halkın ihtiyaçları belediye tarafından giderilmektedir. Konut bakımından ilçe merkezinden daha gelişmiş olan Yeşilhisar kasabasında çok

⁵⁹ http://www.banaz.bel.tr/sayfa_goster.asp?h_id=84 (15.08.2010 tarihinde alınmıştır.)

sayıda modern konut vardır. Modern konutların bulunmasının nedeni yöre halkının yarısına yakınının Avrupa da olması ile açıklanabilir. Avrupa da yaşayan Yeşilhisarlılar yörede yaz aylarında konaklamak için 4–5 katlı modern konutlar inşa ettirmişlerdir. Yeşilhisar kasabası modern konutlara sahip olmasına rağmen kentsel özellik kazanamadığı için fonksiyonel olarak köy yerleşmelerinden farklı değildir. Tarım ve hayvancılığa dayalı bir yapıya sahiptir. 2009 yılında yapılan nüfus sayımında Yeşilhisar’da 2084 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.

Kırsal yerleşmelerde de su ve kanalizasyon ağı tamamlanmış fakat yeni kurulan bazı yerleşmeler köyden uzak olduğu için su ve kanalizasyon şebekeleri kurulamamış. Bu konutların su ihtiyacı kısa sürede çözülmesine rağmen kanalizasyon ihtiyacı çözülemediği için fosseptik çukurları açılmıştır.

2.2.3.2.1. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler

Araştırma alanındaki yerleşmelerin geneli eğimli arazide kurulmuştur. Bunlardan Çalca Köyü ve Uluköy özellikle kurulduğu ilk yerleşme yeri olarak eğimin en fazla olduğu yerleşmelerdir. Eğimin az olduğu kısmen düz sayılabilecek araziler üzerinde kurulmuş yerleşmeler içerisinde İhsaniye Köyü ve Devlethan Köyü gösterilebilir. Hocalar ilçe merkezinde eğimli arazi üzerinde kurulmuşken günümüzde ilk kurulduğu yerleşim yerinin güneybatısından geçen bağırsak derenin bulunduğu düz arazi üzerinde genişleme göstermiştir. İnceleme sahasında vadi tabanında gelişen yerleşmeler de bulunmaktadır. Bunlar Akçadere ve Güre Köyleridir. Tarım arazileri de genel olarak düz sayılabilecek Yeşilhisar kasabası, Devlethan, Çalca ve Çepni köylerinin arazileri ile ilçe merkezinin batısında yer alan Çayır mevkiinde yoğunlaşmıştır. Engebenin arttığı kuzey ve güneydeki köylerde eğimden ve engebeden dolayı tarım arazisi çok dardır. Yerleşmelerin geneli eğimli araziler üzerinde kurulduğu için konutların mimarisi de ona göre gelişmiştir.

2.2.3.2.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Araştırma sahasında yükselti basamaklarına göre köylerin incelenmesi ile yerleşmelerin hangi yükseltiden başladığı, hangi yükseltide yoğunlaştığı veya azaldığı ve yerleşmelerin üst sınırı gibi konuların tespiti mümkündür. Buna göre; Hocalar

yöresinde köylerin alt sınırı 1030 m. üst sınırı 1409 metredir. Bu yerleşmeler Güre Köyü (1030m) ve Çepni Köyüne bağlı Yıldız Mahallesi'dir (1409m)(Tablo 21).

Çalışma sahasındaki yerleşmelerin yükselti değerlerindeki farklılığın genel nedeni; bazı yerleşmelerin dağlık alanlardaki yaylalar üzerinde kurulması ile ve yörede vadi tabanlarının da kurulması ile açıklanabilir. Yıldız Mahallesi yukarıdaki tabloya eklenmemiştir. Eldizan Yaylası olan daha sonra sürekli yerleşmelerin kurulması ile Yıldız Mahallesi ismini alan yerleşme Çepni Köyü'ne bağlıdır. Sürekli yerleşmeler içerisinde en yüksekte kurulmuş olan yerleşme Yıldız Mahallesi'dir.

Tablo 21: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşim Birimleri

Yerleşim Birimi	Yükseltisi (Metre)	Yerleşim Birimi	Yükseltisi (Metre)
Hocalar Merkezi	1090	Güre Köyü	1030
Yeşilhisar Kasabası	1219	İhsaniye Köyü	1208
Akçadere Köyü	1136	Kocagöl Köyü	1314
Avgancık Köyü	1324	Kozluca Köyü	1144
Çalca Köyü	1311	Örencik Köyü	1169
Çepni Köyü	1206	Örtülü Köyü	1231
Davulga Köyü	1358	Uluköy	1293
Devlethan Köyü	1060	Yağcı Köyü	1267
-	-	Ortalama	1210

Kaynak: 1/25 000 Ölçekli Hocalar İlçesi Topografya Haritaları.

İnceleme alanında en fazla yerleşme 1200–1300 metre yükselti basamaklarında yaygın olarak bulunmaktadır. Bu yerleşmeler daha çok plato düzlüklerinde yer almaktadır. Sahada hayvancılık önemli bir ekonomik faaliyet olduğu için özellikle de küçükbaş hayvancılığın yaygın bir şekilde yapılmasından dolayı yörede yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Geçici yerleşme olan ve yaz aylarında ikamet edilen bu yerleşmeler ise genel olarak 1400 m ile 1600 m. arasında değişmektedir (Tablo 22).

Tablo 22: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşmelerin Oranları

Yükselti Basamakları	Köyler	Sayı	%
1000–1100	Hocalar, Devlethan, Güre	3	18,75
1100–1200	Akçadere, Kozluca, Örencik	3	18,75
1200–1300	Çepni, İhsaniye, Yeşilhisar, Örtülü, Yağcı, Uluköy	6	37,5
1300–1400	Çalca, Kocagöl, Avgancık, Davulga	4	25

Kaynak: 1/25 000 Ölçekli Hocalar İlçesi Topografya Haritası

2.2.3.2.3. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler

Köy yerleşmelerini dokularına göre ayırdığımızda toplu ve dağınık köy yerleşmeleri olarak belirlenir. Köylerin toplu ve dağınık olmasını belirleyen en önemli faktör yüzey şekilleri ve iklimdir. Uğraşılan ekonomik faaliyetler, ulaşım koşulları, güvenlik kaygıları, etnolojik ve sosyal etkiler gibi beşeri ve ekonomik faktörler de etkili olmaktadır⁶⁰.

Araştırma sahasında vadi tabanlarında, dağ- tepe yamaçlarında ve platolar üzerinde kurulan köyler bulunmaktadır. Yörede genel olarak yerleşmeler toplu yerleşme özelliği taşımaktadır. Toplu yerleşmelerde köyler genellikle bir meydan etrafında toplanmışlardır ve dairesel şekilli köyleri andırırlar. Sahada farklı plan tipine sahip köyler yer almaktadır. Düz ve az eğimli yüzey şekillerine sahip alanlarda kurulan dairesel şekle sahip olan köyler ile yamaçlarda kurulmuş olan küme köyelerine rastlanmaktadır.

Dairesel şekle sahip olan köylerde okul, camii, kahvehane, köy konağı gibi genel amaçlı konutlar köy yerleşmelerinin ortasında yer alır. Az eğimli yamaçlarda kurulan yerleşmeler ise küme köyleri özelliği gösterir. Bu köylerde genellikle ortak amaçlı kullanılan yapıların köyün çeşitli yerlerine dağıldığı görülmektedir. Hocalar'a bağlı köyler genel olarak engebeli alanlarda kurulan köylerdir. Topografya'nın arızalı bir yapıya sahip olması bu durumu ortaya çıkarmıştır. Sahada dairesel köye örnek Çepni Köyü, küme köye örnek ise Kocagöl Köyü verilebilir.

⁶⁰ Özav, Ön. ver., s. 100.

2.2.3.2.4. Adlarına Göre Köyler

Çalışma sahasında kır yerleşmelerinin adlarına baktığımızda genelinin coğrafi terim (Akçadere, Kocagöl) olduğu görülür. Coğrafi terim dışında yerleşmelerin isimleri boy ismi (Çepni), meslek (Yağcı), şahıs isimlerinden (Devlethan) adlarını almışlardır (Tablo 23).

Tablo 23: Hocalar İlçe Merkezi ve Bağlı Bulunduğu Yerleşim Yerlerinin Eski-Yeni İsimleri

Günümüzde kullanılan isimleri	Eski isimleri	Günümüzde kullanılan isimleri	Eski isimleri
Hocalar		Güre	
Yeşilhisar	Ahurhisar	İhsaniye	
Akçadere Yukarı m. (Yukarı akçabedirlik k.)	Akçabedirlik, Aşağıakçabedirlik	Kocagöl	Koca
Avgancık	Avı-gancık	Kozluca	
Çalca	Çalica	Örencik	Virancık, Ören
Çepni	Çepni	Örtülü	
Yazitepe	Dola	Uluköy	Dombayova
Davulga	Davılgı	Yağcı	
Devlethan	Dolathan	Yıldız mah.(Alındüzen k.)	

Kaynak: Afyonkarahisar İl Yıllığı

2.2.3.3. Geçici Yerleşmeler

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu dağ dizileri ile kaplı İç Batı Anadolu kenti olan Afyonkarahisar'da orta derece yükseltiye sahip sayısız yaylalar vardır. Hocalar ve çevresinde aynı saha üzerinde yer almaktadır.

İnceleme sahası dağlık bir yapıya sahip olduğu için sahada birçok yayla bulunmakta, en önemli yaylalar Eldizan Yaylası, Burgaz Yaylası, Alıçlı Yaylasıdır. Bu yaylalar içersinde en büyüğü Eldizan Yaylasıdır. Ayrıca Eldizan Yaylası doğal güzellikleri içersinde barındıran önemli bir yaylamızdır. Eldizan Yaylası Çepni Köyü'ne bağlı bir yaylak olarak kullanılırken daha sonra buraya devamlı konutlar kurularak küçük bir mahalle olmuştur. Yıldız Mahallesi olarak isimlendirilen bu mahalle yeşil alanları, temiz havası ve soğuk suları ile ülkemizin nadir güzellikleri içersindedir. Ayrıca bu yaylaların dışında coğrafi yapıdan dolayı birçok yayla vardır. Fakat bu yaylalar küçüktür ve Eldizan, Alıçlı ve Burgaz yaylaları kadar önemli değildir. Eldizan yaylası ayrıca Sandıklı ilçesi olmak üzere çevredeki önemli yerleşim alanlarından piknik

yapmak için tercih edilmektedir. Ayrıca Eldizan yaylasında balık yetiştirilmekte ve piknik için gelenlere hizmet sunmaktadır.

Yöredeki yaylalar Hocalar ve çevresindeki hayvan sahipleri tarafından kullanıldığı gibi sahaya başka illerden de hayvan sahipleri yaz aylarında gelmektedir. Bu yayla hayvancılığı yörede bazı sıkıntılara neden olmakta hayvan sahiplerinin çevredeki köylerin arazilerine girmeleri bölgede yöre halkı ile hayvan sahipleri arasında şikâyetlere sebep olmaktadır.

2.2.4. Mesken Tipleri

Hocalar ve bağlı yerleşim birimlerinde dört tip meskene rastlamak mümkündür. Yörede bu mesken tiplerinin oluşmasında halkın doğal faktörler, ekonomik faaliyetler, halkın ekonomik durumu, gelenek ve görenekler etkili olmuştur. Düz damlı toprak evler, taş karışımli evler, taş evler ve betonarme evler.

İlçe merkezindeki eski tip konutların ahşap olan üst kısımları tuğla ile örülerek betonarme konutlara dönüştürülmektedir. Daha önce düz damlı olan bu konutlar çatı da örülerek sıcaklardan ve soğuklardan daha korunaklı hale getirilmektedir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Hocalar İlçe Merkezinde Eski Bir Konutun Modern Konuta Dönüştürülmesi.

Sahada düz damlı evlerde her yıl dama kil atılarak kar ve yağmur sularına karşı konutun çatısı sağlamlaştırılmaktadır. Yorucu ve zahmetli olan bu uğraş konutların yenilenmesi ve çatı geçirilmesi ile ortadan kaldırılmıştır. İlçe merkezinde Şafak Mahallesi'nde birçok konut günümüzde bu şekilde modern konutlara dönüştürülmüştür. Bu konutların alt katları taş yapı olduğu için aynen kalmaktadır. Eski konutlar bu şekilde yenilediği gibi sadece çatı eklenerek de yenilenen konutlar vardır (Şekil 12).

İnceleme sahasında eskiden çok yaygın olan düz damlı evler günümüzde ilçe merkezi Hocalar ve bazı köylerde hala mevcuttur (Fotoğraf 12). Hocalar ilçe merkezinde daha çok Şafak Mahallesinde kalmış olan bu konutların sayıları azalmıştır. Hocalar ilçe merkezinde yapılan yeni konutlar genel olarak 3 katlı olup bazı konutların alt katı dükkân olarak kullanılmaktadır. İlçe merkezinde Cumhuriyet caddesindeki konutların alt katları iş merkezleri olarak kullanılmakta olup bu konutlar 4–5 katlıdır.

Fotoğraf 12: Hocalar İlçe Merkezinde Düz Damlı Evler

Modern betonarme evlerin çoğunluğu Hocalar ve Yeşilhisar kasabasıdır. Özellikle Yeşilhisar kasabasında çok modern evler vardır. 3–4 katlı olan ve çok lüks

olan modern evler Yeşilhisar Kasabanın yurt dışında yaşayan vatandaşları tarafından yaptırılmıştır (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13: Yeşilhisar Kasabasındaki Modern Evlerden Bir Görünüm

Köy odaları köylünün ortak malı olup yapımı ve bakımı köylüye aittir. Köye ticaret, ziyaret veya yolu düşen kişilerin barındırıldığı meskenlerdir. Bu yapılar çift katlı olup birinci kat ziyaretçinin getirdiği binek hayvanına ayrılan dam kısmını oluşturur. İkinci kat ise ziyaretçinin barındırıldığı yerdir. Buraya gelen kişilerin yiyeceği köylü tarafından karşılanır. Köy odaları köylünün ortak malı olabildiği gibi tek bir aile, bir sülaleye veya bir mahalleye ait olabilir. Hocalar'ın köylerinde yer alan özel fonksiyonu olan köy odaları da aynı amaçla yapılmış olup günümüzde önemini kaybetmiştir. Şu anda köylerde bulunan köy odaları bakımsız bir durumdadır. Ulaşımın gelişmesi köye ziyaret amacıyla gelen kişilerin konaklama ihtiyaçlarını daha rahat karşılamaları bu mekânların özelliğini yitirmesine neden olmuştur. Köyde kahvehanelerin açılması köylünün sohbet ettiği ve çeşitli konuları bu mekânlarda paylaşmaları köy odalarını kullanılmaz duruma getirmiştir.

Çalışma alanındaki eski konutların geneli bağdadi olup malzeme olarak taş, ağaç ve kerpiç kullanılmıştır. Yörede tamamen taş evlere Davulga Köyü'nde rastlanır (Fotoğraf 14).

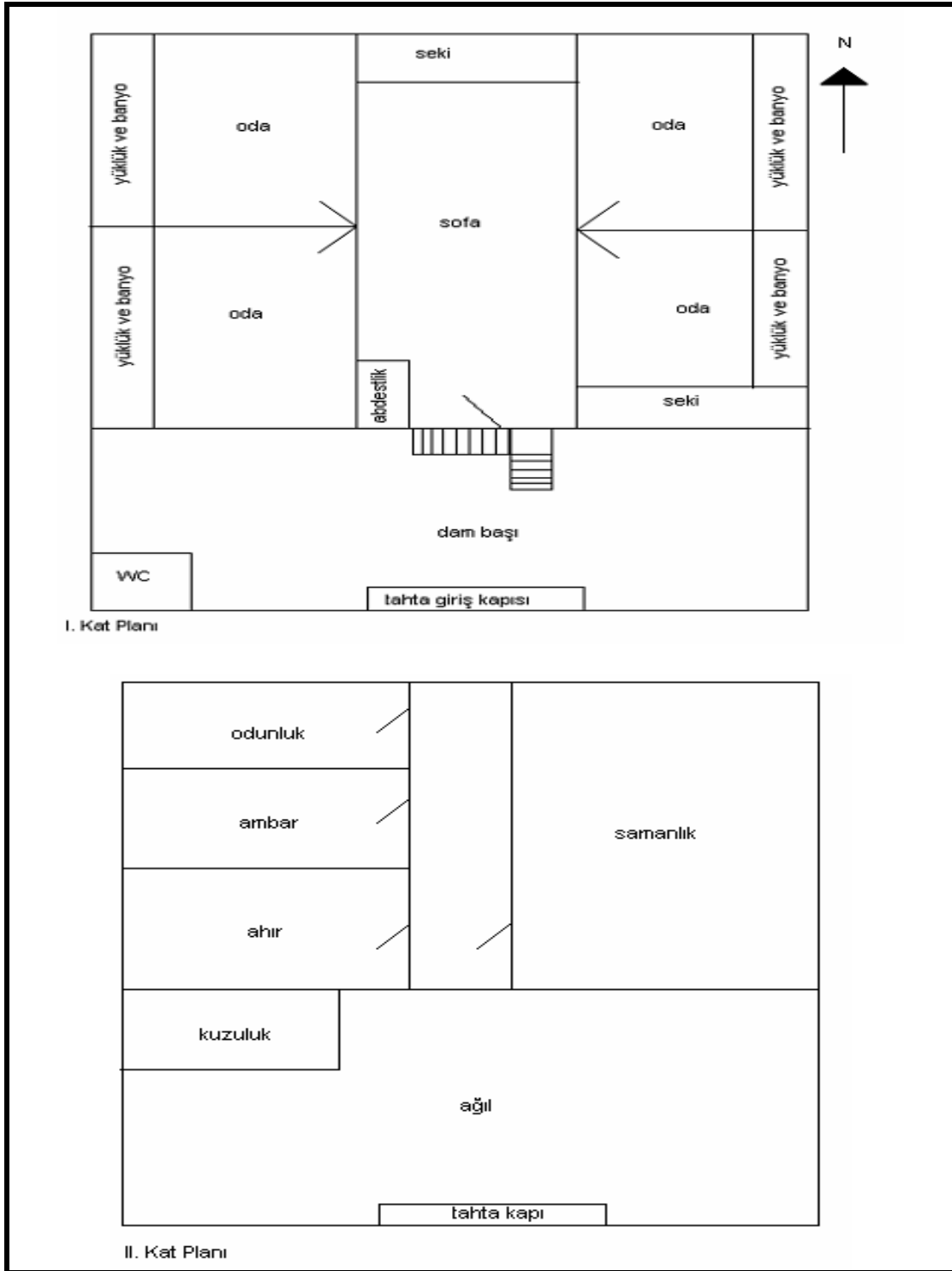
İnceleme sahasında hayvancılık önemli bir ekonomik faaliyet olduğu için küçükbaş hayvanlar için yapılan ve köyün dışında yaylalarda veya kırlarda yapılmış hayvan barınakları vardır. Yöreye has olan bu barınaklar ağaç malzeme üzerine ladenlerin örtülmesi ile yapılmış hayvan barınaklarıdır. İlkbahar, yaz ve son bahar aylarında kullanılan bu barınakların bazıları köy yakınında kurulduğu için kış aylarında da kullanılabilir. Sahada ladenler yakacak olarak kullanıldığı gibi küçük bahçe veya çevriklerin etrafının çevrilmesinde de kullanılmaktadır.

Kırsal yerleşmelerde yapılan yeni binalarda eski konutların özelliğini taşıyan mimari özellikler görülmektedir. Yukarıdaki Örencik Köyü'ndeki yeni konut eski konutlarda olduğu gibi ağıl kısmı aynen yapılmış fakat kullanım amacı değişmiştir. Eskiden konutun ön kısmında gelişen eklenti hayvan ağılı olarak kullanılırken günümüzde bu eklenti otobüs ve traktör garajı olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 14: Davulga Köyünde Tamamen Taş Yapı Bir Bina.

Şekil 12: Geleneksel Bir Konutun Krokisi (Hocalar İlçe Merkezi)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. GENEL ÖZELLİKLER

Çalışma sahasımızda jeomorfolojik birimlerin dağılımına göre yerleşme ve ekonomik faaliyetler çok fazla çeşitlilik arz etmemektedir. Yörede tarımsal faaliyetler, çok azda olsa alüvyon topraklar üzerinde, dağ-tepe yamaçlarında, plato düzlüklerinde ve yörede oluşmuş birçok yamaç yelpazesi üzerinde yapılmaktadır. Sahada genel olarak kuru tarım yapılmaktadır. Tarımın yanında sahada yaygın olarak yapılan diğer bir ekonomik faaliyet olan hayvancılıktır. Hayvancılık engebenin çok olduğu yüksek dağlık alanlarda başlıca ekonomik faaliyettir.

Hocalar ilçe merkezinin 1995 yılı kesin hesap geliri 7.534.613.000 TL iken aynı yılın kesin hesap gideri ise 8.446.053.000 TL'dir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere ilçenin gelirleri giderlerini karşılamamaktadır. Bunun nedeni olarak da inceleme sahasında ekonomik olarak geri kalmışlığıdır. Hocalar Belediye'sinin en önemli sorunu gelir sorunudur. Belediyenin iller bankası hissesinden başka hiçbir gelir kaynağı bulunmamaktadır. Yöre halkının tarım ve hayvancılıktan başka gelir kaynağı olmadığından geri kalmış bölgelerden daha az gelir düzeyine sahiptir. Bu nedenle ilçe belediyesinin halktan yardım alma durumu söz konusu olmamaktadır. Bu koşullarda Hocalar Belediyesi, ilçe olma ağırlığı ile halka hizmet götürmeye çalışmaktadır.

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 1996 yılında yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adını taşıyan bir araştırma yapılmıştır. Buna göre; ülke genelinde 858 ilçe içerisinde Afyonkarahisar Merkez İlçe'nin 48'inci sırada yer aldığı araştırmada, diğer ilçeler şu şekilde sıralanmıştır: Sandıklı 157, Bolvadin 183, Dazkırı 205, Emirdağ 215, Dinar 243, Sultandağı 273, İscehisar 293, Başmakçı 312, Evciler 360, Çay 373, Bayat 425, Şuhut 488, Sincanlı 574,

Kızılören 603, İhsaniye 681, Çobanlar 716 ve Hocalar 717.'dir⁶¹. Bu rapora göre Hocalar, Afyonkarahisar'a bağlı ilçeler içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en sonuncudur. Yine devlet planlama teşkilatı müsteşarlığının 1966 yılında yapmış olduğu ilçelere göre sosyo-ekonomik yönden gelişmişlik endeksi çalışmasına göre; Hocalar ilçesi Afyonkarahisar ilçeleri içerisinde Türkiye ortalaması olan 100 endeksinin altında yer almaktadır. Bu veriler sahanın ekonomik alandaki durumunu gözler önüne sermektedir. Bunda etkili olan sebepler gerek ekonomik olarak bölgenin kısıtlı imkânlarla sahip olması gerekse yeni ilçe olmasıdır. İlçenin kalkınmasında önemli bir yeri olan Sandıklı-Banaz yolunun yapımı devam eden kısımlarının biran evvel tamamlanması büyük önem taşımaktadır. Günümüzde durum pek fazla değişmemiştir.

3.2. TARIM

Araştırma sahasında tarımsal faaliyet, ziraat ve hayvancılık olarak kendini göstermektedir, ayrıca saha gür ormanlara sahip olduğu için ormancılıkta ekonomik değer taşımaktadır. Sahada tarım arazilerinin yetersiz olması ve tarım arazilerinin yoğunluk kazandığı sahalarda da yeterli suyun bulunmaması, yöre halkını daha çok kuru tarıma ve hayvancılığa itmiştir. Arazilerin engebeli ve parçalı olması makineli tarıma geçişi zorlaştırmıştır. Sahanın tarımsal üretimden ülke ekonomisine katkısı 25.000.000 TL'dir⁶².

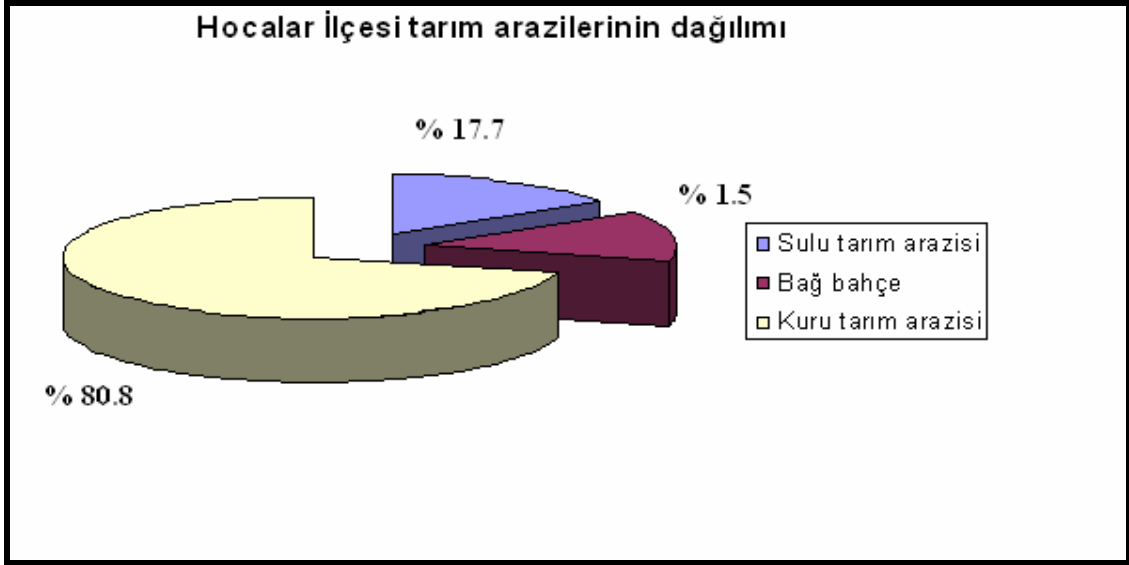
Çalışma sahasında 51.427 hektar işlenen arazi bulunmaktadır. Sahada kuru tarım %80.8 ile en fazla yapılan tarımsal faaliyettir. Kuru tarımı %17.7 sulu tarım, %1.5 bağ-bahçe tarımı izlemektedir (Şekil 13).

İnceleme sahasının 1998 yılı verilerine bakıldığında en fazla tarım arazisine sahip yerleşim birimi Devlethan Köyü 1350 hektar, ikinci olarak Hocalar ilçe merkezi 1320 hektar ve üçüncü olarak Çalca Köyü 1300 hektardır. Tarım arazisi bakımında en az olan yerleşim yerleri ise sırasıyla; Avgancık Köyü 160 hektar, Örtülü Köyü 200 hektar ve Yağcı Köyü 210 hektardır (Şekil 14).

⁶¹ Bülent Dinçer, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması** (Ankara: DPT. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ocak 1996).

⁶² Hocalar Tarım İlçe Müdürlüğü 2007 Yılı Brifingi.

Şekil 13: Tarım Arazilerinin Dağılımı

1998 yılı en fazla büyükbaş hayvancılık ilçe merkezi Hocalar (720 adet) ile Çepni Köyü'nde (630 adet) yapılmaktadır. Büyükbaş hayvancılığın en az olarak yapıldığı yerleşim birimi Kocagöl Köyü olup 109 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır (Tablo 24).

Çalışma alanında en yaygın küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Yörede toplam küçükbaş hayvan sayısı 42200 adettir. Küçükbaş hayvan sayısının en fazla olduğu yerleşim birimleri ise; sırasıyla ilçe merkezi (4400 adet) ve Kocagöl Köyü (4000 adet)'dür. Sahada küçükbaş hayvancılığın en az olduğu yerleşmeler İhsaniye ve Yağcı Köyleri olup 1200'er adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. İhsaniye Köyü'nde küçükbaş hayvancılığın az olmasındaki temel sebep bu köyün göçmen köyü olması dolayısı ile geldikleri bölgede küçükbaş hayvancılığın yerine daha çok tarım ve büyükbaş hayvancılıkla uğraşmalarıdır.

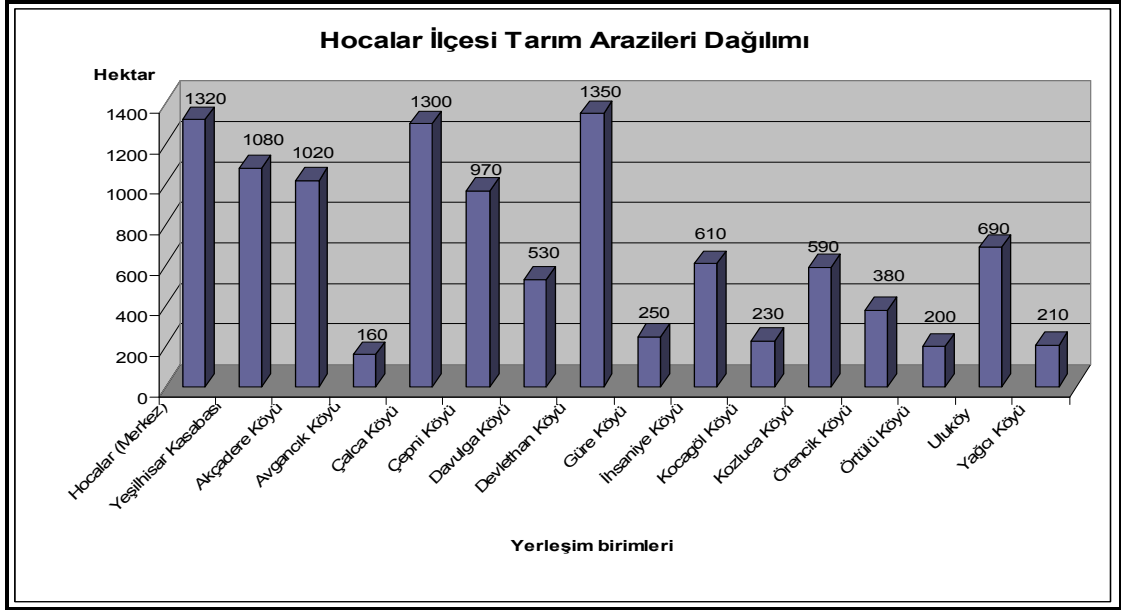
Araştırma sahasında 1998 yılında toplam 348 traktör vardır. En fazla traktör sayısı Yeşilhisar kasabasında olup 107 adet traktör bulunmaktadır. Bunun sebebi kasabanın yarısına yakın nüfusunun Avrupa'da olması ve Avrupa'daki akrabaların maddi imkânlarından kasabadaki akrabalarına yardımları ile açıklanabilir. Yeşilhisar kasabasından sonra 51 adet traktörle Hocalar ilçe merkezi gelmektedir. En az traktör ise Örencik Köyü'nde olup 4 adettir. 2007 yılında ise sahada traktör sayısı 490 çıkmıştır.

Tablo 24: İnceleme Sahasında Tarım ve Hayvancılığın Yerleşim Birimlerine Dağılımı

Yerleşim yeri	Tarım arazisinin hektarı	Büyükbaş hayvan	Küçükbaş hayvan	Traktör sayısı	Arıkovanı
Hocalar (Merkez)	1320	720	4400	51	30
Yeşilhisar Kasabası	1080	625	3000	107	30
Akçadere Köyü	1020	410	1800	27	25
Avgancık Köyü	160	248	1900	5	-
Çalca Köyü	1300	555	3300	30	110
Çepni Köyü	970	630	3900	25	120
Davulga Köyü	530	185	3900	9	25
Devlethan Köyü	1350	390	2500	15	90
Güre Köyü	250	435	2500	15	30
İhsaniye Köyü	610	338	1200	12	23
Kocagöl Köyü	230	109	4000	5	5
Kozluca Köyü	590	270	1300	10	35
Örencik Köyü	380	170	1500	4	30
Örtülü Köyü	200	195	3900	12	5
Uluköy	690	285	1700	16	7
Yağcı Köyü	210	232	1200	5	5
Toplam	10890	5345	42200	348	570

Kaynak: Hocalar İlçesi Tanıtım Dergisi.

İnceleme sahasında zirai faaliyet daha çok düz alanlarda ve vadi tabanlarında yapılmaktadır. İnceleme sahasında bazı bölgelerde hala ilkel tarım yöntemlerinden olan tırpanla ekinler hasat edilmektedir. Bazı bölgelerde ise biçerdöverin yerini traktörlerin arkalarına takılan hasat aletleri biçme işini yapmaktadır. Yağışların ilkbahar ayında görülmesi, kış mevsiminin çok soğuk geçmesi ve yılın ilk donlarının kasım ayından itibaren başlaması vejetasyon süresinin bitki yetiştirmeye elverişsiz hale getirmektedir. Ayrıca tarımsal üretimde pazarlama sıkıntısı olması, yörenin tarımıyla ilgili başlıca sorunlarını oluşturmaktadır. Sahada yetiştirilen sebze, meyve ve kuru bakliyatlar yeterli pazar bulamamaktadır.

Şekil 14: Hocalar İlçesi Tarım Arazilerinin Dağılımı

Çalışma sahasındaki derelerin uzun yıllar boyu tabana yapmış olduğu aşınım faaliyetleri sonucu arazi birçok vadi oluşmuştur. Yöredeki vadilerde derelerin taşıdığı malzemelerle taban ovaları meydana gelmiştir. Bu taban ovaları kısmen de olsa sulu tarımın yapıldığı alanlardır.

Tablo 25: Hocalar İlçesi Arazi Varlığı

Kullanım şekli	İşlenen arazi durumu (Alan-Hektar)	%'si
Tarla tarımı	6.177,95	12,02
Yem bitkileri	850,00	1,27
Bağ-bahçe tarımı	165,00	0,32
Nadas alanları	2.940,00	5,72
Çayır mera	17.500,00	34,05
Orman ve fundalık	21.500,00	41,83
Tarım dışı kullanılmayan arazi	2.460,00	4,79
Toplam alan	51.427,00	100

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü (2007)

Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğünün 2007 yılı brifing raporuna göre; Hocalar ve çevresindeki arazilerin %12,2'sinde tarla tarımı yapılmaktadır. Tarla tarımının yapıldığı arazilerde genel olarak tahıllar ve baklagiller yetiştirilmektedir. Yörede bağ-bahçenin toplam alana oranı ise %0,32'lik değerli en azdır. Yem bitkilerinin yetiştirilme oranı %1,27, nadas alanların oranı ise %5,72'dir (Tablo 25).

Fotoğraf 15: Hocalar İlçe Merkezinde Ladenlerle Çevrilmiş Küçük Bir Tarla

Çalışma sahasında tarım arazileri çok dardır. Özellikle engebenin arttığı alanlarda bu belirgin bir şekilde görülmektedir. Ayrıca tarlaların miras yolu ile parçalanması sonucunda sahadaki tarım arazileri daha da küçülmüştür (Fotoğraf 15).

Tablo 26: Tahıl, Yem ve Baklagil Ekim Alanları ve Toplam Üretim

Ürünler	Ekilen Toplam Alan (Ha)	Verim (Kg/Ha)	Toplam Ürün (Ton/Ha)
Buğday	2.625	3.000	7.875
Arpa	990	3.200	3.168
Fiğ (Tohum)	15	210	11
Nohut	735	1.000	735
Fasulye (Kuru)	5	1.800	9
Yeşil Mercimek	30	925	28

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü (2007)

Çalışma sahasında en fazla ekim alanına sahip olan tarım ürünü buğday (2625 hektar) olup onu ikinci sırada arpa (990 hektar) ekimi takip etmektedir. Baklagillerden ise nohut, fasulye ve yeşil mercimek yetiştirilmektedir. Nohut ekim alanı olarak 735 hektarla üçüncü sırada yer almaktadır. Sahada yem bitkisi olarak fiğ ekimi yapılmakta olup Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından destekleme projeleri yapılmaktadır (Tablo 26).

Tablo 27: Sebze ve Meyve Ekim (Ağaç Adedi) Alanları ve Toplam Üretim

Ürünler	Ekilen Toplam Alan (Ha)	Verim (Kg/Ha)	Toplam Ürün (Ton/Ha)
Biber (Sivri)	3	15.000	45
Biber (Dolmalık)	1	15.000	15
Domates	10	22.000	220
Fasulye (Taze)	1	10.000	10
Salatalık	1,8	15.000	27
Ispanak	3	7.500	22,5
Beyaz Lahana	2	16.000	32
Marul	1	5.000	5
Maydanoz	1	1.000	1
Pırasa	1	2.000	2
Kavun	25	4.000	100
Elma	1,5	30(kg/ağaç)	8
Vişne	22	10(kg/ağaç)	110
Ceviz	1,5	5(kg/ağaç)	1

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Hocalar ve çevresinde sebze olarak; biber, domates, yeşil fasulye, salatalık, ıspanak, beyaz lahana, marul, maydanoz ve pırasa yetiştirilmektedir. Bunlar arasında en fazla 220 ton ile domates gelmektedir. En az yetiştirilen sebze ise 1 ton ile maydanozdur. Ayrıca yörede meyve ağacı olarak ta genelde elma, vişne ve ceviz ağacı yetiştirilmektedir. Bunlardan en fazla dikim alanına sahip vişne olup 22 hektarlık arazide vişne ağacı dikilidir. Üretim olarak da hektardan 110 ton vişne üretimi

sağlanmaktadır. Vişne yetiştiriciliğinin en yaygın olduğu köy Devlethan Köyü olup hemen hemen üretimin büyük kısmı bu köye aittir (Tablo 27).

Tablo 28: Endüstri Bitkileri ve Yumrulu Bitkilerin Ekim Alanları ile Toplam Üretimleri

Ürünler	Ekilen Toplam Alan (Ha)	Verim (Kg/Ha)	Toplam Ürün (Ton/Ha)
Haşhaş (Kapsül)	547	650	355
Haşhaş (Tohum)	547	690	370
Anason	10	500	5
Ayçiçeği	50,9	750	38
Patates	5	40.000	200
Sarımsak (Taze)	2	5.000	10
Soğan (Taze)	5	12.000	60
Turp (Bayır)	0,5	14.000	7
Şalgam	0,5	10.000	5

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Araştırma alanında endüstri bitkisi olarak da haşhaş, anason, ayçiçeği yetiştirilmektedir. Endüstri bitkileri içerisinde en yaygın olarak ekimi yapılan haşhaş (547 hektar) olup hem tohumu hem de kapsülü yöre halkına gelir getirmektedir. Ayrıca sahada sulanabilen yerlerde az da olsa patates tarımı (5 hektar) yapılmaktadır. Bunun yanında yumrulu bitkilerden sarımsak, turp, soğan ve şalgam üretimi de yapılmaktadır (Tablo 28).

Tablo 29: Hocalar ve Çevresinde Sulama Verileri

Sulama bölgeleri	Devlet Sulamaları(ha)		Halk Sulamaları	Toplam Sulanan Alan(Ha)
	DSİ	KHİM	Alan (Ha)	
İl Merkezi	1158	5.377	5.993	12.528
Hocalar	0	415	1.501	1.916

Kaynak: Afyonkarahisar İl Özel İdaresi (2007)

Hocalar ilçesinde devlet sulamaları olarak il özel idaresi 415 hektar alanın sulanmasını sağlamaktadır. Yörede halk sulamaları ise 1.501 hektardır. Toplam 1.916

hektar arazi sulanabilmektedir (Tablo 29). Bu da inceleme sahasında sulu tarımın yeterli olmadığını göstermekte olup toplam alanın %17,7'lik bir kısmında sulu tarım yapılabilmektedir. Hocalar ve çevresinde Devlet Su İşleri'ne ait sulama kuyuları bulunmamaktadır. Devlet Su İşleri 2008'de yaptığı çalışmalarda Çayır Mevkii ile ilçe merkezinin kuzey kısımlarında sondajlar yapmış fakat yeterli su bulunamamış ve kuyular işletmeye açılmamıştır.

İnceleme sahasının Güre Köyü'nün patlıcanı, Yağcı Köyü'nün ise kuru fasulyesi çok lezzetli olup çevre yerleşim merkezleri ve köyler tarafından tanınmakta olup bu ürünler çok fazla pazar imkânı bulamadıkları için yöre insanı açısından çok fazla ekonomik değer arz etmemektedir. Bu tarım ürünlerinin lezzet olarak marka haline getirilmesi durumunda yöre halkına büyük ekonomik katkı sağlayacağı açıktır.

Tablo 30: Tarım Alet Ekipman Varlığı (Adet)

Nevi	Adedi	Nevi	Adedi
Hayvan Pulluğu	200	Diskli Traktör Pulluğu	18
Kulaklı Traktör Pulluğu	520	Kültivatör	400
Merdane	20	Kombine tahıl mibzeri	40
Diskli ve Diğer Tırmıklar	50	Kimyevi gübre dağıtıcısı	250
Orak Makinesi	30	Traktörle çekilen çayır biçme mak.	2
Sap Döver	165	Selektör	1
Yem Kırma Makinesi	20	Kuyruk milinden hareketli pülve.	15
Sırt Pülverizatörü	185	Motorlu pülverizatör	1
Santrifüj Pompa	10	Motopomp termik motorlu	50
Motopomp (Elektrik Motoru)	10	Derin kuyu pompası	1
Yağmurlama Tesisi	7	Süt sağma makinesi seyyar	25
Krema Makinesi	13	Tarım arabası römork	510
Su Tankeri	60	Toplam traktör sayısı	490

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Çalışma sahasında özellikler tarım arazilerinin işlenmesinde önemli bir kolaylık sağlayan traktör sayıları, ilçe tarım müdürlüğünün 2007 yılı brifing raporlarına göre 490 adettir. Traktör sayısının 1998 yılı verilerinde ise 348 olarak 2009 yılı verilerine göre ise 550 adettir. Traktör sayılarında artış olsa da yeterli değildir (Tablo 30).

3.3. HAYVANCILIK

Çalışma alanında en önemli ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılıktır. Sahanın ortasında yükseltinin azaldığı alanlarda tarım yaygın iken, yörenin kuzey ve güneyinde engebenin ve yükseltinin arttığı kısımlarda hayvancılık önem kazanmıştır. Sahada geleneksel hayvan yetiştiriciliğinin yanında azda olsa modern hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Yörede ekme-biçme faaliyetleri ile hayvancılık bir arada yürütülmektedir. Bazı yerleşmelerde hayvancılık (Davulga Köyü) ön plana çıkmışken, bazı yerleşmelerde ziraat (Devlethan Köyü) daha çok önem kazanmıştır.

Araştırma sahasında genellikle geniş çayır-mera alanlarına bağlı olarak sürdürülen hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Çayır ve meraların geniş bir alana yayılması yörede eskiden beri küçükbaş hayvancılığı yaygın kılmıştır. Yaz aylarında yaylalarda ve yüksek alanlardaki çayır ve meralarda beslenen hayvanlar kışın ise saman, kuru ot ve yem bitkileriyle beslenmektedir.

Hayvanlar genellikle et ve süt verimi düşük yerli ırklardandır. Sığırlarda mantofon, holştayn gibi yabancı ırklara rastlansa da bu ırklar yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Hayvan ırklarının genelinin yerli ırk olması, yörede mera hayvancılığının yaygın olması ve yabancı ırkların çevre şartlarına uyumunun zor olması gibi faktörlerle açıklanabilir.

Sahada süt üretimi önemli bir yer tutmaktadır. Sütün üretilmesi kadar pazarlanması da önemlidir. Yöre halkının ürettiği sütlerin daha iyi pazarlanması için Hocalar Kaymakamlığı süt toplama merkezi kurmuştur. İlki Hocalar ilçe merkezinde kurulan süt toplama merkezinin ikincisi Çalca Köyü'nde kurulmuştur (Fotoğraf 16).

Hocalar ve çevresinde 2007 yılı itibarı ile toplam 48080 hayvanın %14'ünü büyük baş (6550 baş), %80'ini küçükbaş (38850 baş), %6'sını ise yük ve çeki (2680 baş), hayvanları oluşturmaktadır.

Fotoğraf 16: Hocalar İlçe Merkezindeki Süt Toplama Merkezi

İnceleme sahasında 2007 yılında hayvansal üretim verilerine baktığımızda; 1 ton beyaz et, 200 ton kırmızı et üretilmiştir. Aynı yıl süt üretimi 2000 ton, yapağı üretimi ise 15 tondur. Diğer hayvansal ürünlerin üretimi ise şu şekildedir; 2 ton beyaz peynir, 0,5 ton tereyağı, 100 ton yoğurt, 5 ton bal, 1,2 ton balık ve 270000 adet yumurta üretimi gerçekleşmiştir (Tablo 31).

Tablo 31: 2007 Yılı Hayvansal Üretim ve Verim Miktarları

Ürün Adı	Toplam Üretim
Beyaz et	1 ton
Kırmızı et	200 ton
Yapağı üretimi	15 ton
Süt üretimi	2.000 ton
Beyaz peynir	2 ton
Tereyağı üretimi	0,5 ton
Yoğurt üretimi	100 ton
Bal üretimi	5 ton
Balık	1,2 ton
Yumurta üretimi	270.000 adet

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü.

3.3.1. Küçük Baş Hayvancılık

TÜİK verileri son 10 yıllık dönemde Türkiye geneli küçükbaş hayvan varlığında (koyun % 27,4, kıl keçisi % 22,4) önemli ölçüde azalma olduğunu göstermektedir. Hocalar ve çevresinde de koyun ve keçi yetiştiriciliğinde ülke genelinde olduğu gibi önemli ölçüde azalma olmuştur.

İlçede küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, genellikle küçük aile işletmeciliği şeklindedir. Yani her üreticinin 20–40 arasında koyunu mevcut olup, daha çok ailenin kendi ihtiyacını karşılamak amacıyla hayvan beslemektedirler. Ailede kullanımdan arta kalan sütler ise kaymakamlığa bağlı süt toplama merkezi tarafından köylerden toplanmaktadır. Ayrıca elde edilen süttten peynir yağ gibi süt ürünleri elde edilmekte olup gerek ilçe merkezinde gerekse çevre ilçelerde pazarlanmaktadır.

Yörede küçükbaş hayvancılık, mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Hayvanlar, kışın ağıllarda, ilkbaharla birlikte meralarda beslenmektedir. Sahamızda küçükbaş hayvanlardan koyun yetiştiriciliği birinci sırada yer almaktadır. 2007 yılında toplam hayvan varlığı içinde en büyük paya sahip olan küçükbaş hayvan sayısının (38850 baş) %51'ini koyun (19800 baş) oluşturmaktadır. Buna karşılık keçi besiciliği 19050 baş ile %49'luk bir orana sahiptir. Yörede Küçükbaş hayvancılık, genel olarak et üretimine yönelik yapılmaktadır (Tablo 32).

Tablo 32: 1998–2007 Yıllarındaki Küçükbaş Hayvan Sayıları

Cinsi	1998 (Adet)	2007 (Adet)
Koyun	-	19.800
Kıl keçisi	-	19.050
Toplam	42200	38850

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Yörede genel olarak küçükbaş hayvancılık yapanlar bölgedeki yaylalara çıkarak hayvanlarını otlatırlar. Yaylalara çıkış genel olarak ilkbahar aylarında başlar, yaylalardan dönüşler ise sonbahar aylarında olur. Yörede birçok yayla bulunduğu için küçükbaş hayvancılıkla uğraşan çiftçiler genel olarak Ahır Dağları'nda ve Burgaz Dağı'nda bulunan veya bu dağların uzantılarında bulunan yükseltilerdeki yaylaları tercih ederler.

Keçi yetiştiriciliğinin en yaygın olduğu köy Davulga Köyü'dür. Davulga Köyü'nde yarı göçebe hayat tarzı kısmen devam etmektedir. Kış aylarında keçiler Aydın ve Denizli illerindeki yaylalara götürülmekte, yaz aylarında ise araştırma sahasındaki yaylalar tercih edilmektedir. Yaylalarda hayvanlar için kavaklardan iskeleti örülen genelde ladenlerle ve çalı çırpı ile örtülen eğrek adı verilen barınaklarda kalmaktadırlar (Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17: Yörede Ladenlerden Yapılmış Hayvan Barınağı (Eğrek)

3.3.2. Büyük Baş Hayvancılık

İlçede daha önceleri küçükbaş hayvancılık daha yaygın bir şekilde yapılırken günümüzde büyük baş hayvancılık daha da yaygınlaşarak devam etmektedir. İnceleme sahasında büyük baş hayvancılık geleneksel hayvan türleri ile bunun yanında yabancı ırklar da yetiştirilmektedir. Modern ahırlarda sahada görülmektedir. Bunların bazıları büyük besihaneler şeklinde kurulmuştur. Özellikle çayır bölgesinde kurulan besihanelerden Gaziantep gibi büyük bir şehre hayvan pazarlanmaktadır. 2007 yılı verilerine göre sahada 2000 adet saf kültür, 2050 adet yerli, 2500 adet kültür melezi sığır bulunmaktadır (Tablo 33).

Tablo 33: 1998–2007 Yıllarındaki Büyükbaş Hayvan Sayıları

Cinsi	1998 (Adet)	2007 (Adet)
Sığır (Saf kültür)	-	2.000
Sığır (Yerli)	-	2.050
Sığır (Kültür melezi)	-	2.500
Toplam	5345	6550
Tek tırnaklı (At, Eşek, Katır)	-	2.680

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Araştırma sahasında büyük çoğunluğunu küçük işletmelerin oluşturduğu sığır besiciliğinde kapalı ahır sistemleri hâkimdir. Kaynak Kullanımı Destekleme Primi uygulamalarıyla yapılan modern ahırların artmasına karşılık; büyük baş hayvan barınaklarının büyük çoğunluğu eski olup havalandırma, ışıklandırma ve hijyenik şartlardan yoksun durumdadır. Bu duruma çözüm, açık veya yarı açık ahır sistemlerine geçiştir. Bu sistem hem yatırım maliyetlerinde tasarruf sağlamakta, hem de hayvan sağlığı açısından yararlıdır. Ayrıca arazinin engebeli olmasından dolayı tek tırnaklı hayvanlarda çok kullanılmaktadır bilakis eşekler yörede çok yaygındır. Yöre halkı eşekleri odun taşımada ve tarlalardan ürünlerini getirmede kullanmaktadır. Sahada 2680 adet tek tırnaklı hayvan bulunmaktadır.

3.3.3. Kümes Hayvancılığı

İnceleme sahasında kümes hayvancılığı genel olarak ailenin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır. Köylüler hem ailenin yumurta ve et ihtiyacını karşılamak hem de yumurtalarını satarak gelir elde etmek amacıyla küçük miktarlarda (8–15 adet) kümes hayvanı yetiştirmektedirler. Sahada en çok yetiştirilen kanatlı tavuktur. Tavuk haricinde kaz ve hindi de yetiştirilmektedir. Yörede kümes hayvanı yetiştiren çiftlikler bulunmamaktadır.

İl ve ilçe tarım müdürlüklerinin verilerine göre sahada 2004 yılında 1805 adet kanatlı hayvan bulunmakta olup aynı yıl toplam üretilen yumurta sayısı 215000 adet olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise kanatlı hayvan sayısı 1500 adettir. Toplam yumurta üretimi ise 270000 adet olmuştur.

3.3.4. Arıcılık

İnceleme sahasının dağlık ve bitki örtüsü bakımından zengin olması nedeniyle sahada arıcılık ekonomik bir faaliyet olarak yapılmaktadır. Araştırma sahası ekolojik şartlar açısından ve bitki florası bakımından arıcılık yapmaya uygun bir sahadır. Arıcılık genel olarak göçebe arıcılık şeklindedir. Mevsimlik olarak yapılan arıcılık Muğla'dan gelen arıcular ve yörede bazı kişiler tarafından yapılmaktadır. 2007 yılında araştırma sahasında 500 adet arı kovani bulunmaktadır. 1998 yılı verilerine göre yörede arı kovani 570 adettir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi arıcılık yörede azda olsa azalmıştır (Tablo 34).

Tablo 34: 1998 Yılı Hocalar İlçesindeki Arı Kovani Sayıları

Yerleşim yeri	Arıkovani	Yerleşim yeri	Arıkovani
Hocalar (Merkez)	30	Güre Köyü	30
Yeşilhisar Kasabası	30	İhsaniye Köyü	23
Akçadere Köyü	25	Kocagöl Köyü	5
Avgancık Köyü	-	Kozluca Köyü	35
Çalca Köyü	110	Örencik Köyü	30
Çepni Köyü	120	Örtülü Köyü	5
Davulga Köyü	25	Uluköy	7
Devlethan Köyü	90	Yağcı Köyü	5
Toplam	570		

Kaynak: Hocalar İlçesi Tanıtım Dergisi

1998 yılı verilerine göre inceleme alanında en fazla arı kovani Çepni Köyü'nde olup 120 adet arı kovani bulunmaktadır. Yörede arı kovani bulunmadığı yerleşme sadece Avgancık Köyü'dür. En az arı kovani ise Yağcı, Kocagöl ve Örtülü Köylerindedir ve 5'er adet kovani bulunmaktadır.

3.3.5. Balıkçılık

Çalışma alanı Çepni Köyü Eldizan Yaylasında küçük çapta alabalık üretimine yönelik üç aile işletmesi kurulmuş olup bu işletmelerden ikisi faaldir. İl dışında yetiştirilmiş balıklardan getirip pazarlanmasını yapmaktadırlar. İşletmeler pazarlamanın sorun olmadığı yaz ayları döneminde faaliyettedirler. İşletmelerin yıllık kapasiteleri 23 ton/yıldır. Ancak işletmelerin tamamında yılda 1,2 ton civarında alabalık üretimi ve pazarlanması yapılmaktadır⁶³.

3.3.6. Hayvan Hastalık ve Zararlılarıyla Mücadele

İnceleme sahasında 2007 yılında hayvan hastalıkları ve zararlıları ile mücadele projesi kapsamında diğer il ve ilçelere kesim ve satma amaçlı olarak toplam 25.214 baş koyun, 11. 254 baş keçi ve 270 baş sığır nakli gerçekleştirilmiştir. Yine 380 adet arı kovani kontrolü yapıldıktan sonra sevk edilmiş ve 21 adet köpek sevk edilmiştir.

2007 yılı içerisinde serbest veteriner hekimlerce toplam 307 büyükbaş, 287 küçükbaş ve 1 adet tek tırnaklı hayvanlara gerekli klinik muayene ve tedavileri yapılmıştır. 2007 yılı şap aşılamaları özelleştirilmiş olup serbest veteriner hekimlerce yapılmıştır.

Tablo 35: Hayvan Aşılama Verileri.

Adı	Program	Gerçekleşme	Gerçekleşme %
Şap aşılması	12.828 B.B	9.649 B.B	75
Ppr	5.000 K.B	4.900 K.B	98
Sağlık taraması	15.000	54.957	366
Brucella	100	95	95
Şap (küçükbaş)	21.300	10.950	51

Kaynak: Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü

Çalışma alanında 2007 yılı içerisinde hayvan hastalıkları ile mücadele çalışmaları sonucunda 54957 hayvan taraması yapılmış ayrıca şap ve brucella gibi aşılardan ilçe tarım müdürlüğü tarafından uygulanmıştır (Tablo 35).

⁶³ Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü 2007 Brifing Raporu

3.4. ORMANCILIK

Saha orman bakımından oldukça zengindir. Bilakis Ahır Dağları zengin ormanlarla kaplıdır. Bundan dolayı ormancılık araştırma sahasında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kuzeydeki köylerde ormancılık faaliyetleri daha önemlidir. Bunun nedeni ise ormanların bu bölgede yoğunluk kazanmasıdır. Sahada ormanlar genel olarak inceleme sahasının ortasındaki sahada azalmıştır. Buralar Hocalar ilçe merkezi, Çayır bölgesi ve ilçe merkezinin kuzeyindeki bazı düzlüklerdedir.

Çalışma alanında ormanların yerleşim yerlerine çok yakın olan kısımları cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren orman kesimi ve otlatma ihtiyaçları için yoğun baskı altında bırakılmıştır. Son senelerde halkın ve bununla birlikte küçükbaş hayvan (özellikle keçi vb.) baskısının da azalmasıyla orman tahribatları azalmış ve ormanlar kendilerini yenileme aşamasına gelmiştir. Hocalar Orman İşletme Şefliği hudutları içerisinde herhangi bir orman kalkındırma kooperatifi bulunmayıp üretim ve kültür bakımı işleri genel olarak köy yâda kasaba halkına yaptırılmaktadır. İşletme Şefliği 2008 programında yer alan her türlü kesme, sürütme, yükleme, nakliyat ve istif işleri için 506613 TL, kültür bakımı için 3948,35 TL doğal gençleştirme çalışmaları için 3355 TL iyileştirme çalışmaları için 70000 TL ödeme yapılmış olup orman köylülerinin bu ödemelerle geçimlerine katkıda bulunulmuştur⁶⁴.

Araştırma alanında Çepni Köyü'ne bağlı Yıldız Mahallesi (Eldizan) Yangın Söndürme Havuzu ve Yağcı Köyü Baktepe mevkiinde yangın gözetleme kulesi bulunmaktadır.

3.5. TİCARET

Genel anlamda kazanç elde etmek amacıyla hizmet alıp-satma işlerine ticaret denir. Ticaret bütün ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen mal ve hizmetlerin alıp-satma işlerini kapsar⁶⁵.

Araştırma sahasının ekonomik yapısında, ticari faaliyetler önemli yer tutmaktadır. Araştırma sahasındaki perakende ticaret yapan işyerleri (bakkal, manav, kasap, dayanıklı tüketim malları vb.) çeşitli meslek gruplarına bağlı iş yerleri (terzi,

⁶⁴ Hocalar Orman İşletme Şefliği 2008 Brifing Raporu

⁶⁵ Şahin, Doğanay ve Özcan, Ön. ver., s.454.

tuhafiyeci, muhasebeci, avukat, kuaför vb.) ticari kuruluşların büyük çoğunluğunu oluştururlar. Araştırma sahasında toptan ticaret ise fazla gelişmemiştir.

Özellikle ilçe merkezinde perşembe günleri kurulan pazar, araştırma sahasında önemli bir ticari etkinliktir. Her perşembe ilçenin bütün köylerinden, alışveriş amaçlı günlük bir nüfus hareketi olmaktadır.

Hocalar'da kurulan pazar geniş, kapsamlı ve sadece ilçe esnafının değil komşu ilçelerden gelen esnafların da katıldığı kalabalık bir pazardır.

İlçe merkezinin ticaret alanları, Cumhuriyet Caddesi üzerinde toplanmıştır. Başta kahvehaneler olmak üzere tarım-hayvancılığa dayalı ticarethaneler, temel gıda maddesi satan işletmeler ve inşaat malzemesi satan işletmeler en yaygınlarıdır. İlçe merkezinde yakın bir geçmişe kadar hiç banka bulunmazken, 2009 yılında Ziraat Bankası şube açmıştır.

Hocalar ilçesi, Kızılören ilçesinden sonra Afyonkarahisar ilçeleri içinde en az ticaretle uğraşan ilçedir. 2000 yılında Hocalar ilçesinde 47 kişi ticaretle uğraşmaktadır. Bunun nedeni inceleme sahasında nüfusun az olmasıdır. Ayrıca yörede imkânların ticareti kısıtlaması da etkilidir (Tablo 36).

Tablo 36: Afyonkarahisar Şehri Ve İlçe Merkezlerinde Toplam Nüfus ile Ticaretle Uğraşanların Sayısı.

Şehir Adı	2000 Yılına Ait Nüfus	Ticaretle Uğraşan Nüfus
Afyonkarahisar	128 516	6 640
Hocalar	2 646	47
Kızılören	2 556	45

Kaynak: T.Ü.İ.K.

İlçede gelişen ticari kuruluşlarının geneli; sahada yaygın olarak yapılan tarım ve hayvancılık sektörüne dayalı ticarethanelerdir. Bu ticaret haneler hayvan yemi satan işletmeler ile zirai tarım ilacı satan işletmelerdir. Bunun dışında inşaat malzemesi satan ticarethaneler ve terziler yaygındır. Ayrıca yörede işsizliğin bir göstergesi sayabileceğimiz kahvehanelerde yaygındır. Özellikle ilçe merkezinde çok sayıda kahvehane bulunmaktadır ve Cumhuriyet Caddesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 2006 yılı verilerine göre Afyonkarahisar ilindeki ilçelere göre şirket dağılımları ve girişimci nüfus oranına bakıldığında inceleme

sahasının il bazında girişimci nüfus oranı 0,0057 ile 6. sıradadır. Hocalar ilçe merkezinin aynı yıl nüfusu 2646'dır. İnceleme sahasında 15 limitet şirketi bulunmaktadır. İl ortalaması ise 0,0075'tir. Anonim kolektif, komandit türü şirketler inceleme sahasında bulunmamaktadır (Tablo 37).

Tablo 37: Afyonkarahisar İlindeki İlçelere Göre Şirket Dağılımları ve Girişimci Nüfus Oranı

İlçe Adı/ Şirket Türü	Anonim	Limited	Kollektif	Komandit	Toplam	Nüfus	Şirket Sayısı/Nüfus
Afyonkarahisar	240	1240	27	1	1508	128.516	0,0117
Hocalar		15	-	-	15	2.646	0,0057
Toplam	342	2407	40	1	2790	371.868	0,0075

Kaynak: [T.Ü.İ.K.](#)

3.6. SANAYİ

Topraktan ve hayvanlardan elde edilen hammaddelerin veya yarı işlenmiş maddelerin fabrika ve atölyelerde işlenerek kullanıma ve tüketime hazır hale getirilmesi işlemlerine sanayi faaliyetleri denir⁶⁶. Çalışma alanında sanayi gelişmemiştir. Sahada sanayi kuruluşu olarak tabir edebileceğimiz tamir atölyeleri vardır. İlçede küçük sanayi sitesi bulunmadığından bu atölyeler konutların altındaki dükkân kısımlarında faaliyet göstermektedir. Bu yönden ilçeye küçük sanayi sitesi kurulması gerekmektedir. Bu atölyeler oto tamircisi, traktör tamircisi ve elektrikçi atölyeleridir (Fotoğraf 18).

Bakım ve onarım atölyelerinin yanında ilçe merkezinde bir kot fabrikası, çayır mevkiinde bir un fabrikası ve bir de mermer fabrikası bulunmaktadır. Bu işletmeler senenin her günü faaliyet göstermemekle beraber sahada azda olsa iş imkânı sunmaktadır.

⁶⁶ Şahin, Doğanay ve Özcan, Ön. ver., s.422.

Fotoğraf 18: İlçe Merkezindeki Tamir Atölyeleri

İlçe merkezindeki tekstil fabrikası fason kot dikimi yapmaktadır. İşçileri ilçe merkezinden ve yakın köylerden temin edilmektedir. 2002 yılında kaymakamlık tarafından kurulmuş olup özel sektöre kiralanmaktadır. Atölyede aylık olarak 40–50 milyar nakit para dönmektedir. Bu da ilçe ekonomisi için önemli bir girdi teşkil etmektedir. Şu an 70 işçi çalışmakta olan atölyenin 100 kişilik kapasitesi vardır. Atölyenin sıkıntılarında biri çalışanların çoğunluğu bayan olduğu için evlenme çağından önce işe giren bayanlar evlendikten sonra işten ayrılmaktadırlar. Bu da yetişmiş eleman sıkıntısına neden olmaktadır. Yaz aylarında eleman sıkıntısı daha fazla görülmektedir. Bunun nedeni yöredeki bayanların Sandıklı ilçesine tarım işçisi olarak gitmeleridir. Kış aylarında artan işçi sayısı yazın 50 işçiye kadar düşmektedir (Fotoğraf 19).

İnceleme sahasında çayır olarak bilinen sahada bir adet mermer fabrikası bulunmakta olup toplam işçi sayısı 6'dır. Buradaki mermerler, Burgaz Dağı'ndaki mermer ocaklarından getirilmekte, 12 ayın 4–5 ayı fabrika faal durumdadır. Yörede mermer yaygın olarak bulunmakla birlikte çok kaliteli olmağı için açılan bazı ocaklar kapatılmıştır.

Çayır bölgesinde bir adet un fabrikası vardır. Un fabrikası sadece yaz aylarında

çalıştığı için işletmede iki kişi çalışmaktadır. İlçe sınırları içerisinde modern üretim yapan tek un fabrikası bu olmakla birlikte su değirmenleri de mevcuttur. Fakat bunların çoğu şu anda kullanılmamaktadır ve çoğu yıkılmış, değirmen taşları bahçe duvarlarında kullanılmıştır.

Fotoğraf 19: Hocalar İlçe Merkezindeki Tekstil Atölyesi.

3.7. MADENCİLİK

Çalışma sahasının güney bölümünü kaplayan Burgaz Dağı amyant damarlarına sahiptir. Yine Burgaz Dağı üzerinde mermer yatakları da mevcuttur⁶⁷.

MTA Enstitüsünce bilinen Afyonkarahisar ili metalik maden, endüstriyel hammadde ve birincil enerji kaynakları verilerine göre çalışma alanı olan Hocalar ve çevresinde maden kaynakları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

---

⁶⁷ Süleyman Gönçer, **Afyonkarahisar İli Tarihi I** (İzmir: Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kolektif Şirketi, 1971), s.15.

Tablo 38: Hocalar İlçesi Maden Bilgileri

Madenin Cinsi	İlçe	Köy ve Mevki	Tenör ve Kalite	Rezervi	Diğer Bilgiler
Mermer	Hocalar	Hocalar'ın 1 km kuzeyinde Bağırsak öreni mevki	.....	.....	.....
Mermer	Hocalar	Dolayköy'ün 4 km güneyinde kireç ocağı ve Gavur Sandığı mevkileri	.....	13.000.000m ³ (Mümkün)	Zaman zaman işletilmekte.
Kömür (Linyit)	Hocalar	Dumlupınar	% 32,82 Su % 18,53 Kül % 4,46 S Isı değeri; 2600 Kcal /kg	2.500.000 Ton	

Kaynak: M.T.A.

Yukarıdaki tabloya göre Hocalar ilçe merkezinin 1km kuzeyinde Bağırsak Öreni mevkiinde mermer bulunmakla beraber tenör ve rezervi hakkında bilgi bulunmamakta ve işletilmemektedir. Dolayköy'ün 4 km güneyinde Kireç Ocağı ve Gâvur Sandığı mevkilerinde 13.000.000m³ mermer bulunmakta ve zaman zaman işletilmektedir. Hocalar, Dumlupınar mevkiinde ise ısı değeri 2600 Kcal/kg, rezervi 2.500.000 ton linyit kömürü vardır fakat işletilmemektedir (Tablo 38).

3.8. ULAŞIM

Araştırma sahasına baktığımızda ulaşım ağı çok gelişmemiş bu da bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesini engellemiştir. Ulaşım yönünden gelişmemesinin en önemli nedenleri arazinin engebeli olması ve çalışma sahasının önemli karayollarına uzak olması etkilidir. Hocalar ilçe merkezi Sandıklı'ya 1950'li yılların sonunda yapılan şose yolla bağlanmış, bu yol 1970'lerin ortalarında asfaltlanmıştır (Şekil 15).

İnceleme sahasının bağlı bulunduğu Afyonkarahisar'a uzaklığı 100 km'dir. Yörenin en belirgin özelliği Sandıklı Ovası'nın Banaz Platosu ile bağlantısını sağlayan yol üzerinde bulunmasıdır. Sandıklı-Banaz yolunun 24 km'si ilçe sınırları içerisinde olup ilçe merkezi ve bağlı bulunan köylerin tamamı bu yol ile E-24 karayolu ve E-23 karayoluna bağlanmaktadır. Yolun Uşak sınırları içerisinde kalan kısmında yol çalışması

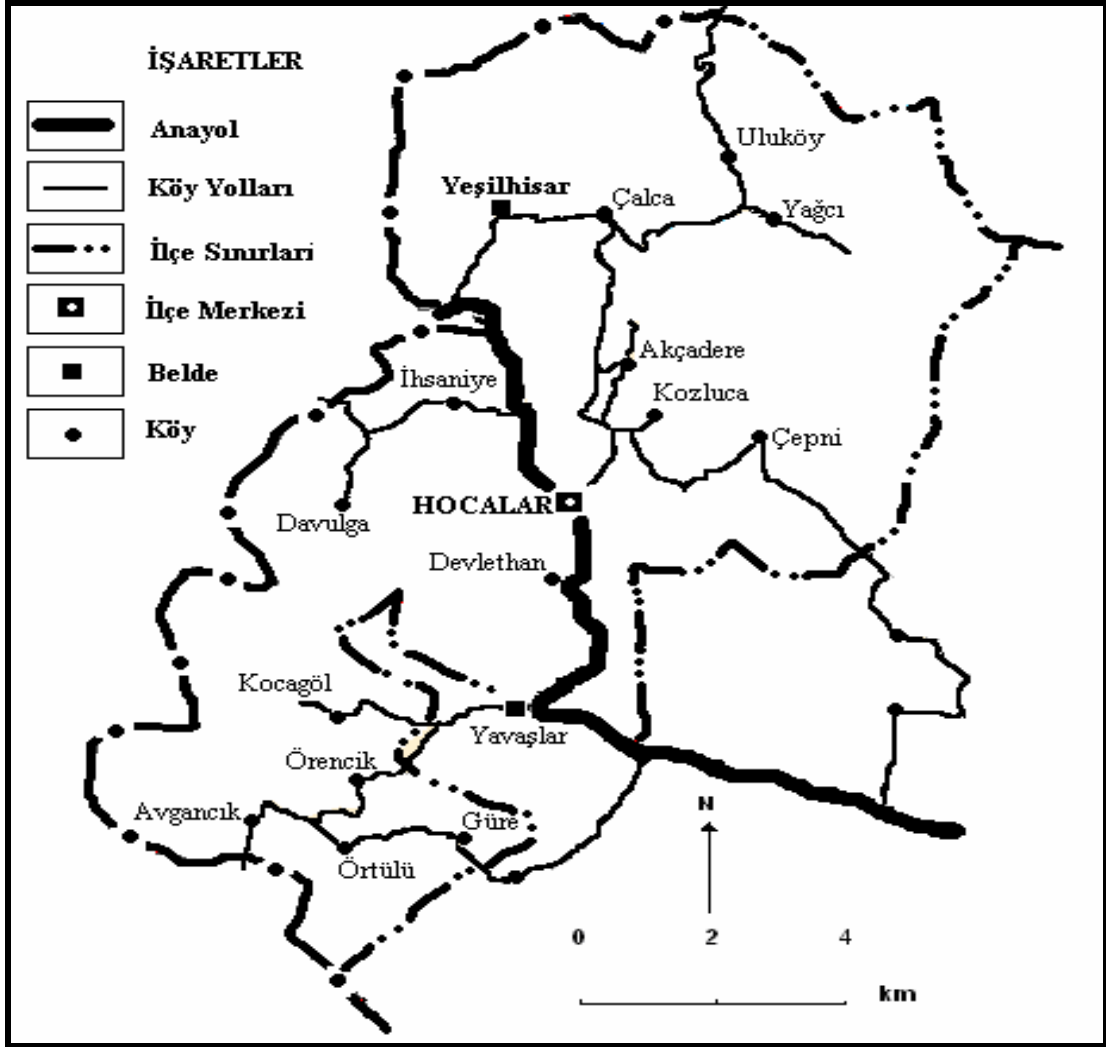
devam etmektedir. Yolun tamamlanmasıyla ulaşım kolaylaşacak sahanın ulaşım ağının gelişmesi de kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Sahada demir yolu bağlantısı olmayıp başlıca ulaşım ağı karayoludur. Hocalar ilçesinin önemli merkezlere uzaklığı ise şu şekildedir:

Hocalar - Afyonkarahisar	=	100 km
Hocalar - Ankara	=	357 km
Hocalar - İstanbul	=	558 km
Hocalar - İzmir	=	425 km

Hocalar ilçesi; Uşak'ın Banaz ilçesine 35 km, Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesine 38 km'dir. Afyonkarahisar ve Uşak iline sürekli ulaşım sağlanmakta ayrıca her gün Sandıklı-İzmir arası yolcu otobüsü Hocalar ilçe merkezinden geçmektedir. Özel bir şirkete ait olan şehirlerarası otobüs günlük ortalama 30 kişi taşımaktadır. Yörede en önemli ulaşım ise Hocalar minibüsçüler kooperatifine ait araçlarla yapılmaktadır. Buna göre kooperatife ait minibüsler 38 adettir ve bunlardan 26'sı çevre il ve ilçelere yolcu taşımaktadır.

Hocalar ilçesinden geçmekte olan Sandıklı-Banaz yolunun günlük ortalama araç sayısı 100- 150 araç arasındadır. 2009 yılında Afyonkarahisar İl Genel Meclisi kararlarıyla Çepni Köyü ile Sandıklı'nın Arızlar Köyü arasındaki köy yolunun asfaltlanma çalışması yapılmış ve önemli bir merkez olan Sandıklı ilçesi ile ulaşım ağı daha da genişletilmiştir. Afyonkarahisar'ın Hocalar ilçesi Yeşilhisar kasabasında yürütülen 8 kilometrelik orman yolunun tamamlanmasıyla Afyonkarahisar ile Yeşilhisar arasındaki mesafenin 40 kilometre kısılacaktır. Bu da inceleme sahasının il merkezi ile ulaşımında önemli bir dönüm noktasıdır ve yöreyi il merkezine yakınlaştırmış olacaktır. Bu gelişme yörenin kalkınmasında da önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca bu yol çalışmasıyla Yeşilhisar Beldesi mıntıka ormanlarının bakımlarının düzenli bir şekilde yapılması sağlanacak yine olası orman yangınlarına ilk müdahalede fayda sağlayacaktır⁶⁸.

⁶⁸ www.haberler.com/orman-yolu-yesilhisar-afyonkarahisar-arasini-40-haberi (13.04.2010 tarihinde alınmıştır).

Şekil 15: İnceleme Sahasının Ulaşım Haritası

Köylerden Hocalar ilçesine, servis araçlarıyla ulaşım sağlanabilmektedir. Kışın kar yağışları nedeniyle arazinin engebeli olması köy yollarının kapanmasına neden olmaktadır. Bu durumdan en fazla kuzeydeki uzak köyler (Yağcı Köyü ve Uluköy) etkilenmektedir.

Tablo 39: İlçe Merkezine Bağlı Kasaba Ve Köylerin Uzaklıkları

	Yeşilhisar	Akçadere	Avgancık	Çalca	Çepni	Davulga	Devlethan	Güre	Ihsaniye	Kocagöl	Kozluca	Örencik	Örtülü	Uluköy	Yağcı
Hocalar	12km	8km	24km	13km	11km	12km	3km	21km	6km	17km	7km	17km	20km	20km	19km

Kaynak: Hocalar Belediyesi Verileri

Araştırma sahasının kasaba ve köyleri ile uzaklıklarına baktığımızda ilçe merkezine en yakın köy güneyde yer alan Devlethan Köyü'dür. Devlethan Köyü'nün ilçe merkezine yakınlığı 3 km. olup ilçe merkezine en uzak köy ise 24 km. uzaklıkta olan Avgancık Köyü'dür. İlçe merkezi Hocalar'a bağlı tek kasaba olan Yeşilhisar kasabasının uzaklığı ise 12 km.'dir (Tablo 39).

Çalışma sahasında 2009 yılında Yeni Cami önünde, ilçe merkezinde faaliyet gösteren minibüsçüler kooperatifinin daha iyi hizmet vermesi için minibüs garajı yapılmıştır. İlçede hizmet veren minibüsçüler kooperatifinde 38 adet minibüs kayıtlıdır. Bunlardan 12 minibüs kooperatife kayıtlı olduğu halde çalışmamaktadır. Çalışan minibüs sayısı 26'dır.

ARAŞTIRMA SABASININ TEMEL SORUNLARI VE BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A-Doğal Çevre Özellikleri İle İlgili Başlıca Sorunlar

Araştırma sahamızın topografik özellikleri nedeniyle tarım toprakları az ve parçalıdır. Kaynakları sınırlı olan yörede ailelerin temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Özellikle ekme-biçme faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli olan arazinin yetersiz oluşu artan nüfusun ihtiyacını karşılayamadığından yöre insanını göçe zorlamıştır. Hâlbuki sulama ve gübreleme şartları iyileştirilerek birim alandan alınan verim yükseltilebilir. DSİ inceleme sahasında sondaj çalışmaları yapmış fakat yeterli su bulunamadığı için kuyular açılmamıştır. Bölgede yeni sondaj denemeleri yapılarak tarım arazilerinin yoğun olduğu bölgelerde sulu tarım yapılabilir. Yörede özellikle Ahır Dağları'ndan doğan birçok kaynak bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki yörede su kaynakları boldur fakat tarım arazilerinin yoğun olduğu bölgelerde suyun bulunmaması sulu tarım yapmayı engellemektedir. Bunun çözümü olarak Ahır Dağları'ndan çıkan su kaynakları değerlendirilebilir veya sondaj denemeleri bu bölgelere açılarak bu bölgelerden tarım arazileri sulanabilir.

Hocalar ilçe merkezi ve çevresinde özellikle bitki örtüsünün tahribi sonucunda toprak erozyonu önemli bir sorun olarak dikkatimizi çekmektedir. Erozyonu önlemek için tarım alanlarında eşyükselti eğrilerine paralel sürüm, ağaçlandırma gibi çalışmalara önem verilmelidir.

Yörede diğer önemli bir sorun da tarım alanlarının taşkın dönemlerinde zarar görmesidir. Özellikle Ahır Dağları'ndan doğan dereler vadi tabanındaki arazileri sık sık sel baskınlarına uğratmaktadır. Akarsuyun taşkın dönemlerinde etkisini azaltmak için tedbirler alınmalı, ayrıca akarsuyun taşkın zamanlarında istila ettiği yatağı da alınacak tedbirlerle tarım arazisi durumuna getirilmelidir. İnceleme sahasında Akçadere Köyü'nde sel felaketi olmuş ve devlet tarafından yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Dere yatağında kurulan Akçadere ve bazı diğer köylerin dere yatağının ıslah edilmesi olası sel felaketlerini önleyecektir.

B. Beşerî Coğrafya Özellikleri İle İlgili Başlıca Sorunlar

Araştırma sahamızda nüfusla ilgili sorunların başında hiç kuşkusuz göçler gelmektedir. Yörede nüfus artış oranı son yıllarda düşmektedir. Kaynakların az ve yetersiz olması, artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verememesi gibi faktörler yöredeki aileleri göçe zorlamaktadır. Nitekim yöreden yurdun çeşitli yerlerine birçok kişinin göç ettiği düşünüldüğünde olayın boyutu daha iyi anlaşılmaktadır.

Göçleri önlemek amacıyla yöre insanının temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık geliştirilerek birim alanda ve hayvan başına verim yükseltilebilir. Ayrıca tarımsal ve hayvansal ürünlere dayalı sanayi tesisleri kurulabilir. Bu tesisler mandıralar ve et kombineleri olabilir. Özellikle yörede yetiştirilen meyve, sebze ve bakliyat türü tarım ürünleri değerlendirilebileceği tesislerin kurulması sağlanmalıdır. Bu şekilde hem tesislerin çalıştıracağı iş gücü açısından hem de yetiştirilen ürünlerin değerlendirilmesi açısından yararlı olacaktır. Ayrıca sahasındaki tarım ürünleri de diğer bölgelere pazarlanarak değerlendirilebilir.

Doğal çevre şartlarının etkisiyle az ve parçalı olan tarım toprakları veraset yoluyla daha fazla parçalanmakta, bu da tarımda verimliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Nüfusun temel geçim kaynağı olan toprağın bu şekilde parçalanması engellenmeli, hatta toplulaştırma yoluna gidilmelidir.

Araştırma sahasında ilk bakışta nüfusun eğitimle ilgili sorunu yokmuş gibi gözükmesine rağmen, özellikle köy okullarında öğretmen sıkıntısı çekilmektedir. Öğretmen sıkıntısı yörenin zorunlu görev bölgesi olmasından dolayı az da olsa çözülmüştür. Yörede okuma-yazma oranının yüksek olmasına rağmen, yüksek okula devam eden veya mezun olanların sayısı düşüktür. Genellikle maddî imkânsızlıklar, üniversiteye hazırlık için açılan kursların az ve yetersiz olması gibi nedenlerle bu durumu açıklamak mümkündür. Bu sorunu çözmek için Hocalar Lisesi'nde üniversiteye hazırlık kursularının devam etmesi yararlı olacaktır.

Hocalar yöresinde sağlık sorunlarının başında; sağlık ocaklarının, araç-gereç ve sağlık personeli yetersizliği gelmektedir. Hocalar İlçe Sağlık Ocağı ve Yeşilhisar Sağlık Ocağı sahada mevcut yerleşim yerlerinin sağlık problemlerinde ilk gidecekleri yerler olduğu için bölgede 16 yerleşme birimindeki halkın ihtiyacını karşılayacak şekilde donanımının yapılması gerekmektedir. Bazı köylerde kış aylarında ulaşımın

güçleşmesinden dolayı sağlık ocaklarına gitmek sorun olmaktadır. Örneğin Hocalardaki sağlık ocağına bağlı olan Örencik Köyü, sağlık ocağına 19 km., Avgancık 23 km., Yağcı 19 km.'dir. Bu köylerin çevre ile ulaşımı özellikle kış mevsiminde kar yağışlarından dolayı güçlkle sağlanmaktadır. Bu nedenle yörede sağlık ocaklarının veya sağlık evlerinin sayısı arttırılmalı ve Hocalar Sağlık Ocağı da Devlet Hastanesi durumuna getirilmelidir Ancak bu da soruna kesin çözüm değildir. Çünkü tayin edilen sağlık personeli kısa sürede tayin istemektedir. Bu nedenle sağlık personelinin yörede uzun süre görev yapmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Ayrıca sağlık hizmetlerinin tam anlamıyla yürütülebilmesi için araç-gereç sorununun da bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Sağlık sorunlarından bir diğeri de; birer böcek üreme ortamı olan gübre yığınlarının konutların yanından kaldırılması, tuvaletlerin artıklarının derelere boşaltılmaması gibi tedbirler özellikle yaz aylarındaki bulaşıcı hastalıkları önleyecektir.

Araştırma bölgesinde içme suyu sorunu bulunmamakla birlikte içme sularının denetiminin zamanında yapılması gerekmektedir. İçme sularında klorlama işlemleri muhtarlar tarafından yapılmakta bunlarında zamanında yapılması gerekmektedir. Bölgede bulunan çeşme sularının da denetimi yapılmalı ve sağlığa zararlı kimyasallar içeren çeşmeler kapatılmalıdır. Bu şekilde kuyularda denetlenmelidir. Bu denetimler sayesinde çeşitli sağlık problemlerinin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca hayvan hastalıkları insanlarda sıkça görülmekte, bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasında yakacak olarak en fazla odun kullanılmaktadır. Odun çevredeki ormanlardan genellikle kaçak olarak temin edilmektedir. Bu nedenle odunun ormandan kaçak kesimini önlemek ve odun kullanımını engellemek için yöre insanını, diğerk yakacak türlerini kullanmayı teşvik edici tedbirler alınmalıdır. Ayrıca hayvancılık yörede yaygın olduğu için hayvan gübresinden biyogaz elde edilerek hem yakacak sorunu, hem de gübre sorunu çözümlenebileceğinden, biyogaz tesisleri kurulmalıdır.

Araştırma sahamızdaki konutların büyük çoğunluğunu ahşap malzemenin hakim olduğu bağdadî konutlar oluşturmaktadır. Konutlar ve eklentileri genellikle aynı çatı altında toplanmıştır. Çoğunlukla yörede yerleşme çekirdekleri birbirlerine çok yakın ve düzensiz bir şekilde dağılmıştır. Bu nedenle sokaklar çok dar ve plansızdır. Özellikle

yamaçlarda kurulan yerleşmelerde yeryüzü şekilleri, yerleşme çekirdeklerinin adeta basamaklar halinde birbiri üzerine yığılırcasına inşa edilmesine sebep olmuştur. Bir evin damı diğer evin sokağını oluşturmaktadır. Sokaklar çok dar ve düzensiz olduğundan taşıtların sokak içlerine girmesi pek mümkün olmamaktadır. Özellikle hasat mevsiminde tarımsal ürünlerin evlere taşınması sırasında zorluklarla karşılaşılmaktadır.

Geleneksel inşaat tarzında ahşap malzemenin konutlarda çok kullanılması nedeniyle yörede orman tahribatı fazla olmaktadır. Bu sorun yöredeki ailelerin diğer inşaat malzemelerini kolay ve ucuz yoldan temin etmelerini sağlayarak çözümlenebilir. Günümüzde modern konutların daha sağlam olması ve malzemesinin daha kolay bulunması eski ahşap binaların yerine bu binaların yapımını hızlandırmıştır. Orman tahribatlarının asıl nedeni ise Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış halkın yoksulluk için de geçim temini için Sandıklı ve diğer yerleşim birimlerine odun satmaları önemli yere sahiptir. Cumhuriyetin ilk yıllarında halk bu şekilde ihtiyaçlarını gidermiş günümüzde ise gelir elde etmek için odun kesimi yoktur.

Yöredeki konutların eklentileri çok basit olarak inşa edilmişlerdir. Ahırlarda havalandırma ve ışık yetersiz; temizliğe gerekli önem verilmediğinden hayvanlardan istenilen verim alınmamaktadır. Özellikle yeni yapılan konutlar ve eklentilerinde modernleştirmeğe gidilmelidir.

Araştırma sahasında yerleşmelerin altyapı ile ilgili sorunları bulunmamakla birlikte bazı eksikliklerde vardır. Kanalizasyon ve içme suyu şebekesinin Hocalar ilçe merkezi ve köylerde büyük çoğunluğu tamamlanmıştır. Kanalizasyonu ve su şebekesi olmayan konutların en kısa zaman da kanalizasyon ve su şebekesine bağlanması gerekmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, araştırma bölgemizde yerleşmelerin önemli bir sorunu da ulaşım ile ilgilidir. Yeryüzü şekilleri ve eğim şartları yol yapım ve bakım şartlarını güçleştirdiğinden birçok köyün yolu standartların çok altındadır. Bu yolların genişletilmesi ve standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir.

C. Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Başlıca Sorunlar

Hocalar ve çevresinde tarımın en önemli sorunlarından birisi mülkiyet sorunudur. Mülkiyet sorunu tarımda verimliliği azaltan bir sorun olarak dikkatimizi çekmektedir.

Zaten az ve parçalı olan tarım toprakları miras yoluyla daha çok parçalanmaktadır. Aile başına düşen tarım toprağı miras yoluyla bölünme yüzünden yıldan yıla azalma göstermektedir. Bu sorunun çözümü için en kısa zamanda arazi toplulaştırma yoluna gidilmelidir.

Makineleşme, sulama ve gübreleme de tarımın temel sorunları arasında yer almaktadır. Özellikle tarım toprakları parçalı ve parsel büyüklükleri küçük olan tarım topraklarında makine kullanımı verimli olmadığından makineleşme gerektiğı gibi gelişme gösterememiştir. Araştırma alanının topografik şartları da tarımdaki makineleşmeyi engelleyen faktör olarak dikkatimizi çekmektedir. Ancak sahanın ortasındaki düzlüklerde makine kullanımı mümkün olmaktadır.

Sulama suyu yetersizliğı de tarımın önemli bir sorunudur. Bu nedenle yörede daha çok kuru tarım hâkimdir. Yöre sondaj kuyuları ile sulanamayan tarım arazilerinin sulanması bölge ekonomisi için önemli bir getiridir.

Araştırma sahasında gübrelemeye yeterince önem verilmediğinden birim alandan alınan verim düşüktür. Hayvan gübresinin tarım arazilerinin gübre ihtiyacı için kullanımı bu sorunu azda olsa çözecektir.

Tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlanmasında bireysellikten kurtarılarak kooperatif kurulmalıdır. Kooperatifler yardımıyla hem pazarlama hem de tarım girdileri sorunları çözümlenebilir.

Araştırma bölgesinde sermaye yetersizliğı ve pazarlamada karşılaşılan güçlükler modern ahırlarda besicilik yapılmasına engel olmuştur. Yörede hayvanlar uzun bir süre basitçe inşa edilmiş ahırlarda, çok ilkel şartlarda ve kaba yemlerle beslenmektedir. Kültür ırkı hayvanlar, mera hayvancılığına uygun olmaması, bakım ve besleme şartlarının zor olması gibi nedenlerle sayıları istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Çiftçi ailelere bol ve ucuz yem temini, hayvan ırklarının ıslahı, düşük faizli ve uzun vadeli krediler sağlanması ile hayvancılığın sorunları çözümlenebilir. Ancak bunun yanında hayvan ve hayvan ürünlerinin pazarlanması sorunları da çözümlenmelidir. Canlı hayvan ticareti komisyoncuların elinden kurtarılarak çiftçi ailelerin daha çok kazanç elde etmesi sağlanmalıdır. Sütün değerlendirilebileceğı mandıralar kurulmalıdır.

Süt değerlendirme projesini uygulamak üzere kurulan kooperatiflerin desteklenip, yaygınlaştırılması ile hem hayvan başına süt verimi artacak, çiftçinin geliri

yükselecek hem de hayvan nesli ıslah edilecektir. Aynı zamanda köyde gelirini yükseltme imkânı bulan çiftçinin göç arzusu kırılacak, köyünde çalışması temin edilecektir.

Ayrıca yörenin coğrafi yapısına uygunluk arz eden küçükbaş hayvancılık geçmiş yıllara göre çok azalmıştır. Yörede küçükbaş hayvancılık desteklenerek ekonomik sorun yaşayan bölge insanına önemli gelir kaynağı sağlayacaktır. Bölgeden yaşanan göçlerde kısmen azalacaktır.

Toprak işlemeli tarıma elverişsiz araziler ile orman, mera gibi devamlı bitki örtüsü altında bulundurulmak zorundadır. Ancak giderek artan mekanizasyon imkânlarının yardımı ile orman ve meralardan açılan arazilerde işlenmeye başlanmıştır. Bu durum bir yandan erozyonu davet ederken, öte yandan, daha ziyade meraya dayanan hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Meralardan tarla olarak açılan meyilli alanlarda, hiç bir önlem alınmadan yapılan tarımda, hem verimin hızla düşmesine, hem de erozyonun artmasına neden olmuştur. Bu konuda yöre halkının bilinçlendirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Araştırma bölgesinde ormanlar oldukça geniş alanlar kaplamaktadır. Ancak yöre ormanlarından yapılan kaçak kesimler çok önemli bir sorun olarak dikkatimizi çekmektedir. Bunu önlemek için orman köylüsüne birtakım imkânlar sağlayarak ormana bağımlılığını azaltmak ve orman suçları için verilen cezaların daha fazla caydırıcı nitelik taşımasını sağlamak gerekmektedir.

Araştırma bölgemiz, doğal güzellikleri ile turistik değerlere sahip olmasına rağmen bu konuda henüz hiçbir gelişme görülmemektedir. Oysa yörede yapılacak kamp ve piknik yerleri Afyonkarahisar, Sandıklı ve çevresindeki ailelerin hafta sonu tatillerini geçirebilecekleri alanlar haline getirilebilir. Ancak bütün bunlar yapılırken doğal görünümün bozulmamasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ardel, Ahmet, Ajun Kurter ve Yusuf Dönmez. Klimatoloji Tatbikatı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1123, İstanbul, 1969.
- Ardos, Mehmet, Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, Çantay Kitapevi, İstanbul, 1995.
- Atabek, Ömer Fevzi, Afyonkarahisar Vilayeti Tarihçesi, Afyonkarahisar, 1997.
- Atalay, İbrahim, Türkiye Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1994.
- _____.Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, İzmir, 2005.
- Darkot, Besim, Türkiye’de Nüfus Hareketleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi C. II, Sayı: 5-6, 1953.
- Darkot, Besim, Tuncel, Metin, Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2365, İstanbul, 1995.
- Dinçer, Bülent, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.
- Doğanay, Hayati, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:98, Erzurum, 1989.
- _____.Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, Ankara, 1994.
- Erinç, Sırrı, Klimatoloji ve Metotları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 994, İstanbul, 1969.
- Gönçer, Süleyman, Afyonkarahisar İli Tarihi I, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kolektif Şirketi, İzmir, 1971.
- _____.Afyonkarahisar İli Tarihi II, İleri Ofset Matbaacılık, Afyonkarahisar, 1991.
- Güngördü, Ersin, Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Nobel Yayınları Dağıtım, Ankara, 2001.
- Hızal, İsmail ve Mehmet Sadettin Aygen. Osmanlı Salnamelerinde Afyonkarahisar, Türkeli Yayınları:19, Afyonkarahisar, 1987.
- İzbrak, Reşat, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.

- _____.Bitki Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:266, Ankara, 1976.
- Kibici, Yaşar, Ahmet Yıldız ve Metin Bağcı, Afyon Kuzeyinin Jeolojisi ve Mermer Potansiyelinin Araştırılması, Türkiye III. Mermer Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Afyonkarahisar, 2001.
- _____.Afyonkarahisar ve Dolayının Jeolojisi, Afyonkarahisar Kütüğü C.1 Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No: 35, Ankara, 2001.
- Koçman, Asaf, Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, İzmir, 1993.
- Mater, Barış, Toprak Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Özav Lütfi, Simav Depresyonu ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 813, Erzurum, 1996.
- _____.Sivaslı İlçesi'nin Coğrafi Etüdü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No:30, Afyonkarahisar, 2002.
- Özav, Lütfi ve Üzeyir Yasak. Sandıklı'da Nüfusun Gelişimi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Dergisi, C.7, 2006.
- Özer, İnan, Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişim, Ankara: Ekin Kitabevi, Başak Matbaacılık, 2004.
- Özgüç, Nazmiye, Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2411, İstanbul, 1984.
- Özgür, E.Murat, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Yayınları, Ankara, 1998.
- _____.Türkiye Coğrafyası, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 2000.
- Ramsay, William M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (Çeviren: Mihri Pektaş), İstanbul, 1960.
- Şahin, Cemalettin, Türkiye Fiziki Coğrafyası, Gündüz Eğitim ve Yayınları, Ankara, 2002.
- Şahin, Cemalettin. Doğanay, Hayati. Özcan, Nihat Ali. Türkiye Coğrafyası, Gündüz Eğitim ve Yayınları, Ankara, 2005.
- Tanoğlu, Ali, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, İstanbul, 1966.

- Tolun-Denker, Bedriye, Yerleşme Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2275, İstanbul, 1977.
- Tümertekin, Erol, Beşeri Coğrafyaya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul, 1984.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç. Beşeri Coğrafya: İnsan. Kültür. Mekân, Çantay Kitapevi, İstanbul, 1998.
- Yasak, Üzeyir, Sandıklı'da Nüfus ve Şehirselleşme Eğilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2006.
- Yazıcıoğlu, Fikri, Yunus Emre'nin Kabri Sandıklı İlçesindedir, 2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (3-4 Mayıs), Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları: 5, Afyonkarahisar, 1991.
- Yılmaz, Özer, Afyon ve Çevresinin İklim Özellikleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar, 1999.
- _____. Afyonkarahisar İli Coğrafyası, Afyonkarahisar Kütüğü C. II, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Afyonkarahisar, 2002.
- Afyon Kuzeyinin Jeolojisi ve Mermer Potansiyelinin Araştırılması, Türkiye III. Mermer Sempozyumu (Mersem '2001) Bildiriler Kitabı, 3-5 Mayıs 2001, Afyonkarahisar. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 13-14 Nisan 2000, Afyon Belediyesi Yayınları: 9.
- Afyonkarahisar İl Yıllığı, Afyonkarahisar Valiliği Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 1967.
- Afyonkarahisar İl Yıllığı, Afyonkarahisar Valiliği Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 1973.
- Afyon İl Yıllığı, Afyonkarahisar Valiliği Özel İdare Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 2001.
- Afyonkarahisar İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, Ankara, 1974.
- Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, KHGM., Afyonkarahisar İli Arazi Varlığı Ankara, 1993.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Afyonkarahisar Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması, SAG. Yay. No: 73, Ankara, 2000.
- Afyonkarahisar Kütüğü C. 1, Afyon Kocatepe Üniv. Yay. No: 35, Ankara, 2001.
- Afyonkarahisar Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği, 2005, İstatistikler, Afyonkarahisar.
- Hocalar Kaymakamlığı 2009 Brifing Raporu.

Hocalar İlçesi Tanıtım Dergisi, 1999

Hocalar Belediyesi Fotoğraf Arşivi.

Hocalar Orman İşletme Şefliği 2008 Brifing raporu.

Hocalar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2009.

Hocalar İlçe Tarım Müdürlüğü 2007 Brifing Raporu.

Hocalar Merkez Sağlık Ocağı 2009 İstatistikleri.

Yeşilhisar Sağlık Ocağı 2009 İstatistikleri.

Sandıklı Ticaret ve Sanayi Odası 2008 İstatistikleri.

Harita Genel Komutanlığı, (1994), 1/25 000 Ölçekli, Afyonkarahisar Topografya Haritası, Ankara.

www.adybim.org

http://www.banaz.bel.tr/sayfa_goster.asp?h_id=84 15.08.2010 tarihinde alınmıştır.

<http://www.bolcana.org/tatil/afyon-sit-alanlari.html> (06.02.2010 tarihinde alınmıştır.)

www.haberler.com/orman-yolu-yesilhisar-afyonkarahisar-arasini-40-haberi (13.04.2010 tarihinde alınmıştır).

http://www.hocalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=1021 (01.02.2010 tarihinde alınmıştır).

http://www.hocalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=1021 (05.07.2010 tarihinde alınmıştır).

http://www.hocalar.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=63 (12.03.2010 tarihinde alınmıştır).

<http://www.sandikli03.com/2007/10/milli-mucadele-doneminde-sandkl-yunan.html> (25/10/2010 tarihinde alınmıştır).

www.hocalar.gov.tr

www.hocalar.bel.tr

www.tuik.gov.tr.

